

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra pastorální a spirituální teologie
Křesťanská výchova

Pavel Kupčik

Role muže v duchovním životě současné rodiny

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

2011

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených použitých zdrojů.*

V Olomouci dne

.....

podpis autora práce

Zde bych chtěl poděkovat vedoucímu práce ThLic. Michalu Umlafovi za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce. Velký dík patří mé manželce za podporu a pomoc při jazykových úpravách práce.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 Vývoj rodiny ve Starém zákoně, v Novém zákoně a v současnosti	8
1.1 Rodina a manželství ve Starém zákoně.....	9
1.1.1 Členové rodiny a vztahy mezi nimi	11
1.1.2 Bydlení a domácnost.....	12
1.1.3 Výchova a vzdělávání dětí	13
1.1.4 Židovské obřady, které přetrvaly do současnosti.....	14
1.2 Rodina a manželství v Novém zákoně	17
1.2.1 Členové rodiny a vztahy mezi nimi	19
1.2.2 Kristus a manželství.....	20
1.2.3 Křesťanské iniciační svátosti	23
1.3 Rodina současná.....	24
1.3.1 Proměna tradiční rodiny.....	24
1.3.2 Současná křesťanská rodina.....	27
2 Duchovní život současné rodiny	29
2.1 Účast rodiny na životě a poslání církve	30
2.2 Křesťanská rodina jako věřící a víru hlásající společenství.....	32
2.3 Křesťanská rodina – společenství vedoucí dialog s Bohem.....	33
2.4 Rodinná modlitba – základ dialogu s Bohem	36
2.5 Křesťanská rodina, společenství sloužící člověku	38
2.6 Podstatné prvky duchovního života rodiny.....	39
3 Role otce v životě rodiny	41
3.1 Obrazy duše pro muže.....	41
3.2 Proměna muže v otce	44
3.3 Pozdvihnutí – rituál otcovství	45
3.4 Otec v rodině	49
3.5 Typy otcovských stylů	51

3.6	Vztah mezi otcem a dcerou	53
3.7	Otcovství Boží a lidské	58
3.8	Otec a duchovní život rodiny	59
3.9	Vzor pro dnešní otce – svatý Josef.....	62
3.10	Vzkazy dnešním otcům	64
4	Dotazníkové šetření	65
4.1	Výzkumný soubor	65
4.2	Sestavení dotazníku.....	66
4.3	Zpracování a vyhodnocení dotazníků	68
4.3.1	Základní informace o respondentech.....	68
4.3.2	Duchovní život muže	70
4.3.3	Zapojení otce do duchovního života rodiny	75
4.3.4	Charakteristika otce rodiny	81
4.4	Potvrzení či vyvrácení hypotézy	83
	ZÁVĚR	84
	Seznam použitých zdrojů.....	86
	Seznam grafů	89
	Seznam zkratk	90
	Seznam zkratk použitých biblických knih	91
	Seznam příloh	92
	Přílohy	93
	Abstrakt.....	98

ÚVOD

Jsem muž, otec a křesťan. Dobrý důvod k tomu, abych psal o tom, čím žiji. Jsem otcem čtyř dětí, z nichž nejstarší je na prahu dospělosti. Když se ohlédnu zpět na léta výchovy, přemýšlím nad tím, jakým otcem jsem svým dětem. Předal jsem a předávám jim to, co budou v životě potřebovat? Budou mít v životě vztah se svým partnerem a dětmi založený na vztahu k Bohu Otci? Jsem pro ně já, otec, dobrým vzorem?

Dalším podnětem, proč se věnovat otcovství, je zkušenost, získaná u mého nejmladšího dítěte, kterému nejsme s manželkou biologickými rodiči. Myslím, že jsem pochopil pocity otce – pěstouna a jeho vnitřní zápas s úplným přijetím dítěte, tzn. milovat ho jako vlastní.

Většina dětí, když se začne odpoutávat od svých rodičů, vyhledává si vzory. Otec se stává jedním z prvních, který je s těmito vzory porovnáván. Jak ob stojí, záleží i na tom, jak se na roli muže - otce připravil. Z několikaletého působení ve skautském oddíle i ze školního prostředí (pracuji pět let jako školník na základní škole) jsem vyzoroval, že pro málo dětí je vzorem jejich otec. Tento stav jen potvrzuje situaci, kdy se v dnešní společnosti ozývají hlasy o krizi mužství a otcovství.

Vnímám, že se tento problém nevyhýbá ani křesťanským rodinám. Pokud muž nevede svou rodinu jako otec, nemůže ji společně se svou ženou vést ani k Bohu Otci. Jakou roli tedy muž v duchovním životě rodiny zaujímá? Jak muži v současné době vnímají roli otce? Jak vypadá duchovní život současných rodin? Cítí muž – otec, odpovědnost za duchovní život své rodiny? Cílem mé práce je studiem literatury a pomocí kvantitativního výzkumu najít odpověď.

Nejprve si ujasním, co se rozumí pojmy rodina, manželství a duchovní život. Prvotní inspiraci pro vymezení rodiny budu hledat v Bibli a v učení církve. Při porovnávání života rodiny ve Starém a Novém zákoně se opřu o biblické slovníky. Proměnou tradiční rodiny a popisem současné křesťanské rodiny končí první kapitola.

Druhá kapitola je věnována pojmu duchovnímu život a duchovní život rodiny. Stěžejním dokumentem při hledání obsahu duchovního života rodiny se pro mě stala apoštolská adhortace Jana Pavla II. Familiaris consortio, která charakterizuje účast rodiny na životě a poslání církve.

Třetí část je již věnována postavě otce v životě rodiny. Pokusím se najít základy k pochopení mužství, popsat současnou situaci muže – otce. Dotknu se rituálů, které patří k otcovství. Popíšu vztah otce a syna i otce a dcery a vliv otcovského vedení na jejich budoucí život. Přiblížím svatého Josefa jako vzor pro dnešní otce. Nabídnou otcům i povzbuzení významných osobností.

Na základě studia literatury a vlastních zkušeností jsem vytvořil hypotézu: *Většina mužů se nezúčastňuje duchovního života své rodiny.* Ověřím její platnost pomocí dotazníku, ve kterém oslovím muže v křesťanských rodinách ve své farnosti a okolí. Bude mě zajímat, jak žijí svůj osobní duchovní život. V dotazníku vypíšu, co patří do duchovního života rodiny, a zjistím, zda podle této nabídky rodiny žijí. Otcové zhodnotí svůj podíl na rodinném duchovním životě a mohou si uvědomit, co pro své děti, rodinu a farnost dělají. Vyhodnocené odpovědi zobrazím v grafech a na jejich základě potvrdím nebo vyvrátím výše uvedenou hypotézu.

Nemohu nabídnout návod, jak vylepšit roli muže v duchovním životě rodiny, mohu se jen pokusit svou prací přispět k jeho lepšímu pochopení.

1 Vývoj rodiny ve Starém zákoně, v Novém zákoně a v současnosti

V této první kapitole si připomeneme, co je to rodina, kdy vznikla, a přiblížíme si její historický vývoj. Zmíníme pohled společnosti na rodinu v různých kulturách a pokusíme se určit důležité mezníky, kterými vývoj rodiny prošel. Zvláštní pozornost budeme věnovat hlavně novozákonnímu pojetí rodiny, protože má velký význam na vnímání rodiny jako ideálu, který Bůh vložil do srdce člověka při jeho stvoření. Všichni víme, že se současná společnost tomuto ideálu spíše vzdaluje, než přibližuje. Mělo by se stát výzvou pro všechny křesťanské rodiny, aby dokázaly dnešní společnosti, že se podle tohoto ideálu dá žít a že by se měl stát normou pro současnou i budoucí společnost.

Žijeme v právním státě, kde je v Ústavě pojem rodina a manželství zakotven, a to v zákoně č. 94 z roku 1963. Ten definuje manželství a rodinu v §1a §2 takto:

„Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“¹

Z uvedeného vyplývá, že náš právní řád rodinu nedefinuje výslovně, předpokládá, že rodina vzniká založením manželství a je jejím účelem.

Z hlediska sociologického nám na otázku „Co je rodina?“ odpovídá sociologický slovník Jana Jandourka:

„Rodina – forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva.“²

Je dobré zmínit i definici manželství ze stejného zdroje:

„Manželství - právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu.“³

¹ Zákon č. 94/1963 Sb. O rodině in *Zákony ČR onLine* [online]. [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-sb-zakon-o-rodine.html>http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/9935/_ps.1272/M/_s.155/701?l=94/1963>.

² JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001, str. 206.

³ Tamtéž, str. 148.

Z pohledu křesťanských právních norem nám Kodex kanonického práva nabízí tyto definice:

Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplodění a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými povýšen Ježíšem Kristem na svátost.⁴ Podstatnými vlastnostmi manželství je jednota a nerozlučitelnost, které nabývají v křesťanském manželství zvláštní pevnosti z důvodu svátosti.⁵

Manželství je vytvářeno souhlasem stran zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými; žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit. Manželský souhlas je úkon vůle, jímž se muž a žena sami sobě navzájem neodvolatelnou dohodou odevzdávají a přijímají za účelem vytvoření manželství.⁶

Jan Pavel II. definuje manželství v dokumentu FAMILIARIS CONSORTIO takto:

„Společenství lásky mezi Bohem a lidmi, základní obsah Zjevení a zkušenosti víry Izraele, je významným způsobem vyjádřeno manželským svazkem mezi mužem a ženou. Jejich pouto lásky je obrazem a znamením smlouvy Boha s jeho lidem.“⁷

Porovnáme-li výše uvedené definice, všimneme si, že církevní právo vystihuje pravou podstatu manželství mnohem lépe. Manželství dostává duchovní rozměr, je povýšeno na svátost, není jen pouhou smlouvou či soužitím.

Než se začneme zabývat současnou křesťanskou rodinou, je třeba si přiblížit původ a vznik rodiny. Úzce s tím souvisí, kdy a jak vzniká manželství. Z dlouhé historie vybereme dvě historická, navazující, a přesto zcela odlišná pojetí rodiny a manželství.

1.1 Rodina a manželství ve Starém zákoně

V této části se budeme zabývat manželstvím tak, jak bylo zaznamenáno ve Starém zákoně a jak podle něj žil izraelský národ. Kniha Genesis nám při popisu stvoření světa nabízí dvě vyprávění.

„Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: «Plodte a množte se a naplňte

⁴ Kodex kanonického práva, Zvon, Praha, 1994, kán. 1055.

⁵ Tamtéž, kán. 1056.

⁶ Tamtéž, kán. 1057.

⁷ Srov. *Familiaris Consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 12.

zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe. »“ (Gn 1,27-28)

„I řekl Hospodin Bůh: «Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou. »Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu rovná. I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: «Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.» Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem!“ (Gn 2,18-24)

Bible nám při popisu stvoření jasně říká, že Hospodinovým záměrem bylo manželství mezi mužem a ženou jako *institute*, tedy souhrn vztahů mezi lidmi, upravený právními normami.⁸

Protože je člověk nadřazen všem zvířatům, nemůže nalézt takového pomocníka jinde než „v těle ze svého těla a kostech ze svých kostí“. (Gn 2,21-23) Bůh mu jej dává v ženě, kterou pro něj stvořil a ke které přilne tak, že opustí otce i matku a „stane se s ní jedním tělem“. (Gn 2,24) Je zde vyjádřena i tělesná jednota mezi mužem a ženou, kteří jsou předurčení k tomu, aby si vzájemně v lásce pomáhali.⁹

V době, kdy Bůh dává svému lidu skrze Mojžíše Zákon a začíná jej tedy vychovávat, je už *institute* manželství v rozporu s původním ideálem a obsahuje už některé ústupky „tvrdosti srdcí“. (Mt 19,8) Nejcenější hodnotou přitom zůstává plodnost, které je podřízeno všechno ostatní. Dobro společnosti, ve které se manželství uzavírá, je jednoznačně nadřazeno zájmům jednotlivců. Rodiče rozhodují o sňatku dětí, aniž by se jich na něco ptali. Společnost zakazuje sňatky do určitého stupně příbuznosti a mimo rámec národa. Nařizuje je tam, kde to zájem rodu vyžaduje – např. bezdětná vdova se stává automaticky ženou nejbližšího příbuzného zemřelého. Spontánní láska přesto nemizí. Někdy se srdce nevyhnutelnému sňatku přizpůsobí, jindy se partneři vzájemně volí, a to i proti vůli rodičů. Hluboká manželská láska nesporně existuje

⁸ KLIMEŠ, L., *Institute* in *Slovník cizích slov*. KLIMEŠ, L. (ed.), Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1994, str. 313.

⁹ Srov. WIÉNER, C., *Manželství* in *Slovník biblické teologie*. LÉON-DUFOUR X., a kol.(ed.), Velehrad – Křesťanská akademie, Řím, 1991, str. 210 – 211.

a věrnost sahá až za hrob. Rodině nevěsty bylo vypláceno povinné věno a muž se tak stal pánem a vlastníkem nevěsty. Ona však nebyla pouhým zbožím. Brala na sebe zodpovědnost k prospěchu manželství i cti svého manžela.¹⁰

Manželství ve Starém zákoně je v první řadě občanskou smlouvou. Izraelita přesto ví, že je při volbě ženy veden Bohem (Gn 24,42-52) a že Bůh je zárukou celého manželského soužití prostřednictvím smlouvy a zákonů. Základní z nich, desatero, (Ex 20,14; 20,17) je v Izraeli zárukou posvátnosti manželství.¹¹ Ve třetím a druhém století př. Kr., po návratu z vyhnanství, se manželství opět přibližuje ideálu Geneze. Je připravováno samotným Bohem a spočívá na víře a modlitbě k Bohu.¹²

1.1.1 Členové rodiny a vztahy mezi nimi

Ve Starém zákoně neexistuje výraz, který by přesně odpovídal dnešním představám o rodině, kterou tvoří otec, matka a děti. Nejbližší našemu pojetí je termín *bajit*=*dům*, jenž od původního označení skupiny lidí asi získal význam obydlí. V Bibli lze tímto slovem pojmenovat nejen společenství žijící pod jednou střechou, ale i mnohem větší skupiny, např. „dům izraelský“, kde se jedná o celý národ. Snad ještě bližší ekvivalent naší koncepce rodiny představuje *bēt 'āb* = otcovský dům. Termín, který se nejčastěji překládá jako rodina, je *mišpāḥā*, což spíše znamená „klan“.¹³

Kromě pojmů *īš* = muž, manžel a *iššā* = žena, manželka se užívalo označení *ba'al* a *ādōn* = „pán“ ženy, což ilustruje reálnou a legální manželskou hierarchii. Před sňatkem se žena podřizovala svému otci, po svatbě manželovi a pro oba představovala movitý majetek. Muž se směl se svou ženou rozvést, kdežto žena pravděpodobně ne. Žena ani nedělala jeho majetek, ten přecházel na jeho syny. Na druhé straně existovaly mezi ženami velké rozdíly podle osobnosti a síly charakteru. Některé ženy dosáhly významného veřejného postavení, např. Debóra, Atalja, Chulda a Ester. Povinností manželky bylo předně rození dětí a péče o ně, domácí práce a pomoc manželovi vždy, když bylo třeba. Neplodnost znamenala hanbu. Věrnost byla důležitá pro obě strany a Zákon postihoval cizoložství přísnými tresty.¹⁴

¹⁰ Srov. WIENÉR, C., Manželství in *Slovník biblické teologie*. LÉON-DUFOUR X., a kol.(ed.), Velehrad – Křesťanská akademie, Řím, 1991, str. 211.

¹¹ Srov. tamtéž, str. 211.

¹² Srov. Tób 3 – 8.

¹³ Srov. MITCHELL, M. A., Rodina, domácnost – ve Starém zákoně in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 869.

¹⁴ Srov. tamtéž, str. 870.

Nejstarší syn zaujímal v rodině zvláštní místo – po otcově smrti zdědil dvojnásobný podíl a stal se hlavou rodiny. Někdy však otec prokazoval zvláštní přízeň svému nejmladšímu synovi, např. Jákob Josefovi a Benjamínovi. Dcera mohla po otci dědit jen v případě, že neměl syny. Hliněné tabulky z churitského města Nuzi svědčí o tom, že ve starověké Mezopotámii bezdětní rodiče běžně někoho adoptovali, aby zaujímal místo syna. V souladu s touto praxí chtěl Abraham učinit svým dědicem jednoho ze svých služebníků. Ve Starém zákoně však neexistuje žádná legislativa, která by se týkala osvojení. O takových případech hovoří buď zprávy z cizího prostředí, např. případ faraonovy dcery a Mojžíše (Ex 2,10), či Mordokaje a Ester (Est 2,7.15), anebo nejde o plnou adopci, jako tomu bylo u Jákoba a Josefových synů (Gn 48,5.12), či u Noemi a dítěte Rút (Rt 4,16n). O všechny malé děti pečovala matka. Když však chlapci dorostli, otec je vedl k tomu, aby se věnovali mužské práci. Obecně se otec staral o výchovu syna, matka o výchovu dcery. Příkázání „*Cti otce svého i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh*“ (Ex 20,12) dotvrzuje, že si matka zasloužila od dětí stejnou úctu jako otec.¹⁵

1.1.2 Bydlení a domácnost

Izraelský sňatek byl patrilokální, žena opouštěla otcovský dům a následovala svého manžela. V době praotců to často znamenalo žít ve společné domácnosti *bajit* nebo *mišpāḥā* s manželovým otcem a bratry. V době královské zřejmě syn, který se oženil, opustil domov, aby založil vlastní *bajit*.¹⁶

Výraz *bajit* měl ve Starém zákoně široké užití, označuje obydlí všeho druhu, od paláců a chrámů, po soukromé domy a zřejmě i stany. Domy se obvykle stavěly z pevných materiálů – kamene, dřeva a omítky a často byly vestavovány do městských hradeb. Důležitý význam *bajit* je domácnost, rodina, což může zahrnovat i lidi, žijící ve stanech. Oba časté výrazy „otcův dům“ a „dům Izraele“ souvisí s biblickým pojetím, podle něhož se jméno rodiny, kmene či národa odvozuje od jména předka nebo vůdce. Dále může *bajit* označovat lidi, včetně otroků, a majetek patřící k domácnosti.¹⁷

¹⁵ Srov. MITCHELL, M. A., Rodina, domácnost – ve Starém zákoně in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 870.

¹⁶ Srov. tamtéž, str. 869.

¹⁷ Srov. SELMAN M. J., Dům in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 186 – 187.

Skoro po celé biblické období dům představoval místo, kde se bydlelo, skladovalo a dokonce i vyrábělo a obchodovalo. Hospodář žil ve svém domě se vším, co vlastnil. Za velmi chladného a vlhkého počasí a v dobách války musela rodina sdílet svůj dům i se svými nejcennějšími zvířaty.¹⁸

1.1.3 Výchova a vzdělávání dětí

Dítěti byl v judaismu přikládán prvořadý význam. V nejstarší době se vyučovalo doma, učitelé byli rodiče. Domácí výuka hrála v celém biblickém období významnou roli. Postupně však přebírala úlohu vyučování synagoga. Slovo „škola“ se překládá důsledně jako „synagoga“. Prvotním úkolem synagogy bylo poskytovat vzdělání a teprve druhotným bohoslužba. Mládež se učila buď v synagoze, nebo v přilehlé budově. Na vyšším stupni někdy učitel vyučoval ve svém domě, jak je zřejmé z aramejské slovní vazby pro „školu“, doslova „učitelův dům“. Znamé slovo rabin zřejmě vzniklo z výrazu „rab“ – *velký* a označoval uznávanou osobu, *rabbi* představovalo uctivé oslovení (můj velký). Rabínům se rovněž osvědčilo chrámové sloupořadí, kde často učil i Ježíš. Přední rabíni měli své vlastní školy, kde poskytovali vyšší vzdělání. Základní školy se nazývaly „dům knihy“, zatímco místa vyššího vzdělání se označovala „dům studia“.¹⁹

Prvními učitelé byli rodiče, s výjimkou královské rodiny. Důležitost této úlohy je zdůrazňována na mnoha místech v Pentateuchu (např. Dt 4,9). Po Ezdrášově smrti vzniklo nové povolání – písař, tedy učitel v synagoze. V novozákonní době však měla práce zákoníků již jiný charakter. „Mudrci“ zřejmě představovali jiné společenství než zákoníci. O „mudrci“ nacházíme četné zmínky v knize Přísloví, pozdější mudroslovné literatuře. Nový zákon znal tři stupně učitelů. Druhé jméno učitel se obvykle užívalo k označení nejnižšího stupně. Zdvěřilostní učitelské tituly (rabbi atd.) naznačují, v jaké úctě je lidé měli. Teoreticky neměli být za vyučování placeni, často se jim však ze zdvořilosti poskytovala náhrada za čas strávený touto službou.²⁰

Rozsah vzdělání nebyl v nejstarším období příliš velký. Chlapci se od matky dostalo obvyklých morálních pokynů, od otce se učil řemeslu, obvykle zemědělství,

¹⁸ Srov. SELMAN M. J., Dům in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 188.

¹⁹ Srov. MARSHALL, B. A., Vzdělání, výchova in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 1113.

²⁰ Srov. tamtéž, str. 1113.

a získával od něho jisté náboženské a rituální znalosti. Souhra náboženství a zemědělského způsobu života je zřejmá ze všech svátků. Slavnosti zároveň vyučovaly Boží lid náboženskými dějinám. Je tedy zřejmé, že každodenní život, víra a praxe byly již v nejstarších dobách neoddelitelné. Tím spíše tomu tak bylo v synagoze, kde se Písmo stalo jedinou autoritou jak pro víru, tak i pro běžné jednání. Život sám byl vlastně považován za „výchovní prostředek“. Vzdělání pak bylo a zůstalo náboženské a etické a jeho mottem bylo „*Počátek poznání je bázeň před Hospodinem, moudrostí a kázní pohrdají pošetilci.*“ (Př 1,7) Studium Písma vyžadovalo umění číst, zatímco psaní se pokládalo za méně důležité, ačkoli bylo známo již v době soudců. Vyučovalo se základům aritmetiky, ne však jazykům. Nesmíme ovšem zapomínat, že po zdomácnění aramejštiny se studium hebrejského Písma stalo jazykovým studiem. Výchovu a vzdělání děvčat měly na starosti výhradně matky. Učily je domácím pracím, jednoduchým morálním a etickým pravidlům a čtení – především proto, aby se mohly seznámit se Zákonem. Vzdělání dívek bylo považováno za důležité, dokonce byly povzbuzovány k tomu, aby se učily cizím jazykům. Židovské vzdělání sledovalo pouze jediný cíl: učinit Žida svatým, odděleným od jeho sousedů, a uvést vyznání v praxi.²¹

1.1.4 Židovské obřady, které přetrvaly do současnosti

První příkaz byl podle Bible dán lidem, aby se „plodili a množili“. (Gn 1,28) Porod byl již ve starozákonních dobách chápán jako velmi radostný a požehnaný, ale zároveň nebezpečný akt, při kterém se z anonymního plodu stává nový člověk. V židovském prostředí doprovázely porod v minulosti zvyky a zásady, pocházející patrně spíše z lidového folkloru ostatních národů; všechny dveře v domě byly otvírány dokořán, rodička nesměla mít na sobě žádné uzly atd. Do těchto zvyků se otiskly židovské náboženské symboly: při porodu se recitovaly biblické texty, rodičce – byl-li porod těžký – byly vkládány do rukou klíče od synagogy a v místnosti byly umísťovány různé tištěné amulety, na nichž stál text žalmu 121 a jména ochranných andělů.²²

Podle tradice, vycházející z kabaly (židovské mystiky) byly totiž matka i novorozeně v prvních dnech po porodu ohroženy, a to zejména ženským démonem Lilith. Konaly se modlitby na hrobech zbožných předků a také se držela noční

²¹ Srov. MARSHALL, B. A., Vzdělání, výchova in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 1113.

²² Srov. HALÍK, T., *Prolínání světů*, Lidové noviny, Praha, 2006, str. 31 – 32.

shromáždění u rodičky, která porodila chlapce; při nich se recitovalo *šema jisrael*, židovské vyznání víry, jako ochrana ještě neobřezaného dítěte před demony, kteří chtějí obřízce zabránit.²³

Hlavní událostí, následující po narození chlapce, je ovšem *obřízka*. S ní se na rozdíl od archaických zvyků setkáme běžně i v dnešním židovském prostředí – je dodržována všemi směry judaismu. Obřízka sama není židovský vynález: už dříve ji prováděli staří Egypťané a řada afrických, asijských, australských a oceánských kmenů. Obřízka v židovském náboženství má ovšem specifický význam: je chápána jako viditelné znamení smlouvy mezi Bohem a jeho vyvoleným lidem. Je to závazný Hospodinův příkaz, zapsaný v první knize hebrejské Bible. (Gn 17,9-14) Dříve se konala převážně v synagoze, nyní je obvyklé v porodnici. Při obřadu drží dítě kmotr zvaný *sandžak*. Vlastní obřízku však provádí specialista, který se nazývá *mohel*. Za starých dob obřízku konal sám otec dítěte. Během obřízky je používáno zvláštní křeslo, zvané *Eliášovo* (hebrejsky *kise šel elijahu*). To je složeno ze dvou sedadel – na jednom sedí kmotr s dítětem, druhé je symbolicky vyhrazeno pro proroka Eliáše, který hraje v judaistických lidových tradicích významnou roli. Při obřízce dostává dítě své hebrejské jméno, které pak používá při náboženských úkonech. Na závěr obřadu *mohel* zanotuje píseň chvály Hospodina za příkaz obřízky a otec děkuje Bohu za štěstí, že jeho novorozený syn byl přijat do svazku Abrahamova, u něhož tradice obřízky začala. Čtvercové plátno, na kterém leží dítě při obřízce, se pak rozstříhá, sešije se do dlouhého pásu, který je vyšit ornamenty a tradičními nápisy. Tento pás (povijan) se ukládá v synagoze a používá k ovázání svitku Tóry (pěti knih Mojžíšových) – Tóra je jím ovázána při příležitosti první návštěvy otce se synem v synagoze.²⁴

U dívek neexistuje žádná obdoba obřízky; otec je však při první návštěvě synagogy o šabatu po narození dcery vyvolán ke čtení Tóry. Během tohoto obřadu pak dívka dostává své židovské jméno.²⁵

Dalším obřadem spojeným s počátkem života je také *vykoupení prvorozeného syna* (hebrejsky: *pidjon ha-ben*). I zde jde o biblický příkaz, zaznamenaný tentokrát v biblické knize Numeri. (Nu 18, 15 -16) Koná se 31. den po narození chlapce, případně další den, pokud na ten den připadl svátek. Podle Bible totiž všechno prvorozené patří Bohu. Každý prvorozený syn je tedy určen ke službě Bohu; avšak poté, co byl na úpatí

²³ Srov. HALÍK, T., *Prolínání světů*, Lidové noviny, Praha, 2006, str. 32.

²⁴ Srov. tamtéž, str. 32.

²⁵ Srov. tamtéž, str. 32 – 33.

Sinaje spáchán hřích modloslužby – ulití zlatého býčka – nesmí tuto službu konat nikdo kromě těch, kdo pocházejí z rodů *kohenů a levitů*. Přesto všichni prvorození musí být z této povinnosti vykoupeni. Tento zvyk, který se udržel i po zániku jeruzalémského chrámu, se koná buď doma, nebo jako slavnost široké rodiny v pronajatých prostorách. Při tomto obřadu otec nabídne přítomnému *kohenovi* (tradicí uznávanému potomku kněžské rodiny) za svého syna výkupné, ten je přijme a vrátí mu syna. Při obřadu se používají zvláštní mince. Kohenovi je později odpovídající obnos skutečně vyplacen, aby ho použil k dobročinným účelům – a také tento obřad, podobně jako obřízka, je zakončen společnou hostinou. Když chlapec dosáhne věku tří let, koná se další obřad, *postřížiny* (hebrejsky *chalaka*) – tradičně konaný 33. den od židovských velikonoc (svátek *lag ba-omer*). Chlapcům jsou při postřížinách ponechány postranní vlasy, zvané *pejzy* (hebr. *peot*).²⁶

V Jeruzalémě u Zdi nářků či Západní zdi, na nejposvátnějším místě judaismu, se koná obřad zvaný *bar micva*, což znamená „syn příkazu“. Ve věku 13 let se tímto obřadem židovský chlapec stává z náboženského hlediska dospělým, plnoprávným členem židovské komunity. Od této chvíle je povinen plnit všechny náboženské povinnosti a je také počítán do *minjanu* - počtu deseti dospělých mužů, kteří se musí sejít, aby se mohla konat veřejná modlitba ve své úplnosti. Obřadu se účastní pouze muži, ženy jsou jak v synagoze, tak zde u Zdi nářků odděleny od mužů, snad aby se vzájemně nerušili a nerozptylovali; ale i ženy mohou přes dělicí stěnu obřadu přihlížet a projevovat občasným voláním a potleskem radostnou účast. *Bar micva* se týká jen chlapců, ovšem v moderní době se rozšířil podobný obřad i pro dívky, tzv. *bat micva*, „dcera příkazu“. Dívka se stává nábožensky dospělou ve věku dvanácti let; do té doby by měla být poučena o náboženských povinnostech žen.²⁷

Chlapci se musí pro tuto příležitost naučit přednášet text z Tóry předepsaným zpěvným způsobem. Po ukončení četby otec chlapce děkuje Bohu za to, že od nynějška není již zodpovědný za činy svého syna. Chlapec je už před Bohem zodpovědný sám za sebe – přiznává se mu svobodná vůle.²⁸

²⁶ Srov. HALÍK, T., *Prolínání světů*, Lidové noviny, Praha, 2006, str. 33.

²⁷ Srov. tamtéž, str. 56.

²⁸ Srov. tamtéž, str. 56 – 57.

1.2 Rodina a manželství v Novém zákoně

V této kapitole si přiblížíme změny, které do tradiční židovské rodiny vneslo křesťanství.

O rodině (řecky *patria*) se Nový zákon zmiňuje pouze třikrát, ale příbuzná myšlenka domova či domácnosti (řecky *oikos, oikia*) se objevuje častěji. Historický počátek domácnosti je označován *patria* = rodokmen, rod. Znamená to spíše jeho patriarchu než současnou hlavu. Rodinou může být kmen, ale dokonce i národ. Mimořádný význam původu vidíme v užití slova *patria* v Ef 3,14-15: „Klekám na kolena před Otcem, od něhož pochází každý nebeský i pozemský rod.“ To znamená, že tak jako každá *patria* implikuje svého *pater* = otec, tak za všemi stojí *otcovství Hospodina*, od něhož se odvozuje celý systém řádu příbuzenství. Jinde se setkáváme s omezenějším pojetím Božího otcovství ve vztahu k domácnosti věřících.²⁹

„A nikomu na zemi nedávejte jméno *Otec*: jediný je váš Otec, ten nebeský“, říká Ježíš. (Mt 23,9) Příchodem Ježíšovým totiž starozákonní rámec rodiny končí, jako končí všechno první boží stvoření; on je konec našeho světa. V tomto smyslu přišel „postavit syna proti jeho otcí, dceru proti matce, snachu proti tchyni; a *nepřítelem člověka bude jeho vlastní rodina*.“ (Mt 10,35-36) Nedovoluje, aby při rozhodování pro boží království převažovaly rodinné důvody nad boží výzvou. (Mt 8,21) Ten, kdo chce přijmout spásu, musí se umět vzdát rodinných svazků a dokonce je mít v nenávisti. (L 14,26; srov. Mk 10,29-30) Ježíš sám poznal rodinné roztržky, které může způsobit přimknutí ke království. (srov. Mt 13,57; Mk 3,21.31-35) Avšak tento rozpad rámce přirozené rodiny nemá za důsledek rozdrobení společnosti na jednotlivce, naopak; ze smrti přirozené rodiny povstává rodina *nadpřirozená*, totiž církve, rodina či dům Boží.

V této nové rodině (Mk 10,28-30) nalezneme člověk nové příbuzenské svazky. V prvotním křesťanství bylo chápání církve jako „rodiny“ tak silné, že jedním z nejpravidelnějších bodů pohanské obžaloby proti věřícím bylo nařčení, že církve pěstuje krvesmilstvo. Pohané nechápali, že ti, kdo se navzájem nazývají otcí a matkami a bratry a sestrami, se mohou ženit a vdávat mezi sebou.³⁰

Rodina, která je kvůli příchodu království rozdělena sama proti sobě, nemůže trvat. (Mt 12,25) Ježíšovo působení přesto *přirozenou* rodinu neruší, podporuje rodiny,

²⁹ Srov. ROBINSON, D. W. B., Rodina a domácnost – v Novém zákoně in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS, J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 870.

³⁰ Srov. von ALLMEN, J. J., Rodina in *Biblický slovník*. Von ALLMEN, J. J. (ed.), Kalich, Praha, 1991, str. 225.

nemocné děti uzdravuje, vrací jim život, vkládá na děti ruce, přidávají se k němu i matky učedníků. Uvnitř boží rodiny je tedy místo pro lidské rodiny. Podle tehdejšího obyčeje, který Nový zákon nepopírá, rodina, nazvaná také jménem *dům*, shromažďuje rodiče, děti a také služebnictvo. Žije-li otec, nebo je-li křesťanem, nese dům jeho jméno a tato společenská jednotka je na něm natolik závislá, že on může za všechny obyvatele svého domu rozhodovat. Vidíme to např. ve vyprávění o křtu Kornélia a jeho přátel.³¹

Uvnitř církve měly rodiny veřejně svědčit o tom, jaká by měla být každá lidská rodina. Je důležité, aby rodiny byly dobře vedeny. „*Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem.*“ (Sk 2,46) Vyplývá z toho rodinná mravnost a požadavek, aby počátek rodiny, manželství, začínal v „Pánu“ (1K 7,39), tzn. aby manželství bylo uzavřeno mezi křesťany a považováno za nerozlučitelné. Otec, který je obrazem otcovství božího, musí svůj dům vést pevně a ohleduplně, a tím jej udržovat v jednotě. Musí pro něj obstarávat jídlo a oděv, milovat svou ženu jako Kristus miloval církev, vychovávat své děti, aby se naučily dobrovolně poznávat a sloužit Pánu, připomínat si, že služebníci mají téhož Pána jako on. Žena má být podřízena svému muži jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve. (srov. Ef 5,21–33) Žena má pečovat o dobrou pověst svého domu a o jeho pohostinnost, připomínat si, že její ženskost se zakládá ani ne tak na tom, že má děti, jako na tom, že má muže. Ve stavbě rodiny v Novém zákoně je na prvním místě manželská dvojice a teprve potom mateřství. Právě ve vztahu k této jednotce, kterou tvoří rodiče, mají se děti učit svým povinnostem a právům. Mají se také starat o své zestárlé rodiče. Protože jsou křesťansky vychovány, ví, jak sjednotit své povolání a svou vůli a tak najít smysl svého života. Služebníci, kteří patří k domu, mají povinnost uznávat ve svém zaměstnavateli zástupce Páně. Jejich právem je, že se spolu s ním mohou radovat ze spasení. K tomu, abychom pochopili, jak se má křesťanská rodina chovat a vypadat, je třeba si přečíst podobenství, v nichž Ježíš popisuje chování otce rodiny (srov. Mt 21,28-31; L 11,11-13; 15,12-32) nebo pána domu (srov. Mt 13,27-30; 13,52; 20,1-16; 24,43-44; L 13,25-30; 14,15-24).³²

Je málo pravděpodobné, že by tento pohled Písma na křesťanskou rodinu závisel pouze na společenských podmínkách starověkého světa, neboť je příliš hluboce zakotven v učení o božím otcovství a v učení o nezrušitelné jednotě mezi Ježíšem

³¹ Srov. Sk 10.

³² Srov. von ALLMEN, J. J., Rodina in *Biblický slovník*. Von ALLMEN, J. J. (ed.), Kalich, Praha, 1991, str. 226.

Kristem a jeho církví. Je povinností církve, aby při změně společenských podmínek zůstala zachována podstata poselství Písma o rodině.³³

1.2.1 Členové rodiny a vztahy mezi nimi

Tam, kde termín „domácnost, dům“ není pouhým synonymem „rodiny“, označuje jednotku společnosti, s jakou se setkáváme všude v římském, helénistickém, ale i židovském světě v 1. století. Skládala se nejen z pána (ř. *kyrios, despotēs*) nebo otce rodiny, jeho manželky, dětí, a otroků, ale i z různých závislých osob – služebníků, zaměstnanců, ba i „klientů“ (např. propuštěnců nebo přátel), kteří se dobrovolně a k oboustrannému prospěchu připojili k domácnosti. Rodina figurovala jako důležitý činitel růstu a stability církve. Už mezi Židy souvisela domácnost se slavením svátků a projevy víry (Velikonoce, týdenní posvěcené jídlo, modlitby a pokyny). Lukáš píše, že v jeruzalémském sboru probíhalo „lámání chleba“ po domech. (Sk 2,46)³⁴

V helenistických městech hrála domácnost při zřizování církví neméně důležitou roli. Jeruzalémský sbor zřejmě vyučoval v chrámu i v jednotlivých domácnostech. Během pravidelného vyučování se připomínaly vzájemné povinnosti členů křesťanské domácnosti, žen a manželů, dětí a otců, služebníků a pánů. Když se zmiňuje církev v domě, znamená to, že se buď domácnost považovala za samostatnou církev, nebo že se sbor scházel na daném místě v pohostinném domě. Když se mluví o Gaiovi jako o hostiteli celé církve (Ř 16,23), lze předpokládat existenci dalších domácích sborů v Korintu s tím, že se příležitostně scházely společně, zvláště při Večeři Páně. Také vedení žen a dětí prováděli členové osvědčených domácností, z nichž se vybírali biskupové a jáhni církve.³⁵

Nepřekvapuje, že samu církev lze považovat za Boží rodinu (Ef 2,19) nebo rodinu víry. (Ga 6,10) Tuto představu potvrzuje i charakteristika věřících jako adoptovaných synů či správců a šafářů. Pavel vidí sám sebe jako služebníka Ježíše Krista, správce pověřeného zvláštní službou. Podobně pisatel Listu Židům charakterizuje Mojžíše jako věrného hlavního správce Boží domácnosti, jenž se tak stává předobrazem Krista jako syna a dědice Božího domova. „Tímto Božím domovem

³³ Srov. von ALLMEN, J. J., Rodina in *Biblický slovník*. Von ALLMEN, J. J. (ed.), Kalich, Praha, 1991, str. 226.

³⁴ Srov. ROBINSON, D. W. B., Rodina, domácnost – v Novém zákoně in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS, J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 870 – 871.

³⁵ Srov. tamtéž, str. 871.

jsme my“, praví pisatel, „pokud si až do konce zachováme smělou jistotu a radostnou naději“. (Žd 3,1-6)³⁶

1.2.2 Kristus a manželství

V Katechismu katolické církve můžeme v 7. článku najít jednu z nejhezčích definic manželství, vystihujících změnu pohledu na manželství a rodinu příchodem Krista na svět. „*Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými povýšen Ježíšem Kristem na svátost.*“³⁷

Písmo svaté začíná stvořením muže a ženy k Božímu obrazu a podobě a končí viděním „svatby Beránkovy“. (Zj 19,9) Od začátku až do konce Písmo mluví o manželství a jeho „tajemství“, o jeho ustanovení a o smyslu, jaký mu dal Bůh, o jeho původu a cíli, o tom jak se různým způsobem uskutečňovalo během celých dějin spásy, o jeho těžkostech vyplývajících z hříchu a o jeho obnovení „v Pánu“ (1 K 7,39), v Nové smlouvě Krista a církve.³⁸

Povolání k manželství je vepsáno do samé přirozenosti muže a ženy, jak vyšli z rukou Stvořitele. Manželství není čistě lidské zřízení, přes všechny změny, kterými prošlo během staletí v různých kulturách, sociálních strukturách a v duchovních postojích. Tyto rozmanitosti nesmějí dát zapomenout na společné a trvalé rysy. I když důstojnost této instituce nevysvítá všude se stejnou jasností, existuje ve všech kulturách určitý smysl pro velikost manželského spojení, protože „šťastný život člověka i lidské a křesťanské společnosti těsně souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného společenství“.³⁹

Každý člověk zakouší zlo kolem sebe i v sobě samém. Tato zkušenost se projevuje i ve vztazích mezi mužem a ženou. Odedávna bylo jejich spojení ohrožováno nesvorností, vládyčtivostí, nevěrností, žárlivostí a spory, jež mohou dojít až k nenávisti a rozchodu. Podle víry toto nevyplývá z přirozenosti muže nebo ženy, ani z povahy jejich vztahů, nýbrž z hříchu. První hřích, přerušení styků s Bohem, má jako první důsledek zlom v původním společenství muže a ženy. Nicméně řád stvoření zůstává,

³⁶ Srov. ROBINSON, D. W. B., Rodina, domácnost – v Novém zákoně in *Nový biblický slovník*. DOUGLAS, J. D. (ed.), Návrat domů, Praha, 2009, str. 871.

³⁷ *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 1601.

³⁸ Tamtéž, čl. 1602.

³⁹ Tamtéž, čl. 1603.

i když byl těžce narušen. Aby se rány hříchu mohly uzdravit, muž i žena potřebují milost, kterou jim Bůh ve svém nekonečném milosrdenství nikdy neodepřel. Bez této pomoci muž a žena nemohou dosáhnout spojení svých životů, pro které je Bůh stvořil „od počátku“.⁴⁰

Bůh ve svém milosrdenství neopustil hříšného člověka. Po pádu člověka nepomáhá manželství překonat sklon uzavřít se do sebe, sobectví, shon po vlastní rozkoši; pomáhá otevírat se vůči druhému, vzájemně si pomáhat a dávat se. Mravní vědomí, týkající se jednoty a nerozlučitelnosti manželství, se vyvíjelo pod výchovným vedením Starého zákona. Ještě nebylo výslovně odmítnuto mnohoženství patriarchů a králů. Nicméně zákon, který dal Mojžíš, je zaměřen na ochranu ženy proti svévolné vládě ze strany muže, i když nese, podle slov Pána, stopy „tvrdosti lidského srdce“, kvůli níž Mojžíš dovolil zapudit ženu.⁴¹

Proroci viděli smlouvu Boha s Izraelem jako obraz výlučné a věrné manželské lásky a připravovali svědomí vyvoleného národa, aby hlouběji chápal jedinstvo a nerozlučitelnost manželství. Svatební smlouva Boha s jeho izraelským lidem připravila novou a věčnou smlouvu, v níž se Syn Boží tím, že se vtělil a obětoval vlastní život, jistým způsobem spojil s celým lidstvem, které spasil, a tak připravil „svatbu Beránkovu“.⁴²

Na prahu své veřejné činnosti Ježíš koná svůj první zázrak na prosbu své matky během svatební hostiny. Církev přikládá velkou důležitost Ježíšově přítomnosti na svatbě v Káně. Vidí v tom potvrzení, že manželství je dobré, a ohlášení, že od nynějška bude účinným znamením Kristovy přítomnosti. Ježíš ve svých kázáních jednoznačně učil, jaký je původní smysl spojení muže a ženy, jak je chtěl Stvořitel na počátku: dovolení zapudit vlastní manželku, které dal Mojžíš, byl ústupek zdůvodněný tvrdostí jejich srdce. Manželské spojení muže a ženy je nerozlučitelné, sám Bůh je uzavřel: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“.(Mt 19,6)⁴³

Protože Kristus přišel obnovit původní řád stvoření, rozvrácený hříchem, sám dává sílu a milost žít manželství v novém duchu Božího království. Jestliže manželé následují Krista, přemáhají sami sebe, berou na sebe svůj kříž, budou moci pochopit původní smysl manželství a žít je s Kristovou pomocí. Tato milost křesťanského manželství je ovocem Kristova kříže, pramenem každého křesťanského života. To

⁴⁰ Srov. *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 1606-1608.

⁴¹ Srov. tamtéž, čl. 1609 – 1610.

⁴² Srov. tamtéž, čl. 1611 – 1612.

⁴³ Srov. tamtéž, čl. 1613 – 1614.

naznačuje apoštol Pavel, když říká: „Muži, každý z vás ať miluje svou ženu, jako Kristus miloval církev a vydal sám sebe za ni, aby ji posvětil“. (Ef 5,25-26) A hned dodává: „Proto opustí člověk otce i matku a připojí se k své manželce, a ze dvou se stane jen jeden člověk. Toto tajemství je veliké; mám na mysli vztah Krista a církve“. (Ef 5,31-32) Celý křesťanský život nese znamení manželské lásky Krista a církve. Již křest, který uvádí do Božího lidu, je svatebním tajemstvím: je takřka svatební lázní před svatební hostinou, eucharistií. Křesťanské manželství se tak stává účinným znamením, svátostí smlouvy mezi Kristem a církví. Protože manželství mezi pokřtěnými vyjadřuje a udílí milost, je pravou svátostí nové smlouvy.⁴⁴

Ježíš hlásá nerozlučnost manželství a opírá se přitom nikoliv o Mojžíšův Zákon, ale o mnohem starší záměr Stvořitelův. (Mt 19,1-9) Bůh sám spojuje muže a ženu, a tak posvěcuje jejich svobodnou volbu. Oba tvoří „jedno tělo“ před Bohem, a proto je v nadcházejícím Božím království, kde je obnovena původní dokonalost stvoření, zakázáno zapuzení ženy, připouštěné Zákonem „pro tvrdost lidských srdcí“. Proslulá výjimka „případu smilstva“ (Mt 19,9) nemluví pravděpodobně o rozvodu, ale o ukončení nelegitimního spojení, případně o rozchodu manželů, kteří nadále zůstávají vázání, a nemohou se tedy znovu ženit ani vdávat. To vysvětluje zděšení učedníků nad přísností nového Zákona: „Jestliže je tomu opravdu tak mezi mužem a ženou, pak je lepší se neženit!“ (Mt 19,10)⁴⁵

Požadavky ovšem nevylučují milosrdenství vůči člověku, který zhřešil. Ježíš se často setkává s lidmi cizoložnými nebo jinak nevěrnými ideálu lásky a přijímá je; ne že by schvaloval jejich počínání, ale protože je chce vést k obrácení a odpuštění, kterým je jen znovu zdůrazněn ideál, proti kterému se prohřešili. Ježíš se nespokojuje s návratem k původní dokonalosti manželské instituce, porušené lidským hříchem, ale staví ji na nový náboženský základ Božího království. Novou smlouvou, uzavřenou v jeho vlastní krvi, se on sám stává ženichem církve a křesťané, kteří jsou chrámem Ducha svatého v důsledku křtu, mají pojímat manželství jako „veliké tajemství vůči církvi a vůči Kristu“. (Ef 5,32) Poddanost církve Kristu a Kristova láska k ní, spasené jeho obětí, jsou živým příkladem a pravidlem vztahů v manželství lidí. Vykupitelská láska Kristova jim k tomu dává sílu i schopnost. (Ef 5,21- 33)⁴⁶

⁴⁴ Srov. *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 1615-1617.

⁴⁵ Srov. WIÉNER, C. Manželství in *Slovník biblické teologie*. LÉON-DUFOUR X., a kol.(ed.), Velehrad – Křesťanská akademie, Řím, 1991, str. 212.

⁴⁶ Srov. tamtéž, str. 212.

1.2.3 Křesťanské iniciační svátosti

To, co Ježíš mluvil a konal během jeho skrytého i veřejného života bylo samo o sobě spásonosné. Hlásal a připravoval lid na to, co míní darovat církvi, až vše dokoná. Kristus ustanovuje svátosti, účinná znamení milosti svěšená církvi. Tři z nich bývají nazývány tzv. iniciačními svátostmi, svátostmi uvedení do křesťanského života. Najdeme v nich podobnost se židovskými obřady, ovšem postaveny na tvorbě „nového člověka“.⁴⁷

Když apoštol Pavel prosadil zásadu, že ti, kteří se obrátili ke křesťanství z pohanství, nemusí podstupovat obřizku, znamenalo to, že mladé křesťanství přestalo být pouze židovskou sektou. Podle Pavlova učení ti, kteří uvěřili v Krista a přijali křest, se tím stali novým lidem, a pak už nezáleží na tom, byl-li přistupující Žid nebo pohan, je-li muž nebo žena, bohatý či chudý, otrok či svobodný. Křesťanství radikálně zrelativizovalo všechny dosavadní kulturní a sociální hranice.⁴⁸

První iniciační svátostí křesťanství je *křest*, znamená vstup do církve, přijetí do společenství věřících, „vštípení do Kristova tajemného těla“ a je branou ke všem ostatním svátostem. Řecký výraz pro křest znamená ponoření a obmytí. Ponoření symbolizuje ponoření do tajemství Kristovy smrti a zmrtvýchvstání – symbolickou smrt starého, hříšného člověka a znovunarození, spoluvzkříšení s Kristem. V prvních generacích křesťanů přijímali křest pouze dospělí lidé – a často jej dokonce odkládali až na konec života z obavy, aby novou důstojnost znovu neposkvřili hříchem; teprve později se rozšířil zvyk udělovat křest i malým dětem. Dnes ho však katoličtí duchovní smějí udělit jen tam, kde mohou rodiče a kmotří být zárukou, že děti budou ve víře také vychovávány.⁴⁹

Na námitku, že by dítě nemělo být pokřtěno a vedeno k víře vůbec, „aby se respektovala jeho svoboda“, lze odpovědět, že nábožensky a hodnotově zcela neutrální výchova neexistuje. Víra je jako jazyk – není možné neučit dítě žádnému jazyku a čekat do jeho dospělosti. Dítě se spontánně učí jazyku svých rodičů a svého prostředí; v mnoha věcech musí rodiče učinit jménem svých dětí a pro ně řadu rozhodnutí, v předcházejících jejích vlastním svobodnému rozhodování. Je-li „jazykem“ rodiny křesťanství, pak je jistě křest a křesťanská výchova dětí logickou součástí této

⁴⁷ Srov. *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 1115.

⁴⁸ Srov. HALÍK, T., *Prolínání světů*, Lidové noviny, Praha, 2006, str. 33 – 34.

⁴⁹ Srov. tamtéž, str. 34.

skutečnosti; nakonec ovšem dítě samo, až dospěje, může a musí k ní říci své ano či ne. Náboženskou příležitostí k tomuto přisvědčení, „pečetí křtu“, je pak v katolické církvi svátost biřmování.⁵⁰

Křest (spolu s biřmováním a kněžským svěcením) patří mezi tři svátosti, které člověk může přijmout jen jednou v životě – je chápán jako nesmazatelná pečeť přináležetosti ke Kristu. Při křtu dítě dostává křestní jméno. V církvích, které pěstují úctu k světcům, je volba jména chápána jako posvátné spojení dítěte se světcem, jehož jméno nese, světec se tak stává jeho patronem a nebeským ochráncem.⁵¹

Křesťanská tradice zná tři svátosti, uvádějící do křesťanského života – křest, eucharistii a biřmování. Zsvěcením do náboženské dospělosti je tedy biřmování – neboli konfirmace, od slova *confirmare*, upevnit, posílit, naplnit silou Ducha svatého. Biřmování má vést k růstu křestní milosti, k posílení křesťana dary božího Ducha, a to zejména k poslání vydávat veřejně svědectví víry, osvědčovat víru v každodenním životě. Proto se někdy nazývá *svátostí křesťanské dospělosti* – projevem této dospělosti je schopnost nést odpovědnost, také spoluodpovědnost za církve a její poslání. Také křesťané od počátku neponechávali přechod do dospělosti jen v rovině liturgického obřadu, nýbrž pečovali o náboženské vzdělání, od výuky katechismu po rozvoj církevního školství na nejrůznějších stupních. Nejstarší evropské univerzity, které zásadním způsobem poznamenaly evropskou kulturu a společnost, vznikly jako církevní instituce.⁵²

1.3 Rodina současná

Než se dostaneme k tomu, jakou roli zastává otec v současné rodině, popíšme si ještě současnou rodinu a změny, kterými v nedávných letech prošla.

1.3.1 Proměna tradiční rodiny

Na začátku musíme rozlišit tzv. *užší a širší* rodinu. Užší rodina se skládá z příbuzných prvního stupně (rodičů a dětí), zatímco širší rodina zahrnuje příbuzné druhého a třetího stupně (prarodiče, strýce a tety, bratrance a sestřence), popřípadě

⁵⁰ Srov. HALÍK, T., *Prolínání světů*, Lidové noviny, Praha, 2006, str. 35.

⁵¹ Srov. tamtéž, str. 35 – 36.

⁵² Srov. tamtéž, str. 58 – 59.

další. Užší i širší rodina jako instituce prošly v rozvinutých zemích v současných letech významnými proměnami. V případě užší rodiny jde hlavně o strukturální změny. Tradiční rodinná jednotka, obsahující otce, matku a jedno až tři děti, už v současnosti není všeobecnou normou. Rozpady rodin a nárůst počtu dětí počatých mimo manželství vedou k masivnímu vzrůstu počtu rodin s jedním rodičem a rodin s nevlastním rodičem. Tradiční norma, jež předpokládala, že otec chodí do práce a matka zůstává v domácnosti, dnes většinou neplatí dokonce ani v rodinách s oběma rodiči. Většina matek školních dětí má placené zaměstnání mimo domov. Vysoká míra nezaměstnanosti dospělých mužů pak vede k tomu, že pokud najdeme jednoho z rodičů přes den doma, může to být se stejnou pravděpodobností matka i otec.⁵³

V případě širší rodiny je nejdůležitější změnou pokles jejího významu. Sociální mobilita znamená, že mnoho mladých lidí se stěhuje z oblastí, kde vyrůstali. To má za následek, že se lidé žení, vdávají a vychovávají děti daleko od prarodičů a ostatních příbuzných. Tato sociální mobilita, která vede nejen k rozkladu širší rodiny, ale také k rozpadu malých, původně silně soudržných společenství, je často pokládána za příčinu současného úbytku společenských zábrán, za příčinu častého porušování zákona a řádu. V dobách, kdy byly děti vychovávány v prostředí širší rodiny a známého světa sousedů a přátel, byly mnohem více vystavovány tlakům směrem k sociální konformitě, než je tomu nyní. Protože je znal každý v bezprostředním okolí, bylo nanejvýš pravděpodobné, že pokud se dopustí nějaké neplechy, budou poznány. Mnoho pro ně také znamenal nesouhlas příbuzných druhého a třetího stupně. A jelikož tito příbuzní byli stále nablízku, děti tolik nepotřebovaly náhradu za nepřítomné rodiče. Měnící se charakter užší i širší rodiny navíc znamená, že rodičům, kteří se potýkají se zvláštními problémy, se nyní dostává méně podpory než kdykoli dříve. Děti v takových rodinách jsou stále více ohrožovány nedostatečnou péčí a někdy i krutým zacházením.⁵⁴

V moderním světě se mění institut rodiny. Česká rodina se v důsledku transformačních procesů znatelně vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Žena získala během dvacátého století značnou samostatnost osobní, ekonomickou a společenskou, mění se role muže a ženy. Změnila se také ekonomická funkce rodiny. Ekonomický tlak vyžaduje, aby oba rodiče byli ekonomicky výděleční, vytlačuje tak v rodinných prioritách péči o děti. Pod tlakem trhu práce lidé volí alternativní životní styly, jako např. *singles*, protože lidé bez rodinných závazků mohou činit více svobodných

⁵³ Srov. FONTANA, D., *Psychologie ve školní praxi*, Portál, Praha, 1997, str. 36 – 37.

⁵⁴ Srov. tamtéž, str. 37.

rozhodnutí. Odkládá se také vstup do manželství a založení rodiny, vzrostl i podíl dětí narozených neprovdaným matkám. Společnost je více tolerantní k rozvodům či nesezdanému soužití. Přestože se k uzavření manželství odhodlává stále méně lidí, úroveň rozvodovosti stále roste.⁵⁵

Jedním z možných důvodů současného vývoje je změna hodnotové orientace nejmladší generace. Je kladen větší důraz na autonomii, svobodu, rovnost příležitostí mužů a žen. Méně se přiklání k identifikaci žen s rodinou a mateřstvím. Mladí lidé si uvědomují i ekonomickou stránku osamostatnění a založení vlastní rodiny. Přesto manželství a založení rodiny zůstává součástí životních plánů většiny mladých lidí. Velká část z nich upřednostňuje tradiční model rodiny se dvěma dětmi. Od generace rodičů se liší tím, že odkládají uskutečnění životních plánů do vyššího věku, zpravidla po předchozím soužití s partnerem bez oddacího listu.⁵⁶

Projevem rozpadu tradiční rodiny, který je možno pozorovat v řadě zemí, je nahrazování tradičního manželství novými formami partnerského soužití. V zásadě lze rozlišit dva typy alternativních partnerských svazků. První jsou tzv. předmanželská soužití. Týkají se především mladých lidí a většinou netrvají dlouho. Směřují buďto ke svatbě, nebo rozchodu. Sňatek nastává obvykle ve chvíli, kdy se partneři rozhodnou pro dítě. Další typ partnerského soužití je již skutečnou alternativou k manželství. Od předmanželských svazků se dá odlišit nejlépe přítomností dětí. Trvalému životu v neformálních svazcích dávají přednost často lidé, kteří již za sebou zkušenost s manželstvím mají, tedy rozvedení a ovdovělí.⁵⁷

Postavení žen doznalo v moderní společnosti významných změn. Ženy vstoupily na pracovní trh a rozšíření vzdělávacích příležitostí umožnilo růst ekonomické nezávislosti žen. Tyto změny měly zásadní vliv na proměny rolí mužů a žen v rodině. Rozvíjí se rodinná uspořádání, která nahrazují tradiční rozdělení rolí muže – živitele a ženy – matky a manželky, pečující o děti a domácnost. Důraz na plnou zaměstnanost žen a nízká úroveň příjmů vyžadující, aby do rodinného rozpočtu přispívali oba partneři, vedly k prosazení modelu dvoupříjmové rodiny. Z hlediska věku má pracovní aktivita žen na rozdíl od většiny západoevropských zemí kontinuální charakter, neboť po narození dítěte opouštějí ženy sféru práce zpravidla jen na dva až tři roky. Přechod

⁵⁵ CHALOUPOKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P., Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě in *Sociologické studie* [online]. Praha, Sociologický ústav AV ČR, © 2002 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=251>>.

⁵⁶ Srov. tamtéž.

⁵⁷ Srov. tamtéž.

od plánované k tržní ekonomice vedl k diferenciaci příjmů domácnosti. Odstraňování shodné úrovně mezd a rozvoj soukromého podnikání mohly vytvořit podmínky k tomu, aby se některé ženy přiklonily ke konzervativnímu modelu a omezily svoji ekonomickou aktivitu a našly seberealizaci ve výchově či vytváření zázemí pro kariéru svého muže.⁵⁸

Přesto, že oba – muž i žena – by se měli podílet na péči o domácnost a o děti, že by oba partneři měli přispívat do rodinného rozpočtu, přetrvává v české společnosti názor, že hlavním živitelem by měl být muž a žena by měla mít, přestože má placené zaměstnání, hlavní odpovědnost za chod domácnosti. V mladé generaci roste přesvědčení, že zaměstnání matky nepředstavuje překážku k tomu, aby mohla poskytnout dítěti hodnotné emocionální zázemí. Zvyšuje se ale i podíl žen, které považují za stejně uspokojujivé být ženou v domácnosti.⁵⁹

1.3.2 Současná křesťanská rodina

Podle čeho můžeme o nějaké rodině říci, že je „křesťanská?“ Odpověď nabízí kniha Ch. Ponsardové – *Víra v rodině*.

Křesťanská rodina je rodina pokřtěných. Křesťanská identita nespočívá na našich názorech nebo způsobu života, ale na Bohu, který ve svátosti křtu dává sám sebe. Křesťany dělá Bůh. Křesťanská rodina nemůže definovat sebe sama pouze vertikálně, ale vertikální rozměr je tím, co ji odlišuje od jiných rodin. Pro křesťana není určující jeho sociální či politická zodpovědnost, ale jeho křest. Křesťan ví, že ho Bůh stvořil a že ho Kristus svou smrtí a zmrtvýchvstáním vykoupil. Ví, že je občanem Božího království. Tento vertikální rozměr je pro jeho život určující a odráží se i v nejobyčejnějších záležitostech každodenního života. Křesťanská rodina je rodina hříšníků. Z pýchy a z nedostatečné důvěry v Boží milosrdenství se stará o to, aby dobře působila navenek. Křesťanská rodina ví, že ji Ježíš vykoupil a je na cestě k Bohu. Rodina má poslání, aby se stávala čím dál víc společenstvím života a lásky.⁶⁰

Zároveň křesťanská rodina nesmí být izolovaná. Křesťanské rodiny jsou povolány k tomu, aby veškerou svou důvěru vkládaly v Boha. Znamená to modlit se, ale

⁵⁸ Srov. CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P., Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě in *Sociologické studie* [online]. Praha, Sociologický ústav AV ČR, © 2002 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=251>.

⁵⁹ Srov. tamtéž.

⁶⁰ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008, str. 12 – 13.

také působit uprostřed dnešního světa. Víra nezbavuje rodiny povinnosti získat schopnosti, aby mohly ve světě zdárně působit, nezbavuje povinnosti pracovat, zapojit se do společenského života. Vzorovou křesťanskou rodinou je Svatá rodina. Maria, Josef a Ježíš žili ve své vesnici obyčejně jako kterákoliv jiná řemeslnická rodina. Nedělali nic mimořádného, ale vše dělali s mimořádnou láskou, s láskou nadpřirozenou, která je ve všem spojovala s Otcem.⁶¹

⁶¹ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008, str. 14 – 15.

2 Duchovní život současné rodiny

Přiblížili jsme si, co je křesťanská rodina. Aby člověk rostl ve víře, nestačí být jen pokřtěným, být křesťanem a svým životem viditelně přesvědčovat okolí. Musí se ve víře nejen vzdělávat, ale hlavně ji žít. Co znamená život křesťana, život v Duchu si přiblížíme na začátku této kapitoly. Co je to život v Duchu – duchovní život?

„Duchovní život“ je výraz velmi široký. Slovo *duch* má stejný kořen jako *dech*. Dokud živočich dýchá, žije. Duchem nebo duší nazýváme princip života. Primitivní národy si představují duši více či méně hmotnou. Řecká filosofie však došla k nezvratnému závěru, že lidský duch je nehmotný, a tedy zásadně odlišný od těla. Poznáváme to podle jeho činnosti. Myslíme ve všeobecných pojmech a vyjadřujeme pravdy, které přesahují čas a hmotu, které jsou věčné. Proto je věčná a nehmotná i duše. Člověk je tedy dvojitý: duchovní a hmotný, je složenina dvou prvků, které se zdají nesourode a v protikladu. „Duchovní“ v křesťanském smyslu je ten, v němž je přítomen Duch svatý. Duchovní život je život v Duchu a s Duchem svatým, „protože Boží láska je nám vylita do srdce skrze Ducha svatého, který nám byl dán“. (Ř 5,5)⁶²

Obraz je dokonalý, když všechny barvy a tahy tvoří jednotu, společně vyjadřují ideu, kterou chtěl malíř vyjádřit. V dokonalém člověku se spojují v jednotu všechny složky jeho osobnosti, všechny proniká oživující síla Ducha svatého. Správně se tedy říká, že je cílem duchovního života dokonalé zduchovnění celého člověka, jeho mysli, vůle, citů, těla. Neklamným znakem Božího Ducha v člověku je láska: „*Podle toho všichni poznají, že jste moji učedníci, budete-li mít lásku k sobě navzájem*“. (J 13,35) „*Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale neměl přitom lásku, jsem jako znějící kov a cimbál zvučící*.“ (1K 13,1) Žije-li někdo z víry a zachovává přikázání, je to známka, že je Bůh s ním. „*Kdo má moje přikázání a zachovává je, ten mě miluje*.“ (J 14,21) Známkou duchovního člověka je tedy čistá víra, dobrý život, ctnosti, neporušené mravy.⁶³

⁶² Srov. ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Refugium Velehrad-Roma s.r.o., Velehrad, 2005, str. 12 – 13.

⁶³ Srov. tamtéž, str. 14 – 16.

2.1 Účast rodiny na životě a poslání církve

Každá rodina má ve svém životě několik úkolů. Křesťanská rodina má však také poslání církevní. V Katechismu katolické církve se píše o rodinné církvi. Kristus se chtěl narodit a růst v lůně Svaté rodiny Josefa a Marie. Církev není nic jiného než „Boží rodina“. Jak jsme již zmínili v první kapitole, jádro církve tvořili ti, kteří se spolu s celou svou rodinou stali věřícími. V současnosti jsou věřící rodiny základem živé a vyzařující víry. Jsou nazývány „rodinnou církví“. *V této „rodinné církvi“ mají být rodiče slovem i příkladem prvními hlasateli víry pro své děti a v každém z nich mají podporovat jeho vlastní povolání, zvláště pozorně však duchovní povolání.*⁶⁴ Otec rodiny, matka a děti, všichni členové rodiny vykonávají přednostním způsobem *křestní kněžství* „přijímáním svátostí, modlitbou a děkováním, svědectvím svatého života, odříkáním a čínorodou láskou“.⁶⁵ Rodina je tak první školou křesťanského života. Zde se učí vytrvalosti v práci i radosti z ní, učí se bratrské lásce, odpouštět a především uctívat Boha prostřednictvím modlitby a oběti vlastního života.⁶⁶

O úkolech křesťanské rodiny nás přesvědčuje Jan Pavel II. ve své apoštolské adhortaci FAMILIARIS CONSORTIO. Tento dokument je zcela zásadní a podrobně popisuje všechny úkoly, které má křesťanská rodina plnit. Zároveň neopomíjí vyzdvihnout milosti, které díky povýšení manželství na svátost rodina dostává. V této části budeme citovat valnou část tohoto dokumentu, tvořící teoretický základ duchovního života rodiny. Praktický náhled, jak plnit úkoly rodiny nám poskytne dílo Ch. Ponsardové – Víra v rodině. Skutečný stav duchovního života současných rodin bude předmětem dotazníkového zkoumání v praktické části této práce.

Na začátku si připomeňme, co Jan Pavel II. připomíná slovy svého předchůdce Pavla VI. rodičům při své promluvě na generální audienci v srpnu 1976: *„Matky, učíte své děti křesťanským modlitbám? Připravujete je společně s kněžími na svátosti dětského věku: na zpověď, přijímání a biřmování? Navykáte je myslet v nemoci na utrpení Kristovo, prosit o pomoc Pannu Marii a svaté? Modlíte se doma růženec? A vy otcové, dovedete se modlit se svými dětmi a s celou rodinou, aspoň občas? Váš příklad myšlení a jednání, podepřený příležitostně společnou modlitbou, je velmi cennou*

⁶⁴ Srov. *Lumen gentium*, Dokumenty II. vatikánského koncilu, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, čl. 11.

⁶⁵ Srov. tamtéž, čl. 10.

⁶⁶ Srov. *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 1655-1657.

bohoslužbou, praktickou školou života. Takto vnášíte pokoj do svého domova: «Pokoj tomuto domu!» Pamatujte si: tak budete církev!»⁶⁷

Křesťanská rodina je povolána sloužit budování Božího království v dějinách tím, že se podílí na životě a poslání církve. Všimněme si nejprve rozmanitých hlubokých spojitostí mezi církví a křesťanskou rodinou. Rodina se stává „církví v malém“, nazvanou „*Ecclesia domestica*“ – domácí církev. Je živým obrazem a zpřítomněním tajemství církve v čase. Církev dává křesťanské rodině život, vychovává ji a dává jí růst. Uskutečňuje na rodině své poslání vést ke spáse, které obdržela od svého Pána. Hlásáním Božího slova odhaluje církev křesťanské rodině její pravou totožnost, to, čím podle Pánova plánu je a má být. Církev obohacuje křesťanskou rodinu svátostmi a posiluje ji Kristovou milostí, aby se ke cti Boha Otce posvěcovala. Neúnavným hlásáním nového přikázání lásky církev povzbuzuje a vede rodinu k sloužící lásce tak, aby rodina následovala a prožívala rozdávací a obětující se lásku Pána Ježíše Krista k celému lidstvu.⁶⁸

Křesťanská rodina je povolána, aby se aktivně a odpovědně podílela na poslání církve, a to tak, že sebe samu dává do služeb církve a společnosti. Je-li křesťanská rodina společenstvím, musí její účast na poslání církve nést znamení společenství. Proto manželé musí zastávat svou službu církvi a světu jako dvojice a rodiče s dětmi jako rodina. Musí mít ve víře „jedno srdce a jednu duši“, neboť je oživuje společný apoštolský duch a spojuje je spolupráce ve službě církvi a společnosti. Rodina, která se vyznačuje úplností a jedinečností, věrností a plodností, vyjadřuje a uskutečňuje svou láskou účast na prorockém, kněžském a královském poslání Ježíše Krista a jeho církve. Proto láska a život tvoří podstatné jádro spásonosného poslání křesťanské rodiny v církvi a pro církev.

Představili jsme si základ účasti křesťanské rodiny na poslání církve. Uvedeme si i jeho obsah, a to v trojjediném vztahu k Ježíši Kristu jako Proroku, Knězi a Králi. Budeme pohlízet na křesťanskou rodinu jako na:

1. věřící a víru hlásající společenství,
2. společenství vedoucí dialog s Bohem,
3. společenství sloužící člověku.⁶⁹

⁶⁷ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 60.

⁶⁸ Srov. tamtéž, čl. 49.

⁶⁹ Srov. tamtéž, čl. 50.

2.2 Křesťanská rodina jako věřící a víru hlásající společenství

Když křesťanská rodina přijímá Boží slovo a předává jej dál, naplňuje svůj *prorocký úkol*. Tak se stává den ze dne více společenstvím *věřícím i víru hlásajícím*.

Od křesťanských manželů i rodičů se žádá poslušnost víry. Jsou vyzýváni, aby přijali Boží slovo. Jen ve víře mohou pochopit a obdivovat, k jaké důstojnosti bylo povýšeno manželství a rodina, když se stalo znamením a místem smlouvy lásky mezi Bohem a člověkem, mezi Ježíšem Kristem a jeho Snoubenkou. Už příprava na křesťanské manželství se jeví jako cesta víry. Skýtá vynikající příležitost, aby snoubenci nově objevili a prohloubili víru, kterou přijali na křtu a kterou rozvinuli během své křesťanské výchovy. Tak uznávají a svobodně na sebe berou povolání následovat Krista v manželském stavu a sloužit Božimu království. Základním okamžikem vyjádření víry snoubenců je slavení svátosti manželství, které je ve své vnitřní podstatě hlásáním radostné zvěsti o manželské lásce v církvi. V tomto vyznání víry budou manželé a rodina během života pokračovat. Bůh, který povolal snoubence k manželství, volá je dále i v manželství.⁷⁰

Ch. Ponsardová k tomu píše: *V manželství už člověk nemůže žít svou víru tak, jako když byl ještě svobodný. Do manželství vstupuji úplně celý, se vším, co ve mně je, a právě takto, ve své úplnosti, jsem také vnořen do víry v Boha. Víra prostupuje celou mou bytost a manželství zrovna tak. Manžel či manželka nemohou žít svou víru mimo manželství... Mezi láskou k Bohu a láskou manželskou není žádný rozpor ani protiklad.*⁷¹

Bůh se setkává s manžely skrze události, problémy, těžkosti denního života a v nich. Objevování a plnění božího plánu se musí dít v manželství a v rodině způsobem společným, lidskou zkušeností lásky mezi manžely, mezi rodiči a dětmi. Malá domácí církev, stejně jako církev velká, musí být stále a důkladně uváděna hluboko do radostného poselství. Rodina se má stát prostředím, v němž se předává a z něhož vyzařuje evangelium. Z toho plyne úkol ustavičného *vzdělávání se ve víře*.⁷²

⁷⁰ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 51.

⁷¹ PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2008, str. 39.

⁷² Srov. tamtéž, čl. 51.

Především dnes má křesťanská rodina zvláštní povolání svědčit o evangeliu: „*Křesťanská rodina hlásá mocným hlasem nejenom nynější sílu Božího království, ale i naději na budoucí šťastný život.*“⁷³

Evangelizační služba je vlastní křesťanským rodičům a je nenahraditelná. Dodává rodinnému životu příslušné znaky: lásku, prostotu, konkrétní a každodenní svědectví. Rodina musí vychovávat děti pro život tak, aby každé z nich mohlo podle povolání přijatého od Boha zcela splnit svou úlohu. Rodina, která je otevřená pro transcendentní hodnoty, která radostně slouží bratřím, která velkodušně a věrně plní své úkoly a každodenně prožívá svou účast na velikonočním tajemství Kristova kříže, taková rodina je prvním nejlepším místem, kde klíčí povolání k životu, zasvěcenému Božímu království. Evangelizační a katechetická služba rodičů musí provázet život jejich dětí i v letech dospívání a mládí, kdy děti často kritizují nebo i odmítají křesťanskou víru, kterou přijali v prvních letech života. Rodiče musí odvážně a s velkým klidem v srdci čelit těžkostem, na které naráží jejich apoštolská služba evangelizace mnohdy u vlastních dětí.⁷⁴

2.3 Křesťanská rodina – společenství vedoucí dialog s Bohem

Hlásání evangelia a jeho přijetí ve víře dosahuje plnosti ve svátostech. Křesťanská rodina náleží k církvi, ke kněžskému lidu. Skrze svátost manželství je rodina povolána a zavázána k dialogu s Bohem, a to prostřednictvím svátostného života, obětováním svého života a modlitbou. To je úkol *kněžský*, který může a musí křesťanská rodina uskutečňovat. Je povolána, aby posvěcovala samu sebe, i církevní společenství a svět.⁷⁵ Vlastním pramenem a jedinečným prostředkem k posvěcení je pro manžele a křesťanské rodiny svátost manželství. Navazuje na posvěcující milost křtu, kterou dovršuje. Skrze tajemství Kristovy smrti a Kristova zmrtvýchvstání, se manželská láska očišťuje a posvěcuje⁷⁶: „*Kristus Pán posvětil, zdokonalil a povýšil tuto lásku zvláštním darem milosti a lásky. Taková láska, spojující lidské s Božským, přivádí*

⁷³ Srov. *Lumen gentium*, Dokumenty II. vatikánského koncilu, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, čl. 35.

⁷⁴ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 53.

⁷⁵ Srov. tamtéž, čl. 55.

⁷⁶ Srov. tamtéž, čl. 56.

*manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem i činem, a prostupuje celý jejich život.*⁷⁷

Všeobecné povolání k svatosti platí i pro křesťanské manžele a rodiče. Dostává u nich zvláštní charakter a uskutečňuje se ve vlastním rámci manželského a rodinného života. Odtud se rodí milost a požadavek pravé a hluboké *manželské a rodinné spirituality*, která bude vycházet ze stvoření, smlouvy, kříže, zmrtvýchvstání a znamení. Manželé mají milost, ale i morální povinnost, aby proměnili celý svůj život v trvalou „duchovní obět“.⁷⁸

Posvěcování má své prvotní kořeny ve křtu a svůj nejvyšší výraz v eucharistii. Eucharistie je dalším pramenem křesťanského manželství. Vždyť eucharistická oběť zpřítomňuje Kristovu smlouvu lásky s církví, zpečetěnou jeho krví na kříži! Eucharistie je zdrojem lásky. Eucharistický chléb tvoří z různých údů rodinného společenství jediné tělo, ve kterém se viditelně zpřítomňuje univerzální jednota církve. Účast na „obětovaném“ těle a na „prolité“ krvi je nevyčerpatelným zdrojem misionářské a apoštolské činnosti křesťanské rodiny.⁷⁹

K posvěcujícímu úkolu křesťanské rodiny patří jako nezbytná a trvalá součást přijetí evangelijní výzvy k obrácení. Tato výzva je určena všem křesťanům, neboť nejsou vždycky věrní „novosti“ křtu, který je činí „svatými“. Ani křesťanská rodina neodpovídá vždycky zákonu milosti a křestní svatosti. Lítost a vzájemné odpuštění v křesťanské rodině, projevující se tak často v každodenním životě, se zvláštním svátostným způsobem dovršují v křesťanském pokání.⁸⁰ Tak psal Pavel VI. v encyklice *Humanae vitae* o manželech: „*A jestliže se dosud nevymanili z hříchu, ať neklesají na mysl, ale ať se pokorně a vytrvale utíkají k Božímu milosrdenství, které se štědrě uděluje ve svátosti pokání.*“⁸¹

Přístupování k této svátosti má zvláštní význam pro rodinný život. Manželé a všichni členové rodiny objevují, že hřích nejen odporuje smlouvě s Bohem, ale také smlouvě manželů a rodinnému společenství. To je vede k setkání s Bohem, který je

⁷⁷ Srov. *Gaudium et spes*, Dokumenty II. vatikánského koncilu, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, čl. 49.

⁷⁸ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 56.

⁷⁹ Srov. tamtéž, čl. 57.

⁸⁰ Srov. tamtéž, čl. 58.

⁸¹ *Humanae vitae*, Encyklika Pavla VI., O správném řádu sdělování lidského života, Scriptum, Praha, 1992, čl. 25.

„nekonečně milosrdný“ a který ve své lásce, silnější než hřích, obnovuje a prohlubuje společenství manželů a rodiny.⁸²

Naplňování všeobecného kněžského poslání se děje nejen slavením svátostí, ale i životem modlitby, rozhovorem v modlitbě s Otcem skrze Ježíše Krista v Duchu svatém. Rodinná modlitba má své zvláštní znaky. Je to *společná modlitba* muže a ženy, rodičů a dětí. Na členy křesťanské rodiny se mohou zejména vztahovat slova, kterými ujišťuje Kristus o své přítomnosti: „*Opět vám pravím, shodnou-li se dva z vás na zemi v prosbě o jakoukoli věc, můj nebeský Otec jim to učiní. Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.*“ (Mt 18,19-20) Obsahem modlitby je sám rodinný život. Radost, bolest, naděje a zklamání, narozeniny a jubilea, výročí svatby rodičů, odjezdy, dlouhodobá odloučení, opětné návraty, důležitá a závažná rozhodnutí, úmrtí v kruhu drahých osob apod., to vše ukazuje Boží lásku zasahující do průběhu rodinných událostí. Tyto situace mají být i příležitostí k díkuvzdání, prosbám, důvěryplnému odevzdání se rodiny společnému Otci v nebesích.⁸³ Křesťanští rodiče mají vychovávat své děti k modlitbě, vést je k postupnému objevování Božího tajemství a osobnímu rozhovoru s Bohem.

Nenahraditelným základním prvkem výchovy k modlitbě je praktický příklad a živé svědectví rodičů. Jen když se otec a matka s dětmi společně modlí, pronikají do srdce svých dětí a zanechávají tam stopy, které události pozdějšího života nedokáží setřít.⁸⁴

Mezi modlitbou církve a modlitbou jednotlivých věřících je hluboká a živá souvislost. Důležitým cílem modlitby domácí církve je, aby nenásilně uváděla děti do liturgické modlitby celé církve, aby se jí účastnili a zahrnovali do ní oblasti osobního, rodinného i společenského života. Odtud plyne nutnost, aby se všichni členové křesťanské rodiny postupně účastnili na eucharistii, především o nedělích a svátcích, a na přijímání jiných svátostí, zvláště těch, které uvádějí děti do křesťanství. Rodinám je nyní doporučeno společné slavení denní modlitby církve. Křesťanská rodina se má dále snažit, aby také doma slavila doby a svátky církevního roku způsobem přiměřeným pro její členy. K domácí přípravě a k pokračování bohoslužby, slavené v kostele, používá rodina soukromé modlitby s jejich bohatými a rozmanitými formami. Tato rozmanitost vychází vstříc různým potřebám a životním situacím člověka, který se chce obracet na

⁸² Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 58.

⁸³ Srov. tamtéž, čl. 59.

⁸⁴ Srov. tamtéž, čl. 60.

Pána. Kromě ranní a večerní modlitby si zaslouží doporučení také čtení a rozjímání Božího slova v Písmu svatém, příprava na přijetí svátostí, úcta k nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu s příslušným zasvěcením, různé formy úcty k Matce Boží, modlitba u stolu a pěstování zbožných zvyků. Modlitba není nějaký únik před každodenními problémy, naopak, dává silnější impuls k tomu, aby rodina přijala a plně uskutečnila všechny úkoly, které jí přísluší.⁸⁵

2.4 Rodinná modlitba – základ dialogu s Bohem

O tom, jak konkrétně naplňovat úkol vychovávat své děti k modlitbě, vést je k postupnému objevování Božího tajemství a osobnímu rozhovoru s Bohem, nám dává Ch. Ponsardová ve své knize⁸⁶ několik dobrých rad. Společná rodinná modlitba je jednou z nedílných součástí duchovního vedení rodiny, o kterém budeme mluvit dále v souvislosti s rolí otce v duchovním životě rodiny. Uveďme si již nyní několik opěrných bodů.

Chceme-li svým dětem pomoci, aby rostly ve víře, postavme do středu svého života modlitbu. Předávání víry není v první řadě otázka správné metody. Je to otázka víry! Chceme-li své děti vychovat ve víře, musíme se opírat o Boha! Víra, kterou chceme dětem předat, nemá být soubor znalostí, zvyklostí a morálních hodnot, ale živý vztah s Bohem. Věřme, že Bůh naše děti miluje nekonečně víc, než je milujeme my sami. Věřme, že chce pro ně to nejlepší a že to nejlepší pro ně je žít s ním. Ponsardová používá výstižné přirovnání: *„Bůh je pramen a my řečiště. My víru svým dětem nepředáváme, předává jim ji Bůh skrze nás. Je-li řečiště od pramene odříznuto, voda nepoteče. Stejně tak, nejsme-li na Boha napojeni, svým dětem růst ve víře nepomůžeme, i kdyby byly naše vychovatelské schopnosti a metody sebelepší.“*⁸⁷

Než se začneme modlit s dětmi, je důležité, abychom se modlili i my sami. Nelze vychovávat děti ve víře, když sami nevyhradíme každý den pevné místo osobní modlitbě. Modlitba samozřejmě není všechno. Jestliže naše srdce má v moci zloba, zášť, sobectví nebo chamtivost, znát a milovat Boha své děti nenaučíme. Jestliže se

⁸⁵ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 61 – 62.

⁸⁶ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008, kap. V.

⁸⁷ Srov. tamtéž, str. 69.

nesnažíme sami vzdělávat, jestliže nehledáme nezbytné rady a pomoc, nebudeme schopni plně spolupracovat na díle Božím. Modlitba však i přesto zůstává prvořadá.⁸⁸

Než se manželé budou modlit s dětmi, jsou vyzýváni, aby se modlili spolu. Manželská modlitba je velmi plodná, ale někdy může vypadat těžší, než ve skutečnosti je. Býváme v pokušení manželskou modlitbu ze života úplně vypustit nebo ji považovat za přepych vyhrazený jen pro pár vyvolených. Je to proto, že vytrvat v modlitbě je vždycky těžké. Další příčinou je nedostatek času. Když si manželé udělají čas na osobní modlitbu a pak i pro modlitbu rodinnou, zdá se, že by to mohlo stačit. Manželská modlitba je těžká i proto, že s ní oba musí souhlasit; modlit se s dětmi je snadnější než tvářit v tvář svému partnerovi. Ze společné modlitby pramení hluboká jednota. Modlit se spolu, ale bez dětí, nám připomíná, že jsme v první řadě manželé a teprve potom rodiče. Manželská modlitba umožňuje svěřit do rukou Božích všechno, bez výjimky; vše, co tvoří náš život, i to nejtělesnější a nejubožejší, velké starosti i každodenní trápení, záludně podryvající vzájemnou lásku, odpuštění, které máme dát, i to, o něž máme požádat, rozhodnutí i nejistoty.⁸⁹

Modlit se znamená navázat vztah s Bohem, mluvit s ním a naslouchat mu. Tento vztah musíme dětem nabídnout. Odkdy je dítě schopno se modlit? Do vztahu s těmi, kdo ho milují, vstupuje dítě už před narozením; mnohem dříve, než je schopno samo mluvit, uslyší, že ho mají rodiče rádi. A modlitba je také vztah. Bůh zrovna tak působí, když se s dítětem modlíme: shlíží na ně, miluje ho, dává se mu. Dítě je schopno si uvědomit Boží přítomnost, i když Boha nevidí, a to skrze své rodiče. Jako svědek modlitby rodičů objeví zcela přirozeně, že je tu někdo, s kým rodiče mluví a jemu v tichu naslouchají. Ponsardová uvádí další přitažlivý příklad: „*Je to podobné, jako když před dítětem někomu telefonujete: samo používat telefon ještě neumí, a přesto chápe, že na druhém konci drátu někdo je a že nemluvíte do prázdna. První a nejdůležitější uvedení do modlitby spočívá právě v tomto a dochází k němu mnohem dřív, než je dítě schopno mluvit nebo se pokřižovat.*“⁹⁰

Naše slova a gesta jsou důležitá, protože nám pomáhají setrvávat v Boží přítomnosti. Učíme i děti modlit se slovy i gesty. S jazykem modlitby je to stejné jako s mateřským jazykem. Děti se vše učí napodobováním, tím, že poslouchají a opakuji, zprvu neobratně, pak stále lépe a s pochopením. Nezapomínejme ani na to, že hodnota

⁸⁸ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2008, str. 69.

⁸⁹ Srov. tamtéž, str. 71 – 74.

⁹⁰ Tamtéž, str. 74.

modlitby nezávisí na vnějším dojmu, na tom zda jsou děti usebrané či neposedné. Není jeden správný způsob, jak se modlit s malými dětmi, je jich tolik, kolik je dětí. Pro každé se svých dětí hledejme způsob, jak mu pomoci růst v Boží lásce.⁹¹

Mnohem obtížnější je modlit se s dospívajícími dětmi. Často modlitbu i společnou návštěvu kostela odmítají. Zůstaňme klidní a obezřelí. Přejít od dětské zbožnosti, úzce napojené na zbožnost rodičů, k dospělé víře není snadné. Naslouchejme a pozorujme. Hodně dospívajících se cítí trapně, když se mají modlit se svými nejbližšími. Dětskou prostotu už ztratili a teď cítí zábrany, které pramení spíše z ostychu než z nedostatečné zbožnosti. Smiřme se s tím, že jejich duchovní život nám stále víc uniká. Naše poslání pokračuje skrze jiné lidi: přátele, kněze, skautské vůdce, profesory. Je důležité zodpovědně vybírat školu, kroužky nebo hnutí, do nichž se děti zapojují. Výchova dospívajících spočívá v respektování jejich osobní víry. Nelze však přestat klást oprávněné požadavky, které jsou v oblasti duchovního života vodítky, která mají chránit jejich zatím nezralou svobodu. Nutit mladého člověka, aby šel na mši, znamená učit ho, že věrnost jeho křtu spočívá v tom, že nedělám jen to, na co mám zrovna chuť, ale že se přinutím udělat něco, do čeho se mi zrovna nechce. Můžeme jim to usnadnit např. tím, že budeme chodit na mše do kostela, kde je to pro mladé přitažlivé. Buďme však důslední ve svém vlastním duchovním životě.⁹²

2.5 Křesťanská rodina, společenství sloužící člověku

Posláním církve je vést všechny lidi k tomu, aby přijaté Boží slovo uplatňovali praktickým životem. Slouží jim k tomu nové přikázání lásky. „*Nové přikázání vám dávám, abyste se navzájem milovali; jako já jsem miloval vás, i vy se milujte navzájem.*“ (J 13,34) Sňatek hlásá evangelijní přikázání lásky a ještě hlouběji je vtiskuje do srdce křesťanských manželů darem Ducha svatého. Jejich láska je plodem Ducha svatého a poskytuje základní přikázání mravního života, které se od nich v zodpovědné svobodě vyžaduje.

Křesťanská rodina má hlubokou úctu ke každému člověku, pro každého má pochopení a je ochotna mu pomoci. Vždycky v něm vidí jeho důstojnost osoby a Božího dítěte. Tato úcta a pomoc se má uskutečňovat především mezi manželi, v rodině a k jejich dobru, a to každodenní snahou o zdokonalování pravého osobního

⁹¹ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008, str. 74 – 75.

⁹² Srov. tamtéž, str. 77 – 78.

společenství. Díky stále zdokonalované lásce rodiny církev může a musí získávat stále více podobu domova a rodiny a osvojovat si lidštvější a bratrštvější způsob vzájemného soužití. V každém, nejen věřícím, ale zejména v chudém, slabém, trpícím, ukřivděném láska odhaluje Kristovu tvář, vidí bližního - bratra, který potřebuje lásku a pomoc. Křesťanská rodina má vychovávat člověka schopného lásky a pěstovat lásku v mezilidských vztazích. Nesmí se uzavírat do sebe, ale být otevřená pro společnost. Má podněcovat smysl pro spravedlnost, zodpovědnost za sebe i celou společnost.⁹³

2.6 Podstatné prvky duchovního života rodiny

Pokusme se tedy shrnout, co tvoří, nebo co má tvořit duchovní život rodiny. Je třeba zdůraznit, že je to všechno, co prožívá rodina po duchovní stránce společně. Základem duchovního života osobního i rodinného je příprava, slavení a přijímání svátostí, společná účast na bohoslužbách a pobožnostech a rodinná modlitba. Patří zde i četba, na prvním místě Bible, ale i jiné duchovní literatury. Nestačí však jen číst, je třeba o přečteném mluvit, diskutovat, rozjímat. Dnešní doba nabízí díky rozvoji komunikačních technologií sledování duchovních pořadů, přednášek, ať už v audio podobě, či přenosem televizních nebo internetových společností. V záplavě filmových a televizních nabídek je třeba citlivě a pečlivě vybírat.

Velkým duchovním obohacením pro rodinu je návštěva poutních míst, výlet do přírody se zastávkami u kapliček, křížů, připomenutí si nádhery Stvořitelova díla kolem nás. Budování tradice a úcty k minulým generacím posiluje návštěva hřbitova, pietních míst i míst, která vypovídají o velkých událostech v dějinách lidstva. Je velmi důležité tato místa nejen navštěvovat, ale nechat působit a prožité dojmy si vzájemně sdělovat.

Rodina, která si je vědoma své hodnoty, přijímá Boha jako zdroj nekonečné lásky, naslouchá Božímu slovu, musí zůstat otevřená pro své okolí. Neuzavřít se znamená vnímat místo, kde žije, všimnout si potřeb druhých, navštěvovat staré a nemocné a účastnit se nejen duchovních, ale i sociálních aktivit. Vést děti k sociálnímu citění a ke schopnosti nejen přijímat, ale i dávat.

Důležitým a často opomíjeným prvkem duchovního života je komunikace. Rodiče by na ni měli důsledně dbát a nenechat se odradit občasnými neúspěchy, obzvláště při komunikaci s dospívajícími dětmi. Vidím tady prostor pro muže, že se

⁹³ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 63 – 65.

úlohy toho, kdo v rodině dbá na komunikaci o duchovních tématech, může ujmout. Cítím, že se tak v mnohých rodinách neděje. Nesmíme však zapomenout, že kvalita duchovního života rodiny je závislá na kvalitě duchovního života jejích členů a na vytváření rodinného společenství.

3 Role otce v životě rodiny

3.1 Obrazy duše pro muže

Aby mohl být muž dobrým otcem, musí nejprve pochopit své mužství. V současné době se velká pozornost věnuje modelům chování mužů, které jsou nazývány archetypy. Robert Moore, americký reportér, je nazval *král, válečník, kouzelník a milovník*. Richard Rohr je ve své knize *Cesta divokého muže* přibližuje takto:⁹⁴

Nejprve je třeba vysvětlit *archetypy*. Švýcarský psycholog Carl Gustav Jung tvrdil, že skutečná přeměna osobnosti probíhá z velké části, pokud ne úplně, na základě kontaktu s takzvanými obrazy. Tyto čtyři obrazy (postavy, archetypy), byly objeveny studiem starých legend. Byly nalézány napříč kulturami. Nejsou to čtyři různé postavy, ale čtyři části každého muže. Tak jako setkání s Bohem nás mohou obrazy vystrašit i okouzlit. Stejně tak nás mohou v podstatě vést a určovat, čemu máme věnovat pozornost, a také nás zaslepit vůči naší temné stránce. Archetypy jsou plné tvůrčí energie. Vedou nás do „posvátného prostoru“, kde poprvé „vidíme“. Najednou chápeme, víme, co musíme udělat, a ještě v tom okouzlení nacházíme energii, abychom to udělali. Tyto čtyři části se nějakým způsobem udržují v rovnováze. Každý archetyp má v mytologii svou stínovou podobu. Jestliže je muž pouze jedním z nich, převezme jeho temnou stránku. Jestliže je pouze KRÁLEM, stane se z něj TYRAN.

První dva typy – *král a bojovník* jsou více mužské části celku, zatímco *mudrc a milovník* jsou spíše ženské prvky, ženské části duše. Je třeba udržovat obě části v rovnováze, aby mohl být muž celým mužem. Připomeňme si alespoň zkráceně tyto čtyři duchovní modely:

KRÁL

Tento model v sobě zahrnuje představu Otce, je zárukou autority, pořádku, zákona, vedení a přípravy. Klidný král sedící na trůnu je archetypem vyrovnanosti a bezpečí uvnitř svého „já“. Je proto symbolem plodnosti a tvůrčí energie pro všechny ve své říši. Těšit se králově přízni v podstatě znamená být v pohodě. Král je muž dost sebejistý na to, aby rozpoznal, potvrdil a požehnal dobrou v jiných lidech. Necítí se

⁹⁴ Srov. ROHR, R., MARTOS, J., *Cesta divokého muže*, Cesta, Brno, 2002, str. 136 – 143.

ohrožen růstem a vyspělostí druhých, protože zná a miluje toho, kým je on sám. Nemůžete ohrozit krále, protože nepotřebuje ani vás, ani váš obdiv. Je hlavním principem zdravé nezávislosti, jakési autonomie s přesně vymezenými hranicemi. Čím větší je král, tím většímu království může vládnout. Proto křesťané právem mluví o Ježíši jako o „králi králů“. Jako každý archetyp má i král svou stínovou podobu. Je jím stínový král. Stínový král se cítí ohrožen mocí a tvůrčí schopností druhých, trpí dětinskou představou své vlastní důležitosti. Tento model můžeme najít v manželovi, který mlátí svou ženu.⁹⁵

BOJOVNÍK (válečník)

Je velmi důležité pochopit pravou podstatu a moc tohoto archetypu, protože tu bude stále přítomný. O bojovníkovi se sní ve všech kulturách, jako o ztělesnění odvahy, vytrvalosti, odolnosti a oddanosti věci. Tento vzor je bezpochyby velmi potřebný a velmi dobrý, ale v jádru tohoto archetypu je jakési dilema. Pro bojovníka je nezbytné zacílení, jasnost, absolutní věrnost. Bez dobrého krále je bojovník upřímně naivní, nebezpečný a pravděpodobně i zodpovědný za většinu nesmyslného a téměř pro zábavu vznikajícího násilí na této planetě. Dobrý bojovník ve chvíli, kdy je vyčerpan, zdvojnásobí své úsilí. Jeho cíl vždy přesahuje jeho osobní zájmy; má smysl pro nezbytné a přiměřené prostředky k dosažení svého cíle - ani více, ani méně. Nepotřebuje nepřátele, ale zároveň vůči nim není naivní. Je věrný tomu, kdo nebo co si věrnost zaslouží, a soustředí se na svůj úkol, aniž by se příliš zaobíral svým vlastním pohodlím či bezpečím. V jakékoli kultuře je toto definice ctnosti.

Tento typ však byl z pochopitelných důvodů koncem dvacátého – válečného - století odmítán. Bojovník byl naposledy pozitivně vyučován u středověkých rytířů. Rytíř, než se stal rytířem, musel strávit celou noc na kolenou před Nejsvětější svátostí a slíbit, že bude ochraňovat chudé, ženy a církve. Nyní je bojovník jen pro peníze, zisk své země. Snad ještě v Orientu je vyučován bojovník v rámci bojových umění. Bojovník je ta část v člověku, která se snaží sama sebe někam dostrkat. Rád sám od sebe hodně vyžaduje. Bojovník rád ochraňuje hranice – opravdové, nebo vnitřní, psychologické. Válečnická část v otci ochraňuje rodinu, děti a manželku.

Temný bojovník buď není královským poddaným, nebo je oddán špatnému králi. Pohlíží na jakýkoli projev slabosti jako na špatnost.⁹⁶

⁹⁵ Srov. ROHR, R., MARTOS, J., *Cesta divokého muže*, Cesta, Brno, 2002, str. 138 – 139.

⁹⁶ Srov. tamtéž, str. 139 – 140.

MUDRC (kouzelník)

Tato postava je archetypem uvědomění, růstu a přeměny. S jeho pomocí poznáme hloubku, smysl a hlavně stíny svého „já“ a všeho ostatního. Učí, že věci nejsou tím, čím se na první pohled zdají. Je to ta část, která je zvědavá, chce vnímat a pozorovat. Má několik forem, ta nejvyšší, je Prorok, který „vždy říká pravdu“, nejnižší je mudrc klaun, šašek. Dobrý mudrc dovede otočit vše tak, aby to bylo dobré a fungovalo to, činí nepochopitelné věci pochopitelnými. Je vždy zobrazován v jiném, alternativním oblečení, protože ten jiný, alternativní svět odhaluje. Král v člověku potřebuje mudrce, aby jej udržoval v pravdě a poctivosti. Syn chce vidět moudrého muže ve svém otci. Někoho, kdo mu řekne: „Synu, tohle bude fungovat a tohle ne.“

Temnou stránkou mudrce je zlý čaroděj, nyní spíše manipulátor. Používá své schopnosti k tomu, aby člověka ovládnul a zničil, nebo proto, aby sám sebe udělal bohatým a slavným. Ježíš zosobňuje všechny archetypy najednou, ale ve svém učení je především mudrc (magik).⁹⁷

MILOVNÍK

Archetypu milovníka je vlastní schopnost těšit se, ocenit a užívat si to, co je dobré, pravé a krásné. Rozeznáváme barvy, tvary, podstatu a nakonec i darovanost věcí kolem nás. Milovník je schopen vidět skrytou krásu „pod povrchem“. Je básník, umělec, hudebník, tanečník, romantik. Bez něj by byl život nudný, jen samé povinnosti. Jestliže král udržuje realitu pohromadě, bojovník ochraňuje její hranice, mudrc ukazuje, jak se vyrovnat s temnou stránkou reality, díky milovníkovi a jeho ocenění či extázi to vše drží pohromadě. Milovník se neomlouvá za své potěšení a radost. V křesťanství je to ohnivý Duch svatý, který vane, kam chce.⁹⁸

I milovník má svou temnou, zraněnou stránku. Je jím závislý milovník. Když už se milovník nemůže sám radovat, začne vytvářet umělé požitky, když je potlačen, chová se pod povrch a libuje si v tajemných potěšeních. Když je odmítnut, stáhne se do negativity. Tak vzniká množství závislostí – na pořádku, povinnosti, na hromadění a chránění si nahromaděného, nebo závislost na okamžitém uspokojení – alkohol, drogy, nakupování, promiskuita, přejídání.⁹⁹

⁹⁷ Srov. ROHR, R., MARTOS, J., *Cesta divokého muže*, Cesta, Brno, 2002, str. 140 – 141.

⁹⁸ Srov. tamtéž, str. 141 – 142.

⁹⁹ Srov. tamtéž, str. 142.

Tyto odlišné podoby mužskosti nás oslovují v různém věku různě. Důležité je ctít je všechny pohromadě a zároveň každý zvlášť. Obvykle je jeden převažující, s nímž jsme více ztotožnění a jeden, jemuž nedůvěřujeme nebo ho v sobě zapíráme. Pokud se však budeme ztotožňovat jen s jednou částí, posuneme se k její temné stránce.

Propojení čtyř částí je krásně zobrazeno v tradičním obřadu křtu. Hned po „ponoření“ kněz označí dítě křížem Ukřižovaného (milovník) a vyzve, aby následoval Ježíše jako kněze (mudrc), proroka (bojovník) a krále do „věčného života“.¹⁰⁰

Malý chlapec začíná tím, že je fascinován jedním z těchto typů. Ví, čím chce být. Touha v něm zůstává a nejde změnit. Velkým problémem je, když kluk chce být např. milovník a táta z něj chce mít bojovníka, to chlapce zraňuje. Je třeba, aby si to otcové ve vztahu k synům uvědomovali.

3.2 Proměna muže v otce

V manželství a v rodině je muž povolán k tomu, aby rozvíjel svůj dar a úkol manžela i otce. V manželce vidí muž naplnění Božího plánu: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ (Gn 2,18) Ztotožňuje se s voláním Adama: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla!“ (Gn 2,23) Pravá manželská láska vyžaduje, aby muž měl hlubokou úctu k stejné důstojnosti ženy. Se svou ženou má muž prožívat „zcela zvláštní formu osobního přátelství“.¹⁰¹ Jako křesťan je pak povolán, aby rozvíjel nový druh lásky a prokazoval své ženě onu něžnou a silnou nadpřirozenou lásku, jakou má Kristus ke své církvi.¹⁰²

Láska k ženě, která se stala matkou, a láska k dětem jsou pro muže přirozenou cestou, aby pochopil a uskutečnil své otcovství. Především tam, kde společenské a kulturní poměry snadno vedou muže k jistému zanedbávání rodiny, nebo aspoň k tomu, aby měl menší účast na výchovné práci, je třeba se snažit vzbudit ve společnosti opět přesvědčení, že místo a úloha otce v rodině a pro rodinu mají ojedinělý a nenahraditelný význam. Jak učí zkušenost, vyvolává nepřítomnost otce v rodině duševní a mravní poruchy a značné obtíže v rodinných vztazích. Totéž se děje v opačném případě, když přítomnost otce je tíživá, násilná – především tam, kde si muž dosud osvojuje mužská přednostní práva, která ponižují ženu a brání rozvoji zdárných

¹⁰⁰ Srov. ROHR, R., MARTOS, J., *Cesta divokého muže*, Cesta, Brno, 2002, str. 143.

¹⁰¹ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 25.

¹⁰² Srov. Ef 5,25.

rodinných vztahů. Protože muž ukazuje a napodobuje na zemi otcovství Boží¹⁰³, je povolán, aby zaručoval rovnoměrný vývoj všech členů rodiny. Má přijmout zodpovědnost za počatý život, pečlivěji spolupracovat na výchově, věnovat se práci, která nepoškozuje pevnou soudržnost rodiny, nýbrž ji podporuje. Stát se živým svědectvím zralého křesťanského života, v němž účinně uvádí děti do živé zkušenosti s Kristem a církví.¹⁰⁴

Muži přestali být muži. Tím, že jimi přestali být, nedokáží být ani otcí, nedokáží naplnit očekávání ženy, protože ta, i když si to ani neuvědomuje, chce mít v muži jistotu, pevnost, partnera, o kterého se může opřít. Současní muži většinou vyrostli v panelákových domech, vedle matek. Matky dokážou spoustu věcí, ale to jediné, co nedokážou, je naučit kluka, aby byl mužem. To může jenom táta nebo jiný starší muž. Muži komunikují jinak než ženy. Ženy se dívají z očí do očí a čtou si své pocity, usmívají se na sebe a komunikují. Chlapi mnohdy komunikují beze slov, rameno k rameni. To znamená, že když spolu dělají lešení kolem jednoho domku, přesto, že se skoro neznali a nepromluvíli spolu moc slov, kromě toho „podej mi tuhle trubku“, tak nakonec zjistí, když to lešení dostaví, že se stali přáteli.¹⁰⁵

3.3 Pozdvihnutí – rituál otcovství

Rituály jsou nedílnou součástí mužova života. Dnešní otec už se neumí pohybovat ve světě rituálů a symbolů. Proměnil se z žehnajícího ve sponzora a místo posvátných slov dává světské věci. Tak jako křesťanství Novým zákonem navazovalo na hebrejská Svata písmena, byl Řím pokračováním Řecka, jeho rozšířením o systematický právní řád. Otec byl v Římě pilířem veřejného řádu i soukromého života. V řeckých rodinách otec neměl významnou roli, naopak římský otec rozhodoval o životě a smrti svých dětí, a to nejen do chvíle osamostatnění, ale po celý jejich život. Tato pravomoc trvala až do otcovy smrti. Moc a integrita starého Říma se odrážejí také v představě otce. Muž se nestával otcem biologickou cestou, ale formálním aktem. Otcovství neznamenal, že dotyčný zplodil se ženou dítě; bylo třeba vyjádření vůle k otcovství. Otec veřejně zvedl svého syna do výše (u dcer se spokojil jen s materiálním

¹⁰³ Srov. Ef 3,15.

¹⁰⁴ Srov. *Familiaris consortio*, Apoštolská adhortace Jana Pavla II., O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996, čl. 25.

¹⁰⁵ Srov. RŮŽIČKA, F., Otcem může být jen opravdový muž in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 6 – 7.

zabezpečením), čímž vyjádřil, že za něj přejímá zodpovědnost. Otec byl, na rozdíl od řeckých zvyklostí, i učitelem svých dětí. V tomto smyslu bylo každé „pravé“ otcovství adopcí a prosté biologické otcovství nemělo váhu.¹⁰⁶

Později, když počet nemanželských dětí a rozvodů vzrostl, zavedl Řím otcovskou povinnost zaopatřit děti. Týkalo se to pouze sociálního zajištění a mělo dva významy; pro otce a pro děti. Také dítě se mělo starat o své rodiče. Vedle postavy otce (pater) vstupuje nyní do hry *živitel*. Tato role se ve výrazné míře objevuje v dnešních dnech a značně souvisí se současnými rolemi otce. Role živitele není tedy moderním vynálezem, jako tehdy i dnes povinná výživa vyrovnává sociální situaci rodin. Muž se nemohl zodpovědnosti za své děti zcela zprostit, ale nemusel se prohlašovat jako jejich otec. K otcovství nestačí biologické rodičovství. Je třeba aktivně projevit vůli stát se otcem dítěte stejně jako při adopci. Přijetí otcovství je volní akt, ne pouze fyzická událost, mužský záměr dítě nejen počít, ale vytvořit si k němu pevný vztah. Mateřský dar života dostanou všechny děti, ten otcovský ne. Dítě, které otec nepozvedne, nemá otce. Toto vyloučení již dnes není přípustné. Otcovství bylo právem otce, ne dítěte. Za tuto cenu, pro římskou společnost přijatelnou, měl vztah otce a „pozvednutého“ dítěte hodnotu přechodového rituálu, tedy psychologický rozměr, který se později ztratil.¹⁰⁷

Lidé se obrátili zpátky k fyziologii. Otcem je ten, kdo vstoupí do života dítěte úplně na začátku, v okamžiku početí. Člověk se od zvířete odlišuje svou psychologickou identitou; ve všech kulturách ji získává prostřednictvím iniciačních rituálů, ať náboženských, nebo světských. Příroda připravila ženu k této iniciaci množstvím tělesných zkušeností; početí, těhotenství, porod a kojení jsou přirozené rituály přechodu od ženy k matce. Muž naopak potřebuje sám vynalézt velké množství umělých rituálů, vyznačujících vývojové kroky jeho života. Stát se otcem znamenalo ve starém Římě právní akt a slavnostní rituál. Muž prohlásil dítě za svého syna a tím se rituálně proměnil v otce. Tato iniciace představovala vrchol osobního života a osu života společenského. Později bylo zavedeno kanonické právo prevence nemanželských zrození; ženatí muži byli automaticky považováni za otce dětí svých manželek. Rodina získala větší ekonomickou stabilitu a lepší ochranu proti excesům sexuální volnosti. Rituál podporující otcovství tak vymizel.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Srov. ZOJA, L., *Soumrak otců*, Prostor, Praha, 2005, str. 144 – 145.

¹⁰⁷ Srov. tamtéž, str. 145 – 147.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, str. 147 – 148.

Církev ustanovila svátost manželství a svátostí duchovního narození se stal křest. Otcům tak byl jejich „rituál pozvedání dítěte“ odepřen. Církevní autorita ustavila, že muž je automaticky otcem všech dětí narozených v manželství, ale vztah k nemanželským a adoptivním dětem neošetřila. Ještě dnes se v mnoha zemích slaví „Den otců“ ve svátek sv. Josefa. Josef ale není otcem proto, že by dítě zplodil, ale protože je adoptoval. Svátek otců v den sv. Josefa je tedy zároveň nepřímo „svátkem adoptivního otce“. Zrcadlení otce v synovi a syna v otcí, se rituálem pozvednutí stalo jedinečnou událostí: „Ty, synu, jsi jedinečný pro mě, otce. Vybral jsem si tě, zvolil jsem si tě.“ Čím se stal židovský národ jedinečný, když ne tím, že jej vyvolil a pozvedl Otec? Židé byli Otcem jednou provždy vyvoleni. V Palestině Ježíš z Nazareta otrásl otcovským majestátem. Je pravda, že se držel poslušnosti císaři i víry v jediného Boha. Ježíš mluvil „o Otcí“, protože s Otcem komunikoval. Nevedl dialog s jeho zástupci z masa a kostí, ale obracel se nahoru k nebi, anebo do hlubiny svého srdce. Ježíš nevyjádřil protiotcovské záměry, trval na tradiční poslušnosti, a možná i tím se stal Kristem, tedy zakladatelem rychle se šířícího náboženství, jež začalo otrásat základy patriarchátu. Křesťanské učení říká, že Kristus byl Bůh a zároveň Boží Syn. To znamená, že *otec již nebyl jediným obrazem Božím na zemi a Bůh již nebyl nebeským obrazem otce.*¹⁰⁹

Tyto dvě reality, pozemská a nebeská, se sjednotily a syn byl postaven na roveň otcí. Kristus, který se sám nestal rodičem, zastavil koloběh generací ve prospěch syna. Kristus jako učitel stále hovořil o Otcí. Ale jako syn odsunul otce do pozadí. Tato protichůdnost pokračovala v římskokatolické církvi. Na jedné straně zůstává církev natolik spjata s otcovským principem, že pro své kněze zavádí titul „otec“ (pater) a svou hlavu nazývá „papež“ (papa, pojem odvozený od „otec“). Tito „otcové“ sami nesmějí mít děti, zatímco církev se povznáší na „matku všech.“¹¹⁰

Průmyslová revoluce přinesla nejtěžší zkoušku pro otcovství. V mnoha evropských zemích byla většina obyvatelstva rolnická. Ostatní byli, kromě aristokracie, řemeslníky a drobnými obchodníky. Otec tak téměř vždy pracoval v dosahu dětí. Na venkově bylo v sezóně mnoho práce, ale v zimě minimálně. Děti trávily hodně času doma a naslouchaly vyprávění rodičů a prarodičů, kteří uchovávali paměť rodiny a světa. Takto upevňovali otcovskou autoritu mnohem přirozeněji. Mladý člověk si vybíral vzory a lidi, kteří tyto vzory ztělesňovali. Inspirace staršími členy rodiny

¹⁰⁹ Srov. ZOJA, L., *Soumrak otců*, Prostor, Praha, 2005, str. 148 – 150.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, str. 150.

pokračovala od dětství do dospělosti. Syn si vytvářel svůj obraz rolníka pozorováním otce a děda i patriarchálního života kolem sebe. Průmyslová revoluce tento řád zrušila a zničila sociální vztahy. Nejprve v továrnách přednostně pracovaly ženy a děti, jako nejlevnější pracovní síla. Nové poměry podryvaly soudržnost rodiny, poprvé se mohlo stát, že příjmy ženy a dětí přesáhly příjmy otce, což jeho důstojnost snižovalo. Později však vzrostl význam mužských dělníků, ale honba za výdělkem vedla otce pryč od rodiny a děti s otcem ztrácejí pravidelný kontakt. Ani otcové to neměli jednoduché, ztráceli svou hrdost, protože to, co vyráběli, už jim nepatřilo. Dítě průmyslového věku již nevidí a neví, co jeho otec dělá.¹¹¹

Ve dvacátém století k tomuto obrazu přispívají ještě obě světové války. Děti vyrůstaly jen se ženami a návrat otce z války domů byl pro rodinu vždy problematický.¹¹² Navíc se objevují hroznivé mužské autority jako veřejné symboly, např. Hitler, Mussolini, Stalin apod.¹¹³ S rozvojem civilizace se otec stává luxusem, své tradiční psychologické funkce naplňuje stále méně. Má pro své děti čím dál více peněz, ale čím dál méně času. Penězi platí život svých dětí, ale v jejich životě je platný sám málo.¹¹⁴

Pozvednutí a požehnání vyjadřuje otcův postoj tělesně i verbálně. Vyzdvižení dítěte, jeho požehnání a iniciace jsou výrazem touhy dát dítěti život – v právním, teologickém i antropologickém smyslu. Oproti samci, který přirozeně neumí darovat život, jen živočišné sperma, dokáže muž provést kvalitativní skok k duchovní dimenzi: myslí na dítě a vytváří rituály, které nezvratně, konkrétně a veřejně sdělují jeho záměry. Otcovské jednání souvisí s plánem, který se může uskutečnit až postupem času. Požehnání, vyzdvižení a iniciace představují otcův plán, druhé zplození, tentokrát duchovní.¹¹⁵

Návrat ke gestu pozvednutí znamená, že vztah mezi otcem a synem se znovu ocitá v centru pozornosti. V novodobých dějinách se už gesto pozvednutí nevztahuje jen na syna, ale i na dceru.

¹¹¹ Srov. ZOJA, L., *Soumrak otců*, Prostor, Praha, 2005, str. 159 – 163.

¹¹² Srov. tamtéž, str. 168.

¹¹³ Srov. tamtéž, str. 180.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, str. 191.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, str. 224.

3.4 Otec v rodině

Biologicky je proces dospívání a dozrávání v muže stále stejný. Mužský organismus se pod vlivem hormonů typicky proměňuje, mozek se pod vlivem testosteronu organizuje jinak než mozek pod vlivem ženských hormonů. Preferuje jiné jazykové operace a poskytuje tak odlišný obraz světa. V něm je důležitější hierarchie, rozlišování, logické operace, směřování k cíli a jeho dosahování včetně boje, zatímco mozek pod vlivem ženských hormonů je vhodnější pro tvorbu sítí, díky respektu k odlišnému na základě vcítění. Rozdíly jsou patrné už po narození. Kulturní vlivy je zvětšují nebo oslabují tzv. mužskou, resp. ženskou výchovou. Současná evropská společnost význam těchto rozdílů bagatelizuje a snaží se je stírat ve jméno poněkud zjednodušeně vnímané spravedlnosti k oběma krajním polohám. To může ztěžovat orientaci jak dívek, tak chlapců v dospívání. Dominující představa, že pohlavní identita je závislá pouze na genetických faktorech, vede k podceňování socio-kulturních faktorů. A ti, kteří si jejich sílu uvědomují, zase mohou podceňovat význam rozdílů mezi otcem a matkou, mezi mužem a ženou pro zdravý vývoj dětí v rodině a tím i celé populace. Přibývá lidí, kteří si ani po dvacítce nejsou jisti svou pohlavní identitou. Současně přibývá mužů, kteří zůstávají závislí na svých rodičích, zpravidla matce, u které bydlí dnes už třetina mužů do třiceti let.¹¹⁶

Otec je zcela jedinečná postava v našem životě, kterou nelze plnohodnotně nahradit nikým jiným. I když jsme nevyrostli v jeho těle jako v těle matčině, trvalé pouto vrozeného vztahu tkví v předané genetické informaci. Je to ten z dospělých, u kterého je možno hledat spolehlivou oporu, otužování, učení odpovědnosti. Dospělost otce se projevuje především ve schopnosti řešit své vývojové úkoly k dětem i k sobě bez ohledu na vlastní pohodlí, odpovědně a bez nároku na satisfakci. Tyto úkoly sám bez donucování a pobídek zvedá a ujímá se jich. Otec byl po mnoho staletí v rodině nepostradatelný především pro nebezpečí, která hrozila zvenčí. Jeho lovecká či bojová zdatnost za drsných podmínek rozhodovala o přežití žen a dětí. Později byl podstatnou pracovní silou na poli, v továrně, v obchodě a rodinu zajišťoval ekonomicky. Tak se formoval obraz muže bojovníka, vůdce s velkou autoritou a ochránce rodiny, „slabé“ ženy a dětí. S růstem bohatství celé společnosti a s liberalizací, se zajištěním

¹¹⁶ Srov. CHVÁLA, V., TRAPKOVÁ, L., Otcovství? Co je to? in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 13 – 14.

bezpečnosti rodiny, které převzal od muže stát, se podstatná část obsahu mužské role vyprázdnily.¹¹⁷

Život otců je dnes ve srovnání s minulostí tak odlišný, jak odlišná je dnešní kultura. V mnoha směrech je současný život lehčí a pohodlnější, pokud by šlo například o těžkou fyzickou práci. Na druhou stranu je více nejistoty, lidé jsou jaksi křehčí. V duchu postmoderny se snadněji rozhodují podle příjemnosti a výhodnosti než podle objektivních norem a hodnot. Jako si lidé vybírají ze spousty nabízeného zboží v supermarketu, tak jsou v pokušení si vybírat i z povinností či církevní nauky. Jak si zvykají na virtuální svět, tak jsou v pokušení nebrat dost vážně životní realitu či duchovní skutečnost. Pak jsou schopni zlehčovat věčný život a dané slovo, třeba manželský slib daný při svatbě považovat jen za včerejší film.¹¹⁸

Muži se nějak vytratili ze společnosti. Ženy jsou čím dál samostatnější a muži neví, co mají dělat. Navíc v paneláku není prostor, aby muž byl mužem, protože když zařídí byt, tak už tam není žádná další činnost jako v rodinném domě, žádná „chlapská“ práce. Muž vynesle odpadky, vysaje, pomůže ženě s domácností. Trochu se v tom ale ztrácí, protože neví, jaké je jeho místo. Musí se zmobilizovat a začít hledat, kdo je. Dřív dítě vyrůstalo vedle táty v dílně nebo na poli, pak ale táty odsunuli to továren nebo kanceláří, a tam už děti neměly přístup. Neviděly svého otce při práci, neviděly ho, jak řeší svoje „chlapské“ problémy. Když přišel domů, tak ani on nevěděl, že se má svému klukovi věnovat. Takže otcovství, chlapství nebylo předáno z otce na syna. A naše generace se v tom definitivně ztratila. Když se muž ožení a myslí to poctivě, věnuje se rodině. Začnou se mu rodit děti, začnou vyrůstat a po třicítce nebo v pětatřicet muž zjistí, že se nemůže starat jenom o rodinu, ale že taky potřebuje mít nějaký kontakt s ostatními muži. A nastane problém, protože se starými kamarády, třeba z fotbalového klubu, si najednou nemá co říct, protože už se hodně vzdálili. Každý muž potřebuje i druhé chlapy, potřebuje mít čistě mužské prostředí bez ženy, protože muži se chovají jinak, když tam žena je a jinak, když tam není.¹¹⁹

Dnešní otcové se necítí být otci. Mají nejistý přístup k životu. Podílí se na tom doba i výchova, snad to plyne i ze ztráty mužných profesí – muž bojovník, lovec, ale není to hlavní. V životě jsou vždy nějaké priority, důležitosti, ať už je to život osobní,

¹¹⁷ Srov. CHVÁLA, V., TRAPKOVÁ, L., Otcovství? Co je to? in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 14 – 15.

¹¹⁸ Srov. GRAUBNER, J., Bez obětí z lásky nevyroste žádná rodina in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 2 – 4.

¹¹⁹ Srov. RŮŽIČKA, F., Otcem může být jen opravdový muž in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 5 – 6.

nebo rodinný, život společenský. Pokud se rozklíží společnost, má to dopad i na rodinu a na jedince. Pokud člověk nemá vlastní priority, nevytýčí si, čeho chce dosáhnout, za čím chce jít, co chce dělat, pak je vágní, rozměklý, je ve všem, a přitom vlastně není nic. Největší podíl na tom má vědomí jedince. A to se formuje společností, rodinou, vzděláním, zaměstnáním, prostředím, kde se člověk hodně pohybuje. Dále je to má vědomí svobody. Svoboda znamená, že si člověk uvědomuje sebe sama a že ví, kdo je, a ví, co chce. Svoboda mi umožňuje, abych toto vše věděl, dává mi neohraničené možnosti, které jsou limitovány dejme tomu společenskými nebo finančními hranicemi, ale pořád tady zůstávám já jako jedinec a nic mne neomezuje. Ani Bůh mne neomezuje. Tím, kdo omezuje, jsem já sám. A v tom je obsažen princip svobody, která je vždy spojena se zodpovědností. Mohu si opravdu „dělat, co chci“ a jsem omezen jen jediným – nesu za sebe zodpovědnost. A když ponesu zodpovědnost, mohu dosáhnout, pokud na to mám ambice, i severního pólu. Jediné omezení je pak má manželka, děti, protože je zde na nějakou dobu zanechávám samotné. Může to být pro nás pro všechny obohacením a může to být pro nás katastrofa. Ale my neumíme se svobodou zacházet, protože se obecně chápe, že svoboda je neohraničená.¹²⁰

Otcovská a mateřská role nejsou zaměnitelné. „Je nutno říci, že otec není matka. Že nikdy není matka. Že nikdy nemá být považován za druhou či pomocnou matku.“ Stejně tak ani matka není otec a ani ta nejlepší matka nenahradí chybějícího otce. „Je třeba se snažit vzbudit ve společnosti opět přesvědčení, že místo a úloha otce v rodině a pro rodinu mají ojedinělý a nenahraditelný význam.“¹²¹

3.5 Typy otcovských stylů

Jak se vlastně otec chová ke svému synu? Jaké jsou základní typy otcovských stylů? Styl každého otce je vytvářen vtištěním chování jeho otce a souhrou různých socio-ekonomických a kulturních faktorů. Na vývoji se podílejí rysy osobnosti a další vrozené i získané vlivy. R. Smahel¹²² rozlišuje pět typů otcovských stylů: *otec citlivý a milující, otec rovnostářského typu, otec machr, otec psychopat a egocentrický otec.*

¹²⁰ Srov. KVAPIL, J., Otcovství je podíl na Boží vznešenosti in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 9 – 10.

¹²¹ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008, str. 31.

¹²² Srov. SMAHEL, R., *Výchova k odpovědnému rodičovství* in *Salesiáni Dona Boska* [online]. © 2011 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://www.sdb.cz/ke-stazeni/odborne-seminare/>>.

Citlivý a milující otec, nazvaný též dvojník, dává v mnohém synovým potřebám přednost před potřebami vlastními. Syna staví do středu vlastního života. Je schopen být tzv. dvojníkem svého syna. To znamená, že synovy city vnímá jako své vlastní. Je to způsob lásky, který vyžaduje intenzivní empatii, schopnost přesně převzít roli syna v citově závažných situacích. Takový otec může mít negativní vliv tím, že syna příliš chrání před pocity zklamání z neúspěchu. Má-li se syn zdravě vyvíjet, musí někdy prožít i neúspěch nebo prohru. Synovi velmi záleží na tom, aby otce uspokojil, za žádnou cenu mu nechce působit bolest. Důsledkem pak je snaha uspět za každou cenu. Místo úspěchu se pak mnohdy dostaví celá řada neúspěchů a tak fanaticky milující otec prokazuje přes svou lásku svému synu špatnou službu. Brání mu v rozvoji vlastní identity i v cestě, jak se naučit vyrovnávat se skutečným životem.¹²³

Otec rovnostářského typu se snaží být svému synu spíš kamarádem nebo dokonce jakýmsi vrstevníkem. Po citové stránce je takový muž stále dítětem a nikdy se nestane skutečným rodičem. Jedná se synem jako rovný s rovným. Syn v něm nevidí autoritu, nenabízí otcovský vzor, který by syn toužil napodobit. Otec zatěžuje syna tím, že se mu svěřuje i se svými problémy. Sám nic nenařizuje a všechna rozhodnutí nechává na své ženě. Je jakoby dalším dítětem. Svému synu není dobrým vzorem.¹²⁴

Otec - machr má přehnanou představu o významu mužnosti. Svůj vztah k synovi chápe jen jako prodloužení vlastního já. Otec - machr je člověk, jehož osobní mužnost a identita je spjata s výkony jeho syna. Chybí mu schopnost vcítit se, vnímat synovy potřeby. Skrze syna uskutečňuje svá přání a egocentrické potřeby. Život syna naprosto ovládá. Syn se pak stává buď dokonalou kopií svého otce, nebo se staví proti otci veřejně a neustále neguje otcovy požadavky, nebo naoko ve všem poslouchá, ale uvnitř svého otce nenávidí.¹²⁵

Otec - psychopat není schopen běžných emočních vztahů. Není schopen vychovat z dítěte harmonického člověka. K právkům a pocitům se chová nevšímavě. Jeho narušené chování se projevuje tak, že mívá omezené sociální svědomí. S lidmi účelově manipuluje ve vlastní prospěch. Je ovládán chvilkovými potěšenými, není chopen vytyčit si a dosáhnout vzdálenějších cílů. Aby dosáhl toho, čeho chce, bezostyšně lže. Je sice schopen rozeznat dobro a zlo, ale neřídí se tím. Požadavky

¹²³ Srov. SMAHEL, R., Výchova k odpovědnému rodičovství in *Salesiáni Dona Boska* [online].
© 2011 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://www.sdb.cz/ke-stazeni/odborne-seminare/>>.

¹²⁴ Srov. tamtéž.

¹²⁵ Srov. tamtéž.

společnosti nevnímá a nemá vědomí odpovědnosti. Tu necítí ani k synovi, většinou se o jeho vývoj nezajímá, někdy však nezáměrně jen předstírá.¹²⁶

Egocentrický otec vnímá téměř všechny lidi jako předměty, díky kterým dosáhne svých úspěchů a cílů. Se svými dětmi jedná chladně a bez soucítění. Dětem dává najevo, že jej obírají o energii a čas, který by mohl věnovat tvorbě vlastního úspěchu, bohatství a moci. Své sobecké počínání si vždy rozumově zdůvodní. Obvykle si řekne: "Dělám to pro rodinu." Ve skutečnosti je vše jinak. Je na něm přijatelné to, že si může své postoje a jednání uvědomit a během výchovy změnit.¹²⁷

Aby se z chlapce stal jednou dobrý otec, musí v něm být vypěstovány určité pozitivní vlastnosti, jako je vnitřní síla, nezávislost a schopnost vést druhé. Musí to být člověk schopný zdravé seberealizace. Někteří muži nikdy nevyrostou ze synovské role a zůstávají závislí na své ženě, od které vyžadují neustálou péči. Z jejich synů budou pravděpodobně vychováni podobní otcové. Synové egocentrických, psychopatických nebo krutých otců - machrů mohou v některých případech zůstat po celý život syny. Nechtějí se stát lidmi, jakými jsou jejich otcové, ale nenaučili se jiné otcovské roli. Otcovský styl je určen mnohými dynamickými faktory, ovlivňujícími mužskou osobnost. Synové dobrých otců se vesměs stávají také silnými, milujícími otci a podobní budou i jejich synové. Synové negativně působících otců, jsou-li schopni objektivního nadhledu a sebezpytování, silného pocitu lásky a soucítění, mohou přerušit řetěz negativního působení svých předků a stát se otci dobrými.¹²⁸

3.6 Vztah mezi otcem a dcerou

Otcové nechávají nesmazatelnou stopu v životech svých dcer. Ovlivňují je tak zásadně, že mnohé ženy žijí podle těchto nepsaných zákonů a ani je nenapadne je zpochybňovat. Tyto zákony jsou do nich natolik vtisknuty, že si mnoho z nich ani neuvědomuje, že přesto, že již mají svůj život a svoji rodinu, nepřestanou být „tatínkovými dcerkami“. Vztah dcery k otci více než cokoli jiného ovlivňuje její vztah k jiným mužům. Žádný vztah tak zásadně neovlivní – ať v dobrém, či ve zlém – život ženy jako vztah k muži, nazývanému otec. Ten dceru připravuje, aby mohla být

¹²⁶ Srov. SMAHEL, R., *Výchova k odpovědnému rodičovství* in *Salesiáni Dona Boska* [online]. © 2011 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://www.sdb.cz/ke-stazeni/odborne-seminare/>>.

¹²⁷ Srov. tamtéž.

¹²⁸ Srov. tamtéž.

úspěšná. Vztah otce k dceři je jedním ze základních činitelů, které ovlivňují schopnost ženy těšit se úspěšnému životu a manželství¹²⁹. Je to mnohem víc, než být pro své syny vzorem mužské role.¹³⁰

Žena si uvědomuje, že při plnění rodičovských povinností přispívá určitými kvalitami a charakteristikami a že její manžel zase přináší zcela odlišnou perspektivu a přístup. Uvědomuje si, že aktivní otec a matka jsou nesmírně důležití pro to, aby dítě mělo co možná nejlepší start do života. Manžel i manželka musí vědět, že největší vliv na ně měl rodič opačného pohlaví. Vztah otce s dcerou a matky se synem silně ovlivňují, koho si daná osoba vezme a jak se jí v manželství povede. Tichý otec, který do výchovy příliš nezasahuje, způsobí, že dcera nebude vědět nic o mužích; otažitá matka způsobí, že její syn neporozumí ženám. Je třeba posílit vztahy otců s dcerami a matek se syny. V dnešních televizních pořadech děti nevidí zodpovědné lidi. Nevidí tam manžele a manželky, kteří se vzájemně respektují. Nevidí tam děti, které si váží svých rodičů. Mnohem spíše tam spatří hloupého, nechápavého otce, kterého ostatní jen trpí a považují ho za rodinného šaška. Pro děti je nebezpečné vidět otce jako neustálý terč posměchu. Pro budoucí ženu je nezbytné, aby muži jakožto otcové byli respektováni. Žena potřebuje mít oporu ve svém otci do doby, než získá oporu ve svém manželovi a bude moci skýtat oporu svému synovi. Dospělá žena může hledět na svého otce jako na toho, kdo ji učinil tím, kým ona teď je.¹³¹

Muži nedokáží přijímat bezpodmínečnou lásku svých dcer. Dennodenně usilují o respekt ve svém zaměstnání, aniž by si všimli, že tím, kdo se neptá, kolik vydělali, kolik titulů jejich otec má, tím, kdo čeká, až přijde a obejmě je, je jejich dcera. Zhruba ve stejné době, kdy většina mužů zakládá rodinu, začíná šplhat po žebříčku profesní kariéry. Čas, který by měli trávit doma, věnují své práci.¹³²

Připomeňme si některé otcovské typy ve výchově dcer.

Otec, který výchovu přeceňuje. Pro dceru může být samostatné rozhodování bolestným procesem a někteří otcové tento proces oddalují do chvíle, kdy jejich dcery budou dospělé. Otec, který péči přehání, svou dceru „dusí“. Takový otec je přesvědčen, že ví, jak se jeho dcera má vyvíjet. Vychovává ji tak, aby pokaždé hledala otcovo schválení. Bude mít velmi nízkou nebo žádnou sebedůvěru. Místo, aby rodič pomohl dceři vytvořit si vlastní názory, bude jí spílat za každou z myšlenek, která se bude lišit od

¹²⁹ Srov. LEMAN, K., *Na otci záleží*, Návrat domů, Praha, 2008, str. 7 – 9.

¹³⁰ Srov. tamtéž, str. 11.

¹³¹ Srov. tamtéž, str. 12 – 13.

¹³² Srov. tamtéž, str. 20.

jeho. Místo, aby ji povzbuzoval k odpovědnosti, povede ji k tomu, aby zůstala závislá. Místo rozvíjení silných stránek a schopností, kritizuje ji a rozmazluje ji do té míry, že uvěří, že žádné silné stránky nemá. Nedovolí dceři, aby něčím rodině přispívala, svou prací, službou... Učí ji žít na úkor druhých. Když nemá dítě příležitost být rodině prospěšné, nedokáže si vytvořit důležitý pocit sounáležitosti. Když dcera cítí, že skutečně někam patří, bude mít dostatek rozvahy a odvahy, aby se nestýkala se špatnou partou. Když otec výchovu přeceňuje, neposkytne dítěti příležitost, aby rozvíjelo své vnitřní zdroje. Dcera se tak stane závislou na svém otci a nikdy jej nedokáže zcela opustit. Raději, než aby vstoupila do manželství jako samostatný partner, spíše vzbudí ve svém manželovi pocit, že je další dítě.¹³³

Opačným pólem otcovství jsou *otcové, kteří výchovu podceňují*. Světský shon, potřeba vydělat na živobytí, skutečnost vyčerpání a fyzická omezení se střetávají a způsobují, že otec děti zanedbává. Objevují se dcery, které trpí poruchou nedostatku otcovské pozornosti. Otcové, kteří podceňují výchovu, kladou své děti na žebříčku hodnot velmi nízko. Dokonce, i když jsou doma, bývají takoví otcové citově i duchem nepřítomni. Dovolí dětem, aby k nim přiběhly, ale jen velmi málo nebo vůbec se nesnaží vstoupit do jejich dětského světa. Zdá se, že se soustředí jen na to, „jak se děti chovají“, aby nezpůsobily žádné problémy nebo zmatek, kvůli kterým by otec musel vynaložit část své energie. Děti, které jsou příliš málo milované, mají sklon reagovat na otcovu nepřítomnost tím, že se snaží dosahovat vynikajících výsledků ve svém povolání. Druhou stranou úspěchu je, že neumí navazovat vztahy. Honbu za úspěchem žene strach, že nemají žádnou hodnotu. Nedokáží navázat vztah, který je založen na přijetí, oddanosti, důvěře, nikoliv na výkonu, protože stále touží po uznání. Sebedůvěra a otcovská láska spolu velmi souvisí. Otcové, kteří podceňují výchovu, by si měli uvědomit, že svým dětem citově a vztahově ubližují.¹³⁴

Správný otec se musí pohybovat mezi těmito dvěma extrémy – být aktivní, ovlivňovat a učit dceru, aby si vybuodovala sebedůvěru a sebeúctu.¹³⁵

Jak by měl vypadat dobrý otec své dcery?

V prvé řadě je to otec, který je přítomen. Přítomnost otce poskytuje jistotu a klid. Přítomný otec pomáhá dětem určovat životní pravidla. Pouze rutina, kvalita a pravidelnost přítomnosti může vybudovat zdravý pocit sounáležitosti. Otec, který

¹³³ Srov. LEMAN, K., *Na otci záleží*, Návrat domů, Praha, 2008, str. 37 – 38.

¹³⁴ Srov. tamtéž, str. 40 – 41.

¹³⁵ Srov. tamtéž, str. 42.

staví vztah nade všechno ostatní a raději je se svou rodinou, bude mít velký vliv na život svých dětí. Vědomí, že je otec přítomen a vyjadřuje podporu, je pro dívky ještě důležitější. Otcovo utvrzování neproběhne jednou provždy. Vztah není jednolitá betonová dálnice. Připomíná spíše šterkovou cestu, která se vytváří tak, že se přidává jeden drobný kamínek za druhým, věnováním času, gestem, které vyjadřuje zájem, schopností vcítit se. Dívky potřebují otce, který je přítomen.¹³⁶

Otec by měl mít pochopení. Má se snažit navázat vztah, poznat svou dceru, ale nesnažit se vyřešit její problémy. Nenapravovat, jen chápat. Pochopení vyžaduje něco mnohem náročnějšího než napravování. Pochopení znamená, že otec odloží to, co právě dělá, na tak dlouho, aby mohl vstoupit do světa dcery. Místo toho, aby okamžitě vyvozoval závěry a odpovědi, musí být ochoten projít spolu s ní její nejistotou.¹³⁷

Otec, který si váží své ženy. Pokud je otec tyranský, sobecký a líný, dcera nebude považovat za nic zvláštního, když bude chodit s chlapcem, který s ní bude jednat takto. Otec musí jednat se svou manželkou tak, jak by chtěl, aby zeť jednal s jeho dcerou. Dcery a synové potřebují vidět, že otec jedná s matkou jako s někým výjimečným. Dcery si pak uvědomí, že stojí za to, aby si jich lidé vážili. Synové pochopí, že některé způsoby jednání jsou nevhodné.¹³⁸

Otec, který své dceři důvěřuje. Dnes již pro ženy v podstatě neexistují žádná omezení. Otec může povzbuzovat svou dceru s větší upřímností, než kdykoli jindy, protože je jen velmi málo činností, které ženy dělat nemohou. Děvčata mají stejnou šanci splnit si své sny jako chlapci. Někteří otcové se zdráhají takto povzbuzovat své dcery. Raději by je viděli, jak se věnují výchově dětí. Ale mohou dcerám výrazně pomoci pochopit realitu zaměstnání. Když otec sám pracuje, může si dcera udělat představu, jaké si vybrat povolání, aniž by musela obětovat rodinu. Otcové mohou dcery připravit, aby nemusely volit mezi úspěchem v zaměstnání a tím, že jejich děti bude vychovávat někdo cizí. Dobrý otec pomůže dceři pochopit, že skutečné bohatství se měří tím, jak si sami můžeme rozvrhnout čas.¹³⁹

Otec, který nechá dceru projít bolestí. Svět kolem je tvrdý. Otec musí vychovávat opatrně, aby nebrzdil vývoj tím, že jedná, jako by ji bolest nemohla ničemu naučit. To, že dcera zápasí s problémy, neznamená, že otec musí přispěchat, aby ji

¹³⁶ Srov. LEMAN, K., *Na otci záleží*, Návrat domů, Praha, 2008, str. 55 – 57.

¹³⁷ Srov. tamtéž, str. 58.

¹³⁸ Srov. tamtéž, str. 59 – 60.

¹³⁹ Srov. tamtéž, str. 60 – 61.

zachránil. Někdy být dobrým otcem znamená nechat dceru, aby se s nepříjemným a bolestivým problémem vypořádala sama.¹⁴⁰

Nejužitečnějším, co může otec dceři předat, je víra v Boha. Je to vztah, v němž dítě vyrůstá a ví, že je milováno a chráněno Otcem, který je v nebesích. Pokud tohle dítě ví, bude přijímané. Nejlepším způsobem, jak budovat víru svých dětí, je být starostlivým otcem, který miluje Boha. V prvních letech svého věku si dcera spojuje Boha s otcem. Je důležité, aby v té době byl otec starostlivý a aktivní. Když dcera uvidí, jak se zapojuje do jejích každodenních činností, naučí se, že její nebeský Otec se stejným způsobem stará o všechny oblasti jejího života. Potřebuje vidět otce, který nelistuje nudnými knihami s modlitbami, ale otce, který dovolí, aby Bůh prostoupil všechny oblasti jeho života. Modlitba ať je přirozenou reakcí na život, ne umělým povzbuzujícím prostředkem. Otec dělá ještě mnohem víc, než že by jen předváděl důležitost modlitby. Vzhledem k pozici v rodině dcerám ukazuje, jak důležitá je autorita. To, jak vyjadřuje a nakládá s autoritou, velmi ovlivní dcery, když se budou učit podrobovat se Boží autoritě. Synové a dcery budou mnohem méně schopni přijmout Boží autoritu, když nedokážou doma přijmout autoritu svého otce. To je nebezpečím, které hrozí dětem, jež vyrůstají bez otce, nebo kde je otec nepřítomen. Spiritualita se musí budovat na pevném základě, k němuž patří přítomnost otce a jeho schopnost zvládat a používat autoritu.¹⁴¹

Víra spojuje rodinu napříč generacemi. Boží pravda je tmelem, který udržuje matku, otce, syna a dceru, vnuka a vnučku v dokonalém kruhu lásky. Nebe dává tomuto bláznivému světu smysl. Dokonce, i když milovaný člen rodiny zemře, víra znamená, že máme naději, že se s ním znovu shledáme. Víra dává dětem pocit sounáležitosti. Uvědomují si, že rodina není jen zde na zemi, ale že máme i Boží rodinu. Víra v Boží království poskytuje další prvek stability, bezpečí, přijetí a podpory. Dobrý otec učí svou dceru, aby věrnost, kterou mu projevuje, přenesla na další dvě osoby: na Boha a na manžela.¹⁴²

¹⁴⁰ Srov. LEMAN, K., *Na otci záleží*, Návrat domů, Praha, 2008, str. 62.

¹⁴¹ Srov. tamtéž, str. 106 – 111.

¹⁴² Srov. tamtéž, str. 112 – 113.

3.7 Otcovství Boží a lidské

Když Starý zákon hovoří o Bohu, jako o otci, jedná se pouze o metaforické označení vztahu Boha k národu, či člověku, a Hospodin se v tomto vztahu projevuje obdobně, jako se chová dobrý otec ke svému dítěti; sám v sobě není věčně opravdu Otcem. Když hovoří Ježíš o Bohu jako o svém Otci, říká tím, že Bůh je Otcem nezávisle na stvoření. Hospodin je sám sobě věčně otcem, protože je také věčně Synem.¹⁴³

Zkušenost s vlastními rodiči má pro člověka rozhodující význam pro jeho první představu o Bohu. Tento obraz otcovství a mateřství však není dokonalý, může být spíše karikaturou a může zapříčinit kritiku náboženství. Z toho důvodu je také Boží otcovství často vnímáno jako cosi, co člověka omezuje, odcizuje jemu samému, brání mu ve vlastním rozvoji a v dosažení dospělosti. Pro mnoho lidí dnešní doby může jejich nepřilíh pozitivní zkušenost s vlastním otcem či s lidskou autoritou zapříčinit negativní vnímání toho, proč v modlitbě říkáme „Otče náš“. Z doby, kdy byla autorita neúměrně zdůrazňována, jsme přešli k opačnému extrému. Otec jako kdyby v naší společnosti neexistoval. Přesah Božího otcovství nad pouze přirozeným prožitkem vztahu k vlastnímu otci lze ukázat na epizodě ze života svatého Františka, který před assiským biskupem staví do jasného kontrastu přirozené lidské otcovství se svým prožitkem Božího otcovství: „Až doposud jsem tě nazýval otcem na zemi, ale od nynějška bezpečně mohu říkat: Otče náš, jenž jsi na nebesích! Neboť u něho jsem uložil celý svůj poklad a všechnu naději zakotvil.“¹⁴⁴

Otcovství Boží a vztah k tělesnému otci v sobě skrývá podobnost – dar života. Nicméně je tu také nepodobnost – Boží otcovství je prostorem pravé svobody, možností nekonečného růstu v lásce a sebedarování, čehož je nebeský Otec vrcholnou a původní mírou. Vždyť Bůh Otec je první, kdo daruje život a dává v určitém smyslu svůj život za Syna. Otec, jak to dokládá Ježíš, je i nejvyšší mírou pravého lidství. Otec je úkolem, zákonem, mírou, všeho zbožštění, vši dokonalosti, a proto i pravé křesťanské blaženosti spočívající v totálním sebevydání z lásky. Je na lidských otcích, aby často rozjímali o pravém Božím otcovství a snažili se ve své roli být co nejvěrnějším obrazem Boha Otce.¹⁴⁵

¹⁴³ Srov. POSPÍŠIL, C. V. Opomíjený Otec a zkompromitované otcovství in *Teologické texty* 2/99 [online]. © 2011 [cit. 10. dubna 2011]. Dostupné na: < <http://www.teologicketexty.cz/casopis/1999-2/Buh-Otec-lidi> >, str. 38.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, str. 41.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, str. 42.

3.8 Otec a duchovní život rodiny

„Otec rodiny musí nejprve rozvinout své lidství a mužství, aby mohl rozvinout otcovství. Křesťan ví, že je stvořen k obrazu Boha žijícího v Trojici. Otec žije naplno pro Syna. Bezvýhradně se mu dává. Syn nežije pro sebe, ale je prázdný od sebe, aby plně přijímal Otce. Nechce nic, než to, co chce Otec, takže jsou jedno. V jejich jednotě je dokonalost a štěstí lásky, základ i naplnění společenství. Bez toho vztahu si neumím představit šťastnou rodinu, kde žije jeden pro druhého. Vidím jako důležité, aby se člověk nejprve naučil být opravdovým synem, a pak se může stát dobrým otcem. Mnoho mužů se dnes těžko učí být dobrými otci, ať už v rodině či v duchovní rodině, protože nepoznali správný model otce a nikdy se nestali dobrými syny.“¹⁴⁶

Jaký je dobrý otec?

Jednu z možných odpovědí nám dává evangelium v podobenství o marnotratném synu, které někteří spíše nazývají podobenstvím o dobrém otci, protože důležité poselství má i otcův vztah ke staršímu synovi. Otec kvůli oběma synům trpěl, ale nemluví o tom. Když mladší požádal o svůj podíl z dědictví a odešel do světa, muselo to otce bolet. Vždyť ještě neumírá. Vidí, že synovi nejde o otce, který pro něho žil, ale o majetek, který pro něj nashromáždil. Přesto je velkorysý. Respektuje svobodu dospělého syna. Jak to nádherně vyjádřil nizozemský malíř Rembrandt na svém obraze Návrat ztraceného syna, otec má oči slepé, unavené od starostlivého vyhlížení zatoulaného syna. Kajícího marnotratníka přijme otec s radostí a bez výčitek. Na obraze má otec jednu ruku mužskou, druhou ženskou, aby se vyjevilo, že Bůh je pro nás nejen otcem, pevným, silným a starostlivým, ale je také matkou, laskavou a něžnou. Ten dobrý otec dává synovi velkoryse novou šanci a dokonce přiměje i staršího syna, aby přestal žárlit a radoval se z návratu bratra. Ten dobrý otec není ani trochu lhostejný, ale ve své velkorysosti je nad tím, co prožívá.¹⁴⁷

Muž potřebuje Boha jako neomezeného vládce, s kterým se dá po „chlapsku“ plácnout. Zároveň potřebuje cítit, že je Bůh milosrdný. Když přišel Kristus po vzkříšení

¹⁴⁶ GRAUBNER, J., Bez oběti z lásky nevyroste žádná rodina in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 3.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, str. 2.

mezi učedníky, tak jim nevyčítal, kde byli, když on visel na kříži. Přijal je takové, jací jsou, a myslím si, že i díky tomu učedníci pochopili, že Bůh je milosrdný otec.¹⁴⁸

V náboženské výchově dětí hraje hlavní úlohu nejčastěji matka: někdy se dokonce zdá, že tato výchova spočívá pouze na ní. Proč se otcové tak často drží stranou a přenechávají náboženskou výchovu dětí svým manželkám? Příčin je mnoho. Připomeňme jen, že mnoho otců od rodin vzdaluje jejich náročné zaměstnání. Doma jsou méně často než jejich manželky, a proto také s dětmi tráví méně času. Nebo jiný příklad: kolik otců se vrací domů, až když už jsou nejmenší děti v posteli, a tedy i po společné modlitbě! Hlubší důvod tohoto stavu spočívá v tom, že mnoho otců o svých schopnostech být dobrými křesťanskými vychovateli pochybuje.

Dítě však potřebuje oba rodiče. Otec a matka si nekonkurují, ale vzájemně se doplňují. Není důležité, kdo to „dělá líp“, je jisté, že roli otce manželka nikdy nahradit nemůže. Pro dítě je mnohem lepší, když se do náboženské výchovy jakkoli neohrabaně zapojí i otec, než když ji zcela přenechá své manželce. Jediným vychovatelem víry je Duch svatý; rodiče mají pouze plnit své mateřské či otcovské poslání a svými omezeními a nedostatky se neznepokojovali.

Každodenní život klade před otce nemálo překážek. *Někteří otcové jsou dlouho v práci, jiní sice přichází večer domů, ale již příliš unavení a neschopní se s rodinou hned modlit. Pro jiné je těžké projevat víru navenek.* Tyto překážky jsou zároveň pokušením přenechat vše, co se týká křesťanské výchovy ženám. Otcové, kteří se této výchově věnují nejvíce, nejsou nutně ti, kdo mají nejvíce volného času, nejlepší teologické vzdělání, ba ani nevroucnější víru. Jsou to otcové, kteří se proto rozhodli, protože toto poslání považují za prvořadé a protože pochopili, že nikdo – ani jejich žena – nemůže splnit úlohu, která náleží jen jim.

Otci musí jeho místo poskytnout matka. Někdy má žena pocit, že když se muž nezapojuje do duchovního vedení rodiny, že se nechce zapojit. Může to být ale tak, že jen nemá prostor se projevit. Nejčastěji se to prokáže, když manželka onemocní, nebo odjede na delší čas. Otcové se své role ujímají a zvládají ji někdy lépe, než by manželka předpokládala.¹⁴⁹

Všimněme si ještě jednoho poslání, které má otec plnit. II. vatikánský koncil zdůraznil staronovou věc, a to je všeobecné kněžství. Je velkou chybou, že se málo

¹⁴⁸ Srov. RŮŽIČKA, F., Otcem může být jen opravdový muž in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 6.

¹⁴⁹ Srov. PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008, str. 31 – 33.

uvádí do praxe. Dnešní otcové toto všeobecné kněžství neuplatňují. Dalo by se říci, že i toto souvisí s dnešní krizí mužství. Jsem-li pokřtěn, jsem nositelem Kristova kněžství. Muž, otec rodiny, by si to měl a mohl uvědomovat. Protože toto mu umožňuje, aby svou rodinu vedl, aby rodinu a děti formoval. Je třeba, aby se v otcovské výchově objevovaly kristologické prvky, které jsou v evangeliu tak zjevné. Když se Kristus setká s hříšníkem, tak ho nekárá, nevyčítá mu, nezahrnuje ho pojmy, které ho dusí a ničí; Kristus se k němu přiblíží, pozvedne ho, zeptá se ho na víru, tu posílí, uzdraví ho, a to jsou otcovské momenty, které by se v rodině měly aplikovat. Otec přijde z práce unavený domů, a ne že si lehne a odpočívá, jak se to dnes mnohdy děje. Přece jen mu musí zbýt aspoň zlomek energie, díky které svou ženu obejmě, kdy vyslechne ji i děti, kdy se je snaží pochopit, laskavě poučit – ne mentorovat. Musí jim být svým životem vzorem. A tím je posiluje do života. V evangeliích vnímáme, že tam není zaznamenána celá řada času, kdy Kristus se svými apoštoly prostě jen byl, kdy s nimi trávil čas. Bytí s někým mnohdy řekne víc než dlouhé projevy. Tím se navozuje důvěra, blízkost a i apoštoly to vedlo k větší otevřenosti a důvěře v Krista, k tomu, aby mu mohli klást otevřené otázky. Čas věnovaný dětem, čas kdy se snažím své děti chápat a naslouchat jim, je velmi důležitý. To podstatné z všeobecného kněžství mohou otcové uplatňovat s dětmi i v rodině – a to je modlitba, četba Písma, výklad Písma, žehnání.¹⁵⁰

Otec arcibiskup Jan Graubner dále připomíná, že je důležitá také aktivní přítomnost otců ve farním společenství: „Bez nich se stává farnost příliš ženskou, počínaje zbožností, když jsou na bohoslužbách většinou jen ženy, ale i v ostatních aktivitách. Převezmou-li otcové některé úkoly ve farnosti, nejen opravy a údržby, ale třeba vedení ministrantů, dětské tábory, internetové stránky farnosti, ale i zpěv či modlitební společenství, je to nejen pomoc farářů, nýbrž veliká pomoc vlastním dětem.

V čem jsou však otcové rodin opravdu nenahraditelní pro církve, je plození a výchova dětí. Bez nich nemá budoucnost ani církve, ani společnost. Bez nich nemohou být ani kněžská povolání v naší generaci. Na nich záleží, jestli přestaneme vymírat a budeme mít více naděje při pohledu do budoucnosti. Na jejich prožívání víry z velké části závisí víra dětí, které nejlépe pochopí velikost Boha, když před ním vidí pokorně klečet svého obdivovaného tátu, které pochopí, co znamená Boží odpuštění, když jim táta nikdy nepřipomene, co jednou odpustil, které objeví velikost poslušnosti, když poznají, že i dospělý otec se poctivě snaží poslouchat Boha a jeho přikázání. Aby

¹⁵⁰ Srov. KVAPIL, J., Otcovství je podíl na Boží vznešenosti in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 10.

kněží zítřka dovedli být dobrými duchovními otci, potřebujeme v dnešní generaci vzorné otce rodin, aby synové dovedli žít v celibátu, potřebujeme otce žijící věrně manželskou čistotu. Prvním kněžským seminářem je rodina.¹⁵¹

3.9 Vzor pro dnešní otce – svatý Josef

Vzory jsou pro růst totéž, co pro rostlinu chmele upínací drát. Je k čemu se vypínat, vzhlížet, od koho se učit. V absenci skutečně zralých a úctyhodných mužů tušíme hlavní bídu dnešních mladých chlapců. V každé generaci máme možnost zlepšit konto, které nám rodiče dokázali předat a my si od nich dokázali vzít, a dát dětem lepší základy. Dříve bylo samozřejmostí tak uvažovat o rodovém majetku. Možná jsme dospěli jako ekonomicky bohatá společnost k bídě vztahové a ta se dědí z generace na generaci podobně jako majetek. I vztahy můžeme předávat – v horším, nebo lepším stavu, než jsme k nim přišli.¹⁵²

Přestože je Josefův životní příběh zcela výjimečný, je plným právem považován za vzor pro všechny otce. Ve své apoštolské adhortaci Jan Pavel II. představuje svatého Josefa takto:

„Ve svaté rodině *Josef je otcem*. Není to otcovství dané plozením potomstva, přesto ale není jen zdánlivé či též jen náhradní. Má plnou autentičnost lidského otcovství, otcovského poslání v rodině.“¹⁵³ Josef je opravdu otec. Ježíš byl počat z Ducha svatého a nebyl plodem Josefova manželského spojení s Marií, přesto však platí, že Josef není žádný zdánlivý otec, otec jen na oko. Jan Pavel nám připomíná, že Josefovo naprosto reálné otcovství je „*důsledkem hypostatické jednoty, člověčenství přijatého do jednoty božské osoby Slova – Syna, Ježíše Krista. Spolu s tímto „přijetím“ člověčenství v Kristu je také „přijato“ všecko, co je lidské, a zvláště rodina jako první rozměr jeho přebývání na zemi. V této souvislosti je rovněž přijato Josefovo lidské otcovství.*“¹⁵⁴ Ostatně i Maria, která přece věděla lépe než kdo jiný, že Ježíš byl počat z Ducha svatého, říká o Josefovi: „*tvůj otec*“. (L 2,48) „*Není to žádné běžně používané*

¹⁵¹ GRAUBNER, J., Bez oběti z lásky nevyroste žádná rodina in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 4.

¹⁵² Srov. CHVÁLA, V., TRAPKOVÁ, L., Otcovství? Co je to? in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010, str. 15.

¹⁵³ Srov. *Redemptoris Custos*, Apoštolská exhortace Jana Pavla II., ČBK, Praha, 2006, čl. 21 in PONSARDOVÁ CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2008, str. 34 – 36.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 34 – 36.

*vyjádření: slova Ježíšovy matky ukazují na celou skutečnost vtělení, která patří k tajemství rodiny z Nazareta.*¹⁵⁵

Josef plnil své poslání být Ježíšovým vychovatelem, „*spočíval na něm vznešený úkol výchovy, čili živit a šatit Ježíše, naučit ho Zákonu i řemeslu, jak to odpovídá otcovským povinnostem*“¹⁵⁶ I toto je důležitá stránka tajemství vtělení: přestože byl Ježíš zcela Bůh, svoje lidství nepředstíral. Skutečně musel projít všemi etapami, jimiž lidský jedinec ve svém vývoji prochází. Skutečně prospíval „*moudrostí, věkem a oblibou u Boha i u lidí*“ (L 2,52) Přestože byl Josef otcem výjimečného dítěte, necítil se být zproštěn výchovného poslání, které mu náleželo. Josef ve všem přijímá vůli Boží: když k sobě bere svou těhotnou manželku Marii, když při Ježíšově narození čelí všem nepříznivým podmínkám, které je provázely, či když prchá před Herodovým hněvem, přijímá svatý Josef vše nečekané a nepochopitelné s klidným srdcem. Všem otcům tak připomíná, že je sice důležité plánovat, organizovat a spravovat své záležitosti jako „*dobrý otec rodiny*“, ale že je zároveň třeba dokázat se toho všeho zříci a následovat Boží vůli, ať se zdá být jakkoli nepochopitelná. A také se nikdy neznepokojovat, protože Bůh ví nejlépe, co každá rodina potřebuje. Josef pracuje: ukazuje nám, že práce je výrazem lásky. Ze všeho, co Josef Ježíše naučil, „*měla důležitou úlohu ctnost pracovitosti*“.¹⁵⁷ Svatý Josef posvětil práci více než kdokoliv jiný. Připomíná nám, že hodnota práce se neměří podle peněz, které tato práce vynáší, ale podle lásky, jíž do ní vložíme.

Josef je pokorný; nedme se pýchou, že právě on byl vyvolen za otce Božího syna, ale ani se neschovává za řeči o tom, že toho není hoden. Možná cítil, že úkol, který mu byl svěřen, je nad jeho síly, mohl ho také odmítnout. Josef však nehledí na sebe a neopírá se o své vlastní síly; všechno očekává od Boha. S důvěrou dělá to, co po něm chce Bůh. Vůči Ježíšovi netrpí žádnými komplexy; své místo otce zaujímá s plnou autoritou, protože ví, že mu právem náleží. Připomíná nám, že stačí pokorně a prostě plnit každý den své povinnosti, neznepokojovat se tím, co neumíme, a ve všem se spoléhat na Boha. Vybízí otce, aby v rodině sebevědomě, beze strachu zaujali své místo, protože právě toto místo jim Bůh svěřil.¹⁵⁸

¹⁵⁵ *Redemptoris Custos*, Apoštolská exhortace Jana Pavla II., ČBK, Praha, 2006, čl. 21.

¹⁵⁶ *tamtéž*, čl. 16.

¹⁵⁷ *tamtéž*, čl. 23.

¹⁵⁸ PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2008, str. 34 – 36.

3.10 Vzkazy dnešním otcům

„Mějte odvahu jít proti proudu! Jen vaše věrnost a statečnost osvědčená v bojích a zkouškách si může zasloužit vděčnost a uznání potomků. A nemějte strach, či přesto, že ho máte, spolehněte se na Pána. Děláte-li to, co je jeho přání, nenechá vás na holičkách. Pak jde přeci o jeho věc! Tehdy poznáte, jak je mocný.“¹⁵⁹

„Rád bych řekl, že otcem se nestáváme automaticky. Jeden kamarád mi na svatbě řekl, že otcem se stanu, až pochopím, že nejsem schopný své děti vychovat sám a že moji výchovu musí doplnit Bůh. Stát se otcem není automatická záležitost, stojí to hodně práce a dřiny. Tím, že se mi narodí dítě, se otcem nestanu. Musím na sobě pracovat, přemýšlet, snažit se být opravdovým mužem pro svoji ženu. Protože jestli dokážu být skutečně chlapem, tak pak je šance, že se stanu otcem.“¹⁶⁰

„Buďte opravdoví. Otec ať je opravdový. To, co řekne, ať má váhu, ať za tím stojí, ať je opravdový ve hře, v legraci, ve všem. A žehnejte! To je to všeobecné kněžství – žehnejte dětem, manželce, rodině. Dějte jim křížek na čelo při každém loučení. Nikdo nevíme, zda se večer vrátíme domů. Bereme to jako samozřejmost, ale kdo ví, co bude zítra? A ještě bych si dovolil říci přání. Všem otcům bych přál, aby zažili tu skutečnost, že děti jednou řeknou: „Můj táta byl fajn.“ To bych jim přál.“¹⁶¹

¹⁵⁹ Srov. GRAUBNER, J. Bez oběti z lásky nevyroste žádná rodina in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010.

¹⁶⁰ Srov. RŮŽIČKA, F. Otcem může být jen opravdový muž in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010.

¹⁶¹ Srov. KVAPIL, J. Otcovství je podíl na Boží vznešenosti in *Rodinný život* 2/10, Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010.

4 Dotazníkové šetření

Cílem praktické části mé práce je pomocí dotazníkového výzkumu potvrdit, či vyvrátit hypotézu:

Většina mužů se nezúčastňuje duchovního života své rodiny.

Předpokladem k vytvoření této hypotézy byla moje zkušenost ze společenství chlapů ve farnosti. Přestože byli několikrát vyzváni a osobně osloveni, scházelo se jich jen málo. Podobná situace je s účastí na duchovně zaměřených akcích, např. na biblických hodinách, přednáškách, pobožnostech. Mnohem lepší je účast mužů i rodin na sportovních nebo společenských akcích. Hodnotím pozitivně, že alespoň při těchto aktivitách jsou rodiny schopny společně něco prožít.

4.1 Výzkumný soubor

Rozhodl jsem se, že ve svém dotazníku oslovím věřící ženaté muže z mé farnosti i z okolních farností. Jako rodiny se známe, víme o sobě a potkáváme se na společných akcích. Další místo, kde se setkáváme, je církevní škola, kde chodí děti z farnosti a okolí.

Dotazníky jsem se rozhodl předávat buď osobně, nebo pomocí elektronické pošty. Požádal jsem o vyplnění přibližně 50 mužů, které znám, a současně jsem poprosil ty, kteří nebydlí v mé farnosti, aby dotazník dali ještě dalším 3 až 5 mužům. Oslovil jsem nejen okolní farnosti, ale i vzdálenější přátele. Bylo pro mne zklamáním, že se mi od těch, které jsem oslovil osobně, vrátila jen větší část vyplněných dotazníků. Důvody pro nevyplnění byly různé, např. opomenutí, neochota, náročnost otázek. Jednou z možností je i to, že otázky jsou položeny tak, že mohou odhalit nedostatky v duchovním, osobním či rodinném životě. Muži, kteří nežijí v pravdě a nechtějí si ji přiznat, i když šlo o anonymní dotazník, raději nic nevyplňovali. Bylo však i záměrem šetření probudit zájem o svůj duchovní život, zamyslet se nad ním a kriticky jej zhodnotit. Otázky měly být vodítkem, jakousi nabídkou toho, co duchovní a rodinný život obsahuje. Z ohlasů vím, že se tento záměr setkal i s kladným ohlasem a muži byli vděční za možnost uvědomění si své situace. Samozřejmě nebylo v mých silách

obsáhnout vše, co do duchovního, osobního a rodinného života patří. Navrhl jsem i několik otevřených otázek, kde byla možnost další postřehy či zkušenosti doplnit. O struktuře dotazníku pojednám v další kapitole.

Díky tomu, že byly dotazníky předány i dále ve farnostech, byl konečný počet takto získaných dotazníků 52. Z nich jsem dva vyloučil, protože šlo o rozvedené muže, a má práce je zaměřena na výzkum v úplných rodinách.

4.2 Sestavení dotazníku

Dotazník je tvořen třemi částmi: A – Duchovní život
B – Rodinný život
C – Otec v rodině

Část A se zabývá osobním duchovním životem muže a tvoří ji 15 otázek. V úvodu jsou tři otázky: *Věřím v Boha? Jsem pokřtěný? Víím, co je duchovní život?* Tyto otázky jsem zde umístil záměrně. Neznal jsem všechny muže osobně, a tak jsem požadoval zodpovězení těchto základních otázek. Dal jsem obě možnosti odpovědi – ANO i NE, ale předpokládal jsem vždy kladnou odpověď. Záporná odpověď v prvních dvou otázkách by znamenala vyřazení dotazníku z výzkumného souboru. To, že dotazovaný nezná pojem duchovní život, je možné, ale díky dalším otázkám se s tímto pojmem může seznámit.

Dále následují otázky, které zahrnují svátostný život a návštěvu bohoslužeb. Svátosti spolu s modlitbou tvoří základ duchovního života. *Mravní život je duchovní bohoslužba. Křesťanské jednání nachází svůj zdroj síly v liturgii a ve slavení svátostí.*¹⁶² *Církevní příkázání se týkají mravního i křesťanského života, který je spojen s liturgií, již se sytí.*¹⁶³ *Církevní příkázání jasně určují nejzákladnější četnost přijímání svátostí a účasti na mši svaté. O nedělích a dalších zasvěcených svátcích jsou věřící vázáni povinností zúčastnit se mše.*¹⁶⁴ *Každý věřící, jakmile dospěl do věku užívání rozumu, je povinen alespoň jednou za rok upřímně vyznat své těžké hříchy.*¹⁶⁵ *Každý věřící je po svém prvním svatém přijímání povinen alespoň jednou za rok přistoupit k svatému přijímání. Toto příkázání je povinen splnit v době velikonoční, pokud je ze*

¹⁶² *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 2047.

¹⁶³ Tamtéž, čl. 48.

¹⁶⁴ *KODEX KANONICKÉHO PRÁVA*, Zvon, Praha, 1994, kán. 1247.

¹⁶⁵ Tamtéž, kán. 989.

*spravedlivého důvodu nesplní v jinou dobu během roku.*¹⁶⁶ Proto byly nabídnuté odpovědi takto členěny.

Aby život věřícího člověka byl duchovní, byl „v Duchu svatém“, je třeba, aby věřící věřili, aby svou víru vyznávali a aby žili v živém a osobním vztahu k živému a pravému Bohu. Takovým vztahem je modlitba.¹⁶⁷ Proto je 7. otázka věnována modlitbě. Další otázky (č. 8, 9, 10) mají ukázat, zda se respondent vzdělává ve víře a jak. Dnešní doba nabízí možnosti audiovizuální techniky i informačně komunikativních technologií, které jsou již v naší zemi dostupné většině lidí.

Otázka č. 11 „*Diskutuji o víře?*“ je zvolena proto, že každá diskuse o víře je obohacím a posunutím člověka v jeho duchovním vývoji. Následující otázky (č. 12 a 13) se týkají možná už tzv. nadstavby duchovního života. Patří-li člověk do nějakého společenství, volí si spiritualitu, která je mu blízká. Tak jak musí člověk provádět fyzická cvičení, aby udržel tělo zdravé, měl by se věnovat i cvičením duchovním a najít si čas na zklidnění a prožívání chvil s Bohem. To však není běžné. Poslední otázky této části souvisí se zapojením respondenta do života farnosti. Ze zkušenosti vím, že skutečné zapojení mužů do života farnosti neodpovídá tomu, co by chtěli dělat. Muži spíše čekají, až budou vyzváni a osobně požádáni, než by se zapojili sami. Zajímá mě i důvod, proč by se nezapojili vůbec.

V druhé části dotazníku se zabývám duchovním životem rodiny. Chtěl jsem zmapovat, zda křesťanské rodiny plní své poslání, o kterém jsem psal ve druhé kapitole. Zajímalo mne, zda se otec duchovního života rodiny zúčastňuje, zda je aktivně přítomen, nebo zda tuto část výchovy přenechává manželce.

Otázka 1 a 2 mi měla potvrdit můj původní záměr zkoumat vzorek ženatých věřících mužů. Třetí otázka je na délku manželského života. Ve čtvrté otázce se ptám na příslušnost ke katolické církvi. Jestliže manželé mají církevně uzavřené manželství, při manželském slibu na sebe přijali závazek vychovávat děti ve víře. To platí, i když je katolíkem jen jeden z nich. Katolický partner musí potvrdit své závazky, známé i nekatolické straně, totiž zachovávat víru a zajistit křest a katolickou výchovu dětí.¹⁶⁸

Otázka 5 a 6 je zvolena proto, abych odlišil způsob vedení a prožívání duchovního rodinného života dle věku dětí. Každé období ve vývoji dětí, stejně tak struktura rodiny, vyžadují jiný přístup ke vzdělání a výchově dětí ve víře.

¹⁶⁶ *KODEX KANONICKÉHO PRÁVA*, Zvon, Praha, 1994, kán. 920.

¹⁶⁷ Srov. *Katechismus katolické církve*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, čl. 2558.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, čl. 1634 – 1635.

Otázka 7 ukazuje, zda rodiče splnili svůj závazek daný při svatbě a nechali své děti pokřtít. V dalších otázkách 8 – 18 se věnuji prožívání duchovního života rodiny. Opět zde připomínám slavení svátostí, návštěvu bohoslužeb a společnou modlitbu. Zde již nemluvíme o četnosti, ale o způsobu a přebírání zodpovědnosti za jednotlivé aktivity. Chtěl jsem zjistit, zda se na vedení a prožívání praktické víry v rodině a ve společnosti podílí více muž či žena, nebo je to společná záležitost, případně, že o zodpovědnosti vůbec neuvažují a nechávají víru svých dětí na jejich osobní svobodě. Rodina by měla být otevřená, proto by se děti měly zapojovat do aktivit mimo rodinu podle zájmů a nadání. Společnost nabízí množství zájmových kroužků a sportovních oddílů, rodiče by však při jejich výběru neměli zapomínat na aktivity, kde se mohou děti pohybovat ve společenství stejně křesťansky zaměřených vrstevníků. Nejen kvůli dětem, ale i kvůli rodině by měli rodiče využívat nabídek pro společná setkání na poutích, táborech apod. Prožívat krásu a rozmanitost duchovního života nám umožňuje i církevní rok. Jak tuto dobu rodiny prožívají, je otázkou číslo 19. V závěru druhé části dotazníku jsem nabídl možnost doplnit do výčtu, co ještě do duchovního života, ať už osobního, nebo rodinného, patří.

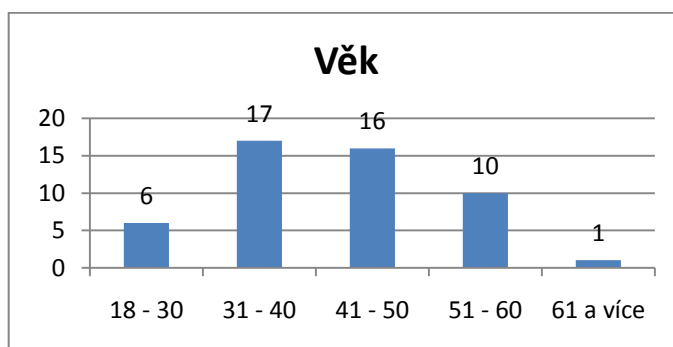
V části C – Otec v rodině, se věnuji osobě otce jako vychovatele v rodině. Chtěl jsem respondenty vybídnout, aby si uvědomili a případně popsali, jak se svými dětmi tráví čas. Jestli jsou otci aktivními, nebo jen fyzicky přítomnými, ale neaktivními. Tím, že napsali vlastnosti otce rodiny, si mohli uvědomit ty své. Poslední otázka je věnována krátkému výčtu výchovných postojů. Nejde o podrobný rozbor postupů ve výchově, spíš jen o jejich nástin.

4.3 Zpracování a vyhodnocení dotazníků

4.3.1 Základní informace o respondentech

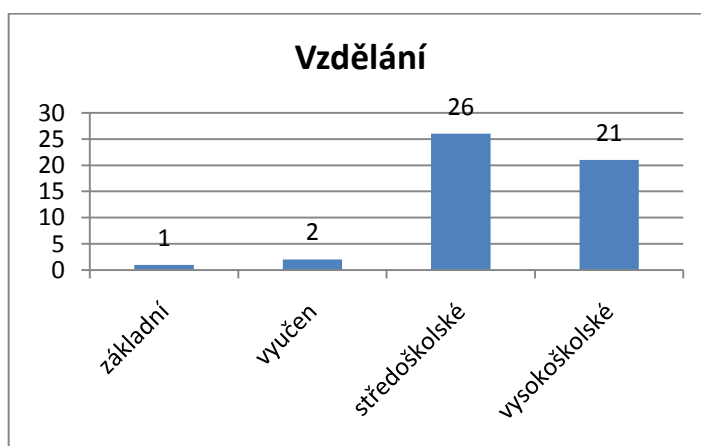
Jak jsem již uvedl, zpracovával jsem 50 dotazníků. První oblastí zjišťování byly identifikační údaje a to osobní, jako věk a dosažené vzdělání, a rodinné, jako stav, délka a církevní platnost manželství, počet dětí a údaje o věku dětí, žijících v společné domácnosti. Věk respondentů jsem rozdělil do pěti skupin. První skupinu tvoří muži od 18 do 30 let, druhou do 40 let, třetí skupinu tvoří muži do 50 let, čtvrtou skupinou jsou respondenti do 60 let. Pátou skupinu tvoří odpovědi jen jednoho muže staršího 60 let.

Věk respondentů je znázorněn v grafu č. 1. Nejvíce dotazníků odevzdali muži v rozmezí 31 až 50 let.

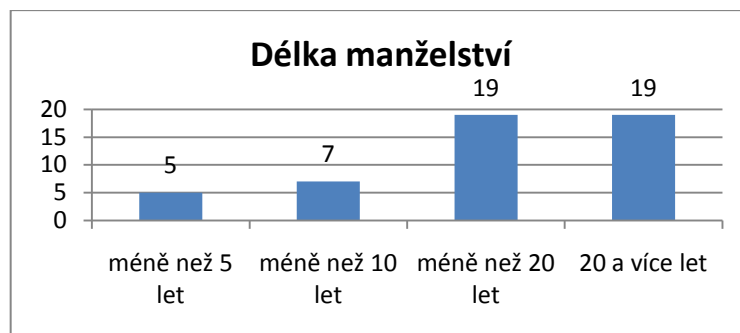
Graf č. 1

Dále mě zajímalo dosažené vzdělání respondentů. Rozdělil jsem je do čtyř úrovní: základní, vyučen, středoškolské, vysokoškolské. Jak můžeme vidět v grafu č. 2, nejpočetnější skupinou byli muži se středoškolským vzděláním.

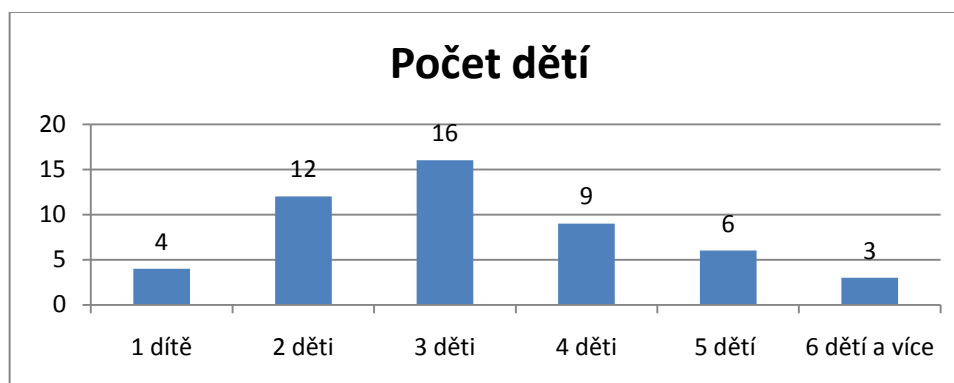
Graf č. 2

Druhou částí identifikačních údajů jsou informace o rodině, ve které respondent žije. Tyto údaje jsem zjišťoval v dotazníku, části B, otázka 1 až 6. Otázka 1, 2 a 4 potvrdila zařazení dotazníku do výzkumného souboru. Všichni respondenti na tyto otázky odpověděli, že jsou ženatí, žijí v církevně uzavřeném manželství a jsou oba katolíci. Otázka č. 3 určovala délku manželství. Stanovil jsem čtyři období: méně než 5 let, méně než 10 let, méně než 20 let a 20 a více let. Přehled je v grafu č. 3.

Graf č. 3

Nejpočetnějšími respondenty jsou muži, žijící v manželství 10 až 20 let a 20 a více let. Každá skupina zahrnovala 19 mužů. Zajímavým údajem byl počet dětí v rodině a věkové složení dětí, žijících ve společné domácnosti, zjišťované v páté a šesté otázce. Nejpočetnější byly rodiny se třemi dětmi, viz graf č. 4.

Graf č. 4

4.3.2 Duchovní život muže

Druhou oblastí zjišťování byla část A, osobní duchovní život muže. Předpoklad tvořily:

Otázka 1: *Věřím v Boha?* Odpověděli kladně všichni respondenti.

Otázka 2: *Jsem pokřtěný?* Odpověděli kladně všichni respondenti.

Otázka 3: *Vím, co je duchovní život?*

Na tuto otázku odpověděl jeden respondent, že neví, ale z jeho dalších odpovědí vyplynulo, že duchovním životem žije. Ostatní odpověděli ANO.

Další otázky jsem rozdělil do tří oblastí, odpovídajících základním oblastem duchovního života:

- slavení liturgie a svátostí
- modlitba
- další aktivity k rozvoji duchovního života

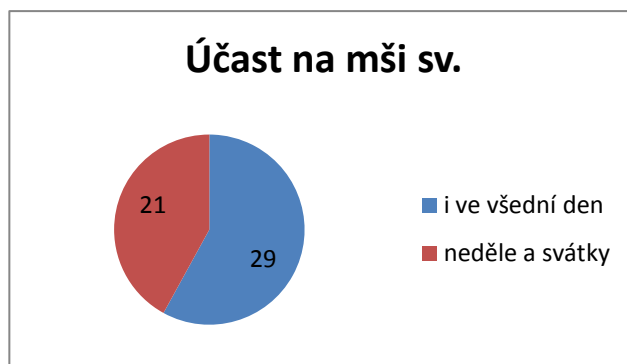
Slavení liturgie a svátostí se týkaly otázky č. 4, 5, 6.

Otázka 4: Zúčastňuji se mše sv.?

Byly nabídnuty tyto možné odpovědi:

- 1 x ročně (o Velikonocích)
- pravidelně v neděli a svátky
- i ve všední den
- jen výjimečně několikrát ročně

Potěšující v odpovědích bylo, že první a čtvrtou možnost nevyužil žádný z respondentů. Z následujícího grafu vyplývá, že více než polovina dotázaných se zúčastňuje mše svaté i ve všední den.

Graf č. 5

Otázka 5: Eucharistii přijímám...

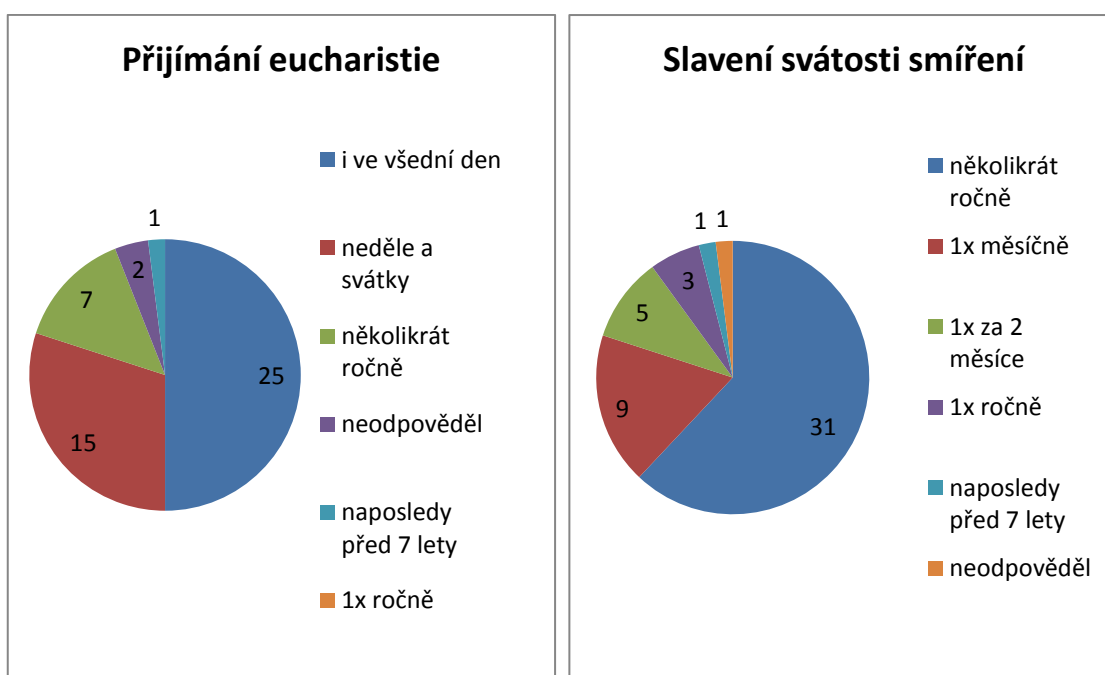
Odpovědi byly nabídnuty ve stejném složení jako u čtvrté otázky. Dva muži neodpověděli. Jeden napsal vlastní odpověď – *naposledy před 7 lety*. Ostatní přijímají častěji než jednou za rok. Složení odpovědí je v grafu č. 6

Otázka 6: Svátost smíření slavím...

Otázka nabízela tyto odpovědi:

- 1 x za rok
- několikrát do roka
- 1 x měsíčně
- jinak

V odpovědi *jinak* se objevily tyto četnosti (5 až 6 krát ročně, co 2 měsíce, jednou za šest týdnů, naposledy před 7 lety). Pro přehlednost jsem odpovědi rozdělil na dvě skupiny: *1x za dva měsíce* (počítáno i 6 týdnů) a *naposledy před 7 lety*. Odpovědi 5 až 6 krát ročně jsem přiřadil k možnosti několikrát ročně. Přehled znázorňuje graf č. 7.

Graf č. 6

Graf č. 7

Z uvedeného vyplývá, že víc než polovina respondentů přijímá eucharistii i ve všední den. Všichni dotázaní přijímají eucharistii víc než 1 krát ročně. Ke svátosti smíření chodí několikrát ročně.

Druhou oblastí byla modlitba. Té se týkala **otázka 7: Modlím se?**

Čtyřicet osm mužů odpovědělo kladně a dva záporně, z nichž jeden svátosti přijímá pravidelně a druhý vůbec.

Třetí oblastí byly další aktivity, vedoucí k prohloubení duchovního života. Otázky č. 8 až 13 jsou zaměřeny na duchovní četbu, sledování pořadů a internetových stránek, diskusi o víře, návštěvnost duchovních cvičení a příslušnost ke společenství.

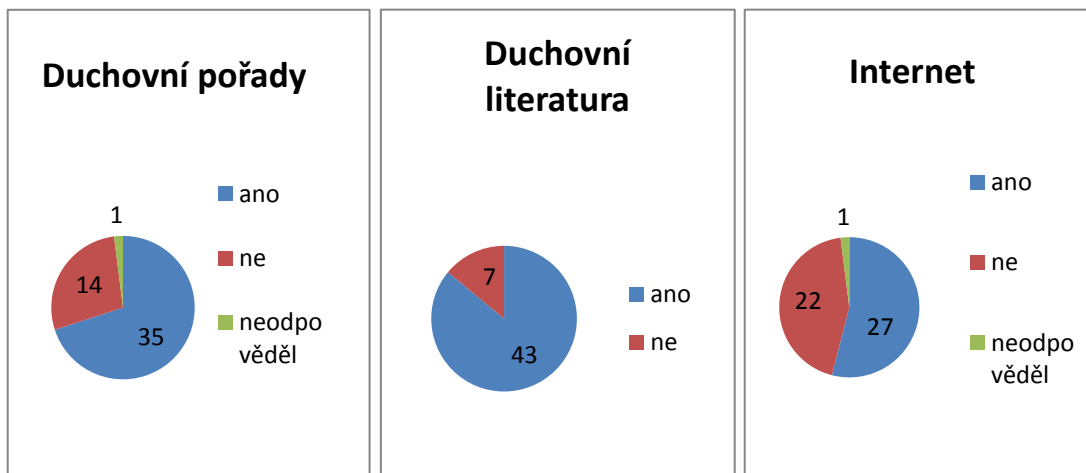
Otázka 14 a 15 zjišťuje, jak je muž zapojen, či chtěl by být zapojen, do služby pro farnost.

Otázka 8: Čtu duchovní literaturu? (Bible, knihy, časopisy, noviny)

Otázka 9: Sleduji duchovní pořady v televizi, poslouchám v rádiu, nebo na jiných nosičích?

Otázka 10: Navštěvuji internetové stránky s duchovní tematikou?

Vyhodnocení otázek je v grafu č. 8, 9, 10.

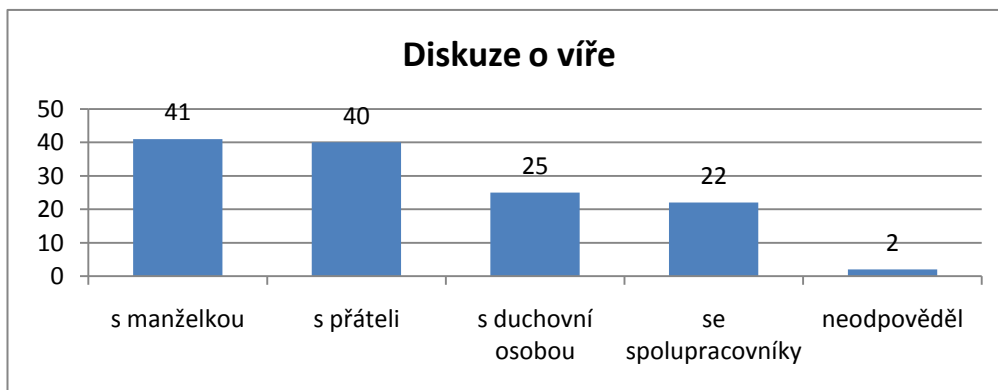
Graf č. 8

Graf č. 9

Graf č. 10

Otázka 11: Diskutuji o víře?

Předpokládal jsem, že muži o víře diskutují. Cílem bylo zjistit, s kým nejčastěji o víře hovoří. Možnosti byly: s manželkou, přáteli, s knězem nebo duchovní osobou, se spolupracovníky. Dva neodpověděli a z dalšího vyplývá, že se ve víře nevzdělávají, i když jeden z nich chodí ke svátostem pravidelně. Nejčastějšími partnery pro diskusi jsou manželka a přátelé.

Graf č. 11

Otázka 12: Zúčastňuji se duchovních cvičení?

Nabízela tyto možnosti:

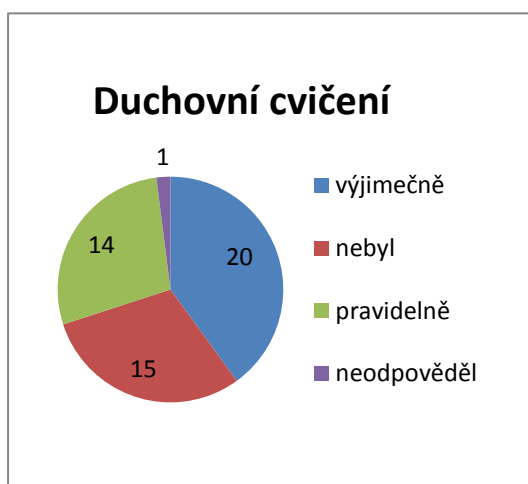
- pravidelně, alespoň jednou ročně
- spíše výjimečně
- ještě jsem nebyl

Potěšilo mne, že 14 mužů se zúčastňuje pravidelně duchovních cvičení a 20 se zúčastňuje výjimečně. Dohromady je to víc než tři čtvrtiny mužů viz graf č. 12.

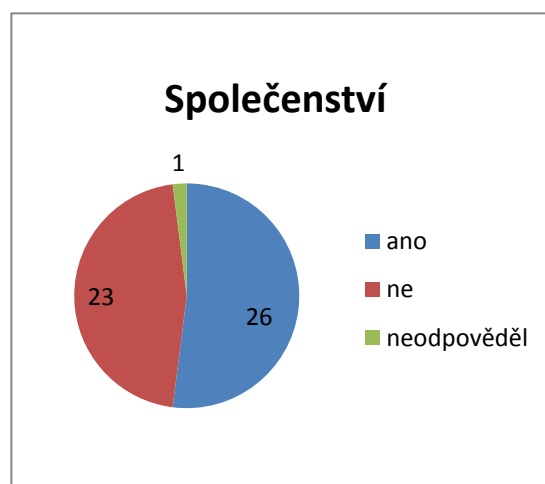
Otázka 13: Patřím do nějakého společenství?

(*spol. rodin, modlitební, řeholní, chlapské...*)

I u této otázky je odpověď pozitivní. Více než polovina mužů navštěvuje nějaké společenství. Odpovědi přehledně znázorňuje graf č. 13.

Graf č. 12

Graf č. 13

Následující oblastí je služba pro farnost:

Otázka 14: Zapojuji se aktivně do života farnosti?

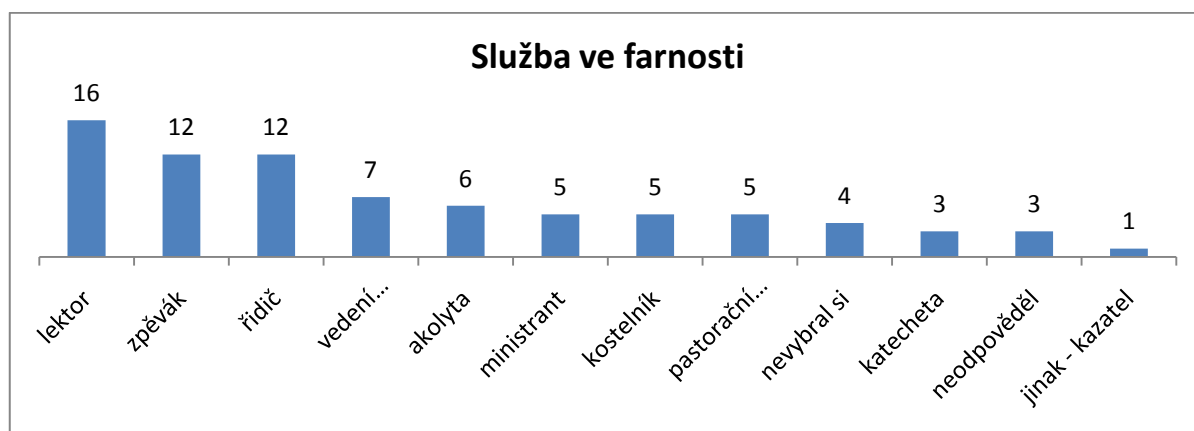
(*technická pomoc, lektorská služba, vedení společenství, organizace akcí*)

Na otázku odpovědělo 30 respondentů ANO, zbývajících 20 odpovědělo NE.

Otázka 15: Pokud bych byl požádán a mohl si vybrat, přijal bych službu:

- lektora
- ministranta
- akolyty
- katechety
- vedení společenství
- zpěváka
- kostelníka
- řidiče pro starší farníky
- pastoračního asistenta

Pokud by si muž nevybral z nabízených možností, měl napsat důvod. Čtyři respondenti toho využili – nejčastějším důvodem byl *nedostatek času*, dále *ne cítím se na to* a *ne cítím, že bych měl*. Zajímavý je přehled vybraných služeb, znázorněný v grafu č. 14.

Graf č. 14

4.3.3 Zapojení otce do duchovního života rodiny

Duchovní život rodiny je v dotazníku v části B. Zpracování této části probíhalo opět ve třech oblastech, odpovídajících základním oblastem duchovního života.

- slavení liturgie a svátostí
- modlitba
- další aktivity k rozvoji duchovního života

Cílem této části bylo zjistit, zda křesťanské rodiny plní své poslání, tak jak jej popisuje otec rodiny. Současně zjišťují úroveň zapojení otce do duchovního života rodiny a převažující vedení aktivit v rodině. Respondenti mohli doplnit, co v oblasti duchovního života osobního i rodinného ještě prožívají.

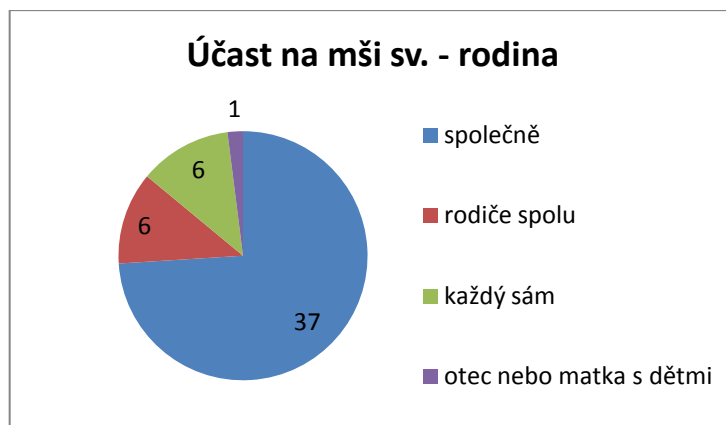
Slavení liturgie a svátostí se týkaly otázky č. 7, 8 a 9.

Otázka 7: Jsou naše děti pokřtěné?

Všechny rodiny dotázaných mají pokřtěné děti.

Otázka 8: Chodíme na mši svatou převážně?

- všichni společně
- já s dětmi
- žena s dětmi
- jen s manželkou
- každý sám

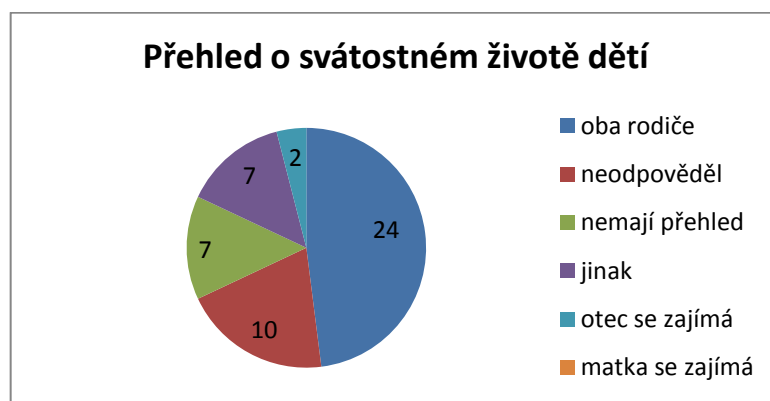

Graf č. 15

Většina rodin chodí na mši svatou společně. Sledoval jsem i věk dětí a je potěšující, že i když někteří mají děti malé, vnímají, že návštěva bohoslužeb je rodinnou událostí a že patří k rodinnému životu. Dříve tomu tak běžně nebývalo. Tam, kde chodí rodiče spolu nebo každý sám, lze vypožorovat, že většinou už mají děti odrostlé. Můžeme pozorovat dva způsoby, jak se chovat po osamostatnění dětí. Buď udrží jednotu jako manželé, nebo se každý dá svou cestou.

Otázka 9: Pokud již naše děti přijímají svátosti (svátost Eucharistie, svátost smíření)

- máme s manželkou o tom přehled a podporujeme je v tom
- více se zajímám já
- nevím, je to záležitost mé ženy
- nemáme přehled, necháváme to na svobodě dětí
- jinak

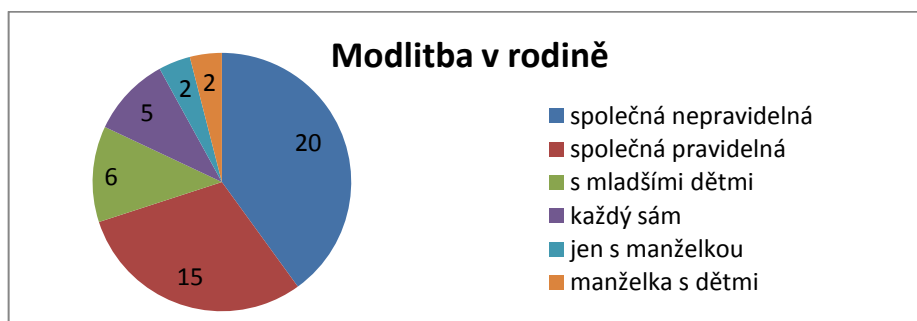
Graf č. 16

Z těch, co nemají přehled, má většina již dospělé děti. U dvou rodin nemají rodiče přehled, přestože jejich děti ke svátostem podle věku chodí jen krátce. Ti, co

neodpověděli, mají děti, které ještě ke svátostem nechodí. Odpověď *jinak* zahrnuje obě varianty (dospělé nebo malé děti).

Otázka č. 10 se týká společné rodinné modlitby. Zní: ***Scházíme se k modlitbě?***

- společně a pravidelně (máme svůj čas, den, rituál...)
- společně nepravidelně (radostné, bolestné události aj.)
- jen s některými dětmi (mladšími, staršími)
- jen s manželkou
- s dětmi se modlí jen manželka
- nescházíme se, každý se modlí sám

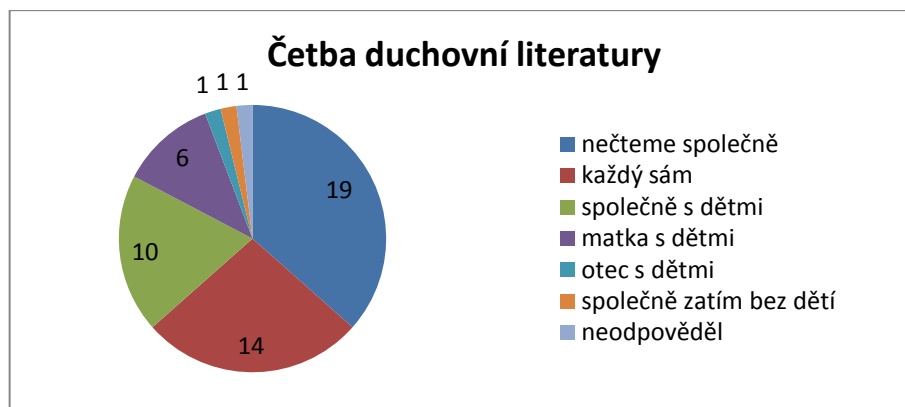
Graf č. 17

Z grafu vyplývá, že se většina rodin společně modlí, i když větší část nepravidelně. U odpovědi každý sám je možno vypořádat nepochopení důležitosti společné modlitby. Manželé, kteří mají malé děti, by se měli nejprve modlit spolu jako manželé a do této modlitby postupně přibírat děti tak, jak přicházejí na svět. Společná modlitba manželů je důležitá i po osamostatnění dětí. Tímto není snižována hodnota osobní modlitby.

Další aktivity k rozvoji duchovního života nám nabízejí otázky č. 11 až 19.

Otázka 11: Čtete si doma Bibli nebo nedělní čtení?

- společně s dětmi
- většinou každý sám
- většinou žena s dětmi
- většinou já s dětmi
- společně si nečteme

Graf č. 18

Na rozdíl od modlitby, společná četba duchovní literatury, není v rodinách pravidelnou činností. Je zde i jasně vidět převládající vedení matek při četbě. Zaujala mě odpověď *společně, zatím bez dětí*, kde je dobrý předpoklad, že až děti dorostou, budou číst společně s dětmi.

Otázka 12: Máme přehled o náboženských pořadech (v televizi, rádio, internet...)

- ano, vybíráme si dle zájmů členů rodiny
- ne, tyto pořady nesledujeme

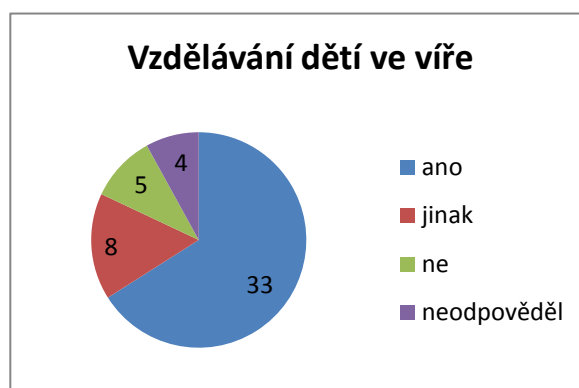
Více než polovina rodin sleduje náboženské pořady v televizi, rádiu či na internetu. Nechtěl jsem pořady hodnotit, jen zjistit, zda vůbec této možnosti rodiny využívají.

Mezi pořady, které respondenty zaujaly, patřily nejvíce pořady na TV Noe a České televizi – např. Cesty víry, Křesťanský magazín, Na plovárně. Bylo zmíněno i vysílání radia Proglas a Českého rozhlasu.

Otázka 14: Vzdělávají se naše děti ve víře (výukou v náboženství, v přípravě na svátosti)?

Graf č. 19

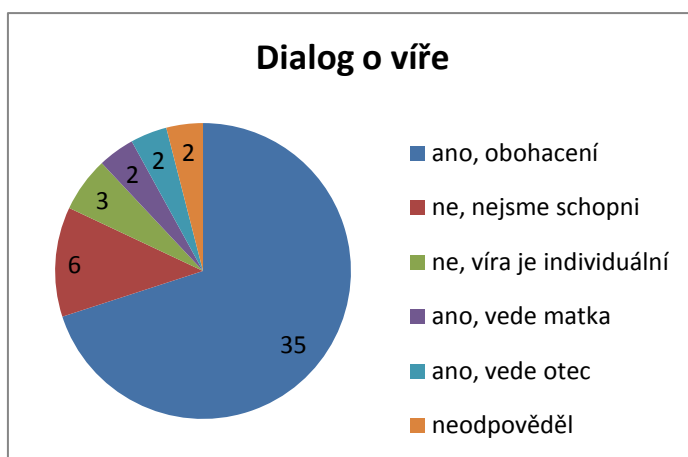

Graf č. 20

Shrneme-li u otázky 14 odpovědi *jinak, ne a neodpověděl*, a podíváme-li se na věk dětí, nejčastějším důvodem je příliš nízký věk nebo děti již odrostlé. Potěšující byla odpověď u rodiny s malými dětmi (2 a 4 roky), že rodiče je vědomě vzdělávají četbou Bible pro děti.

Otázka 15: *Mluvíme doma společně o víře, vysvětlujeme si, diskutujeme, klademe si otázky?*

- ano, bývá to pro všechny obohacím
- ano, nechávám slovo především ženě
- ano, vysvětluji já
- ne, víra je individuální záležitost
- ne, necítíme se být dostatečně schopní

Graf č. 21

Vyozoroval jsem, že v rodinách, kde se o víře nevede dialog, se většinou společně nečte, ani se nesledují náboženské pořady. Nezáleží tolik na věku dětí.

Otázky 16, 17 a 18 jsou znázorněny v grafech 22, 23 a 24.

Otázka 16: *Zúčastňují se naše děti aktivit v křesťanském prostředí?*

Nabídnuty byly aktivity: skaut, schola, společenství, ministranti nebo bylo možno doplnit jiné aktivity. Nejvíce navštěvovány jsou skaut, schola a ministranti. Mezi další aktivity patří Orel, Cvrčci (setkávání předškolních dětí), Broučci (setkávání maminek s malými dětmi), animátoři. Možnost *jiné* využily rodiny s většími dětmi, nebo také neodpovídali.

Otázka 17: Podporuji je v tom?

- ano, mám přehled, kde jsou (v grafu - otec)
- ano, ale přehled má manželka (v grafu - matka)
- ne, nezajímá mne to

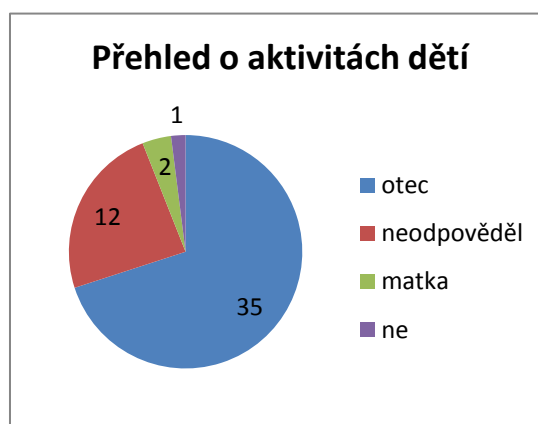
U této otázky jsem předpokládal, že otcové budou mít menší přehled o aktivitách svých dětí. Šetření ukázalo, že tomu tak není.

Otázka 18: Zúčastňujeme se jako rodina křesťanských akcí? (poutě, víkendové pobyty, tábory, setkání)

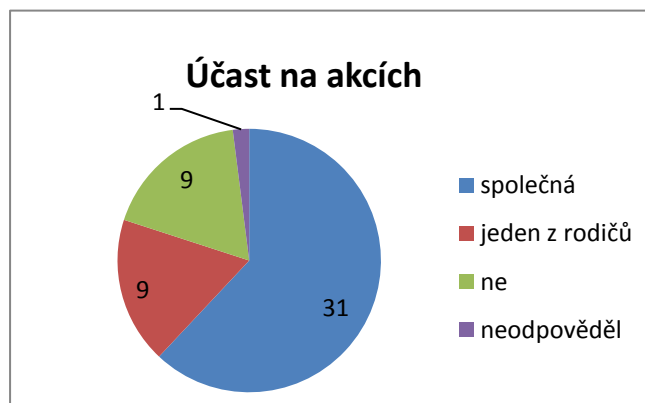
- ano, převážně společně
- ano, alespoň jeden z rodičů
- ne

Graf č. 22

Graf č. 23

Graf č. 24

Křesťanské rodiny mají prožívat svou víru i navenek společně. Bylo překvapující, že devět rodin odpovědělo, že společně na křesťanské akce nejezdí, přitom 6 z nich mají děti školního a předškolního věku, ostatní mají děti dospělé.

Otázka 19: *Prožíváme jako rodina církevní rok? Máme nějakou pěknou společnou aktivitu?*

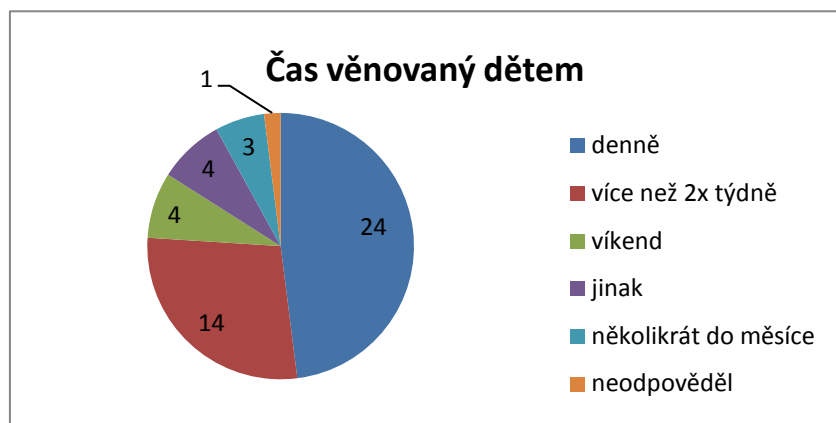
Otázku jsem položil takto, protože jsem si byl jist, že rodiny církevním rokem žijí. Dvě třetiny otců své aktivity uvedli. Vnímám, že následující přehled může být obohacením pro jiné rodiny. Proto jej uvádím: Setkání o svátcích s dětmi a vnoučaty. Poutě, farní akce. Živý Betlém. Tříkrálová sbírka. Zpívání s kytarou. Výšlapy, společné trávení svátků. Vytváříme rodinné tradice. Tříkrálový karneval. V létě pouť do Medžugorje. Svěcení polí, luk a zahrad. Pouť u kapličky. Výzdoba bytu. Slavnostní obědy. V adventu a postu se více ztišit a naslouchat si navzájem. Hra Aktivity. Adopce na dálku. Vánoce trávíme s babičkou. První pátky, poutě, nověna k Božímu milosrdenství. Agape po sobotní vigílii. Poutě na Hostýn, koledy, mše pro děti. Adventní věnec s modlitbou. Výroba adventního kalendáře. Večerní čtení, sdílení v postní době. Zdobení velikonočních svící. Návštěva koncertu a výstav Betlémů. Návštěva hřbitova. Štědrovečerní večere inspirovaná šabatem.

Co ještě patří do duchovního života?

Na tuto otázku odpovědělo 12 otců. Uvádím ty možnosti, které se ještě v dotazníku nevyskytly. Návštěva poutních míst, kostelů, klášterů. Trávení času s prarodiči dětí. Katolická beseda. Ukazování na utrpení ve světě. Setkávání s přáteli a vzájemná pomoc. Formace při naplňování své spirituality. Rozhovory večer před spaním o všech tématech. Dobré vztahy ve farnosti. Návštěva nemocných, misie.

4.3.4 Charakteristika otce rodiny

Třetí část dotazníku je věnována osobě otce jako vychovatele. Tvoří ji 5 otázek. Prvním úkolem bylo napsat nejméně tři vlastnosti, které by měl otec rodiny mít. Jejich výčet byl překvapivě obsáhlý a jen tři z dotázaných nevedli žádnou vlastnost. Muži, kteří odpovídali, napsali tři a více možností. Pokusil jsem se je zobecnit a vybrat ty nejčastěji uvedené. Překvapilo mne, že se málo objevovaly vlastnosti muže – bojovníka, popsaného v části 3.1. Spíše převažují vlastnosti krále a milovníka. Uvádím deset nejpočetnějších vlastností: Laskavost, trpělivost, spravedlnost, zbožnost, spolehlivost (odpovědnost), přirozená autorita (přísnost), vnímavost, pracovitost, být příkladem, odpovědnost, pravdivost, důslednost (zásadovost).

Graf č. 25

Druhá otázka měla zjistit, jak často se muž věnuje dětem. Je potěšující, že polovina mužů se svým dětem věnuje denně. Čtvrtina se věnuje více než 2x týdně, ostatní si uvědomují důležitost společného trávení času, i když už mají dospělé děti.

Ve třetí otázce měli muži vypsát, co v tomto čase s dětmi dělají. Odpovědi jsem rozdělil do pěti oblastí: práce, hra a zábava, sport a výlety, učení (školní povinnosti), četba a rozhovor. Muži si s dětmi nejčastěji hrají, sportují a podnikají výlety. Rozhovorem a četbou naplňuje čas třetina dotázaných. Zatímco v minulosti bylo základní rolí otce předávání vztahu k práci a její hodnotě, dnes se práci věnuje se svými dětmi méně než třetina dotázaných.

Ve čtvrté otázce si měli muži uvědomit, jakou „chlapskou“ aktivitu pro své děti připravili. Z těch, co odpověděli, většina napsala výlety, sportovní aktivity, táboření a spaní pod širákem. Objevily se víkendy pro otce a syny (děti), oprava motorky, večerní koupání na přehradě a u mladého tatínka výroba postýlky a hračky. Opakem byla odpověď: organizuje manželka, nic a těžko hodnotit.

Pátá otázka měla přimět otce, aby se zamysleli nad svými výchovnými postupy. Typy otcovských stylů jsem nastínil v kapitole 3.5 a podle odpovědí by bylo možno zařadit otce k jednotlivým typům, výčet tvrzení není úplný, protože psychologický rozbor osobnosti není cílem mé práce.

4.4 Potvrzení či vyvrácení hypotézy

Cílem praktické části mé práce bylo pomocí dotazníkového výzkumu potvrdit, či vyvrátit následující hypotézu:

Většina mužů se nezúčastňuje duchovního života své rodiny.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že se tato hypotéza nepotvrdila. Většina dotázaných mužů se věnuje své rodině i po stránce duchovní. Jak jsem již uvedl, oslovil jsem osobně mnohem více mužů, než mi skutečně odpovědělo. Předpokládám, že ti, kteří dotazník odmítli vyplnit z jakéhokoli důvodu, by pozměnili výsledky. Při hodnocení rodinného duchovního života odpovídali jen otcové. Přesto, že jsem je žádal o pravdivost, může být jejich pohled jednostranný a nadhodnocený. Kdybychom chtěli objektivně posoudit duchovní život v rodinách, bylo by nutno oslovit dotazníkem i manželky a případně i děti. Možná by to byl dobrý námět pro jinou práci. Při vyhodnocování dotazníků jsem si uvědomil, že u značné části otázek nemohli muži vybrat z nabízených odpovědí, protože mají již dospělé nebo příliš malé děti. Zapojení otce u těchto skupin je jiné než u dětí školního a předškolního věku, kde je nutno budovat vztah k Bohu a vytvářet vzory. Při vytváření dotazníku jsem měl na mysli převážně tuto skupinu, protože i já do této skupiny patřím.

Přesto jsou závěry šetření pro mne příjemným zjištěním a naplňují mě nadějí, že současné křesťanské rodiny duchovním životem žijí a že otec nestojí stranou.

ZÁVĚR

V úvodu své práce jsem napsal. Jsem muž, otec a křesťan. Jaká je role muže, otce a křesťana v současné rodině?

Role muže je daná biologicky a antropologicky. Muž se vyvíjí a přemýšlí jinak než žena. Současná společnost by tento rozdíl neměla přehlížet. Už Hospodinovým záměrem bylo stvořit člověka jako muže a ženu.

Role otce nevzniká jen zplozením dítěte, ale jeho přijetím. Otec vstupuje do života dítěte na začátku, v okamžiku početí. Otcovství však vyžaduje vůli k otcovství. Tato vůle byla v historii vyjádřena veřejně, např. gestem pozdvihnutí. Muž prohlásil dítě za své a tím se rituálně proměnil v otce. Tento rituál však již vymizel.

Role křesťana vzniká přijetím křtu jako viditelného znamení. V židovství je viditelným znamením obřizka, znamení smlouvy mezi Bohem a jeho vyvoleným lidem. V křesťanství znamená křest vstup do církve.

Jestliže muž křesťan založí rodinu, jeho rodina se stává „ecclesia domestica“, domácí církví (církví v malém), která je povolána podílet se na životě a poslání církve. Rodina by se měla stát věřícím a víru hlásajícím společenstvím. Měla by vést dialog s Bohem a sloužit člověku.

Za duchovní život rodiny jsou zodpovědní oba manželé. V historii tuto odpovědnost nesl otec rodiny. Na něm záviselo, zda rodina bude křesťanská nebo ne. S rozvojem civilizace se tato role měnila. Se změnou postavení muže a ženy se mění i podíl odpovědnosti nejen za rodinný život, ale i za život duchovní. Stále však platí, že muž má být oporou, vzorem, iniciátorem budování vztahů. Vztahy v duchovním i osobním životě hrají podstatnou úlohu. Dovolují si tvrdit, že právě budováním vztahů chlapec dozraje v muže. Muž – křesťan – si musí nejprve vytvořit dobrý vztah k Bohu, aby jeho víra byla pevná a živá. Poté si má vytvořit trvalý a hezký vztah ke své ženě, založený na lásce, úctě a věrnosti. Když se potom stane otcem, musí si k dětem najít vztah. Stát se jejich vzorem a spolu s manželkou na sebe vzít odpovědnost za jejich výchovu a ukazovat jim cestu k Bohu. Děti musí vidět, že Bůh je obzvláště pro jejich otce autoritou. Synové a dcery mnohem lépe přijmou Boží autoritu, když vidí autoritu svého otce. Velkou prověrkou se stane dospívání. Závisí na otci, zda se bude i nyní snažit o dobrý a fungující vztah. Nesmí ve svém úsilí polevit, ani když přijdou neúspěchy. Je důležité, až děti dospějí, vidět v nich nejen své děti, ale už mladého muže

či ženu. Nejužitečnějším způsobem, jak budovat víru v Boha, je být starostlivým otcem, který miluje Boha.

Při úvahách nad rolí otce v životě rodiny, jsem si uvědomil, že přemýšlím jen v rovině otec – syn. Je to dáno historicky, protože předávání dědictví probíhalo v linii otec – prvorozený syn. Nyní, kdy již se tolik nepředávají majetky, předávají se vztahy. Díky tomu se dostává na stejnou úroveň syn i dcera. Uvědomil jsem si, že otec je stejně důležitý pro dceru, jako pro syna. Dobrý otec učí dceru, aby vztah, který má ke svému otci, přenesla na další dvě osoby: Boha a manžela.

Jak má vypadat duchovní život současné rodiny? Tento pojem jsem hledal v odborné literatuře. Výraz duchovní život je však vztahován k osobám jako jednotlivcům. O rodinném duchovním životě se zmiňuje časopis Rodinný život, který obohatil mou práci. Co všechno obsahuje duchovní život rodiny, jsem se pokusil v kapitole 2.6 vyjádřit sám.

Jaký je však skutečný duchovní život rodiny a jakou roli v něm otec zaujímá? Dotazníkové šetření, které je součástí mé práce, přineslo pozitivní odpověď. Oslovení otcové přesvědčili, že rodiny duchovním životem žijí a že muži v něm mají svou nezastupitelnou roli.

Podstatou je, že jaké otec předá své otcovství, takové bude potomkům vzorem pro vytváření vlastního otcovství nebo pro hledání odpovídajícího partnera.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Zvon, Praha, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

DOUGLAS J. D. (ed.), *Nový biblický slovník. Návrat domů*, Praha, 2009. ISBN 978-80-7255-193-4.

FAMILIARIS CONSORTIO, Apoštolská adhortace Jana Pavla II. O úkolech křesťanské rodiny v současném světě, Zvon, Praha, 1996. ISBN 80-7113-161-X.

FONTANA, D., *Psychologie ve školní praxi*, Portál, Praha, 1997. ISBN 80-7178-063-4.

GRAUBNER, J., *Bez oběti z lásky nevyroste žádná rodina*, in *Rodinný život* 2(2010), Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010. ISSN 1214-0856.

HALÍK, T., *Prolínání světů*, Lidové noviny, Praha, 2006. ISBN 80-7106-834-9.

Humanae vitae, Encyklika Pavla VI., O správném řádu sdělování lidského života, Scriptum, Praha, 1992. ISBN 80-900335-5-5.

CHVÁLA, V., TRAPKOVÁ, L., *Otcovství? Co je to?*, in *Rodinný život* 2(2010), Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010. ISSN 1214-0856.

JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

Katechismus katolické církve, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001. ISBN 80-7192-488-1.

KLIMEŠ, L. (ed.), *Slovník cizích slov.*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1994. ISBN 80-04-26059-4.

Kodex kanonického práva, Zvon, Praha, 1994. ISBN 80-7113-082-6

KVAPIL, J., *Otcovství je podíl na Boží vznešenosti*, in *Rodinný život* 2(2010), Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010. ISSN 1214-0856.

LÉON-DUFOUR X., a kol.(ed.), *Slovník biblické teologie*. Velehrad – Křesťanská akademie, Řím, 1991. ISBN neuvedeno.

LEMAN, K., *Na otci záleží*, Návrat domů, Praha, 2008. ISBN 978-80-7255-175-0.

PONSARDOVÁ, CH., *Víra v rodině*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 2008. ISBN 978-80-7195-184-1.

Redemptoris Custos, Apoštolská exhortace Jana Pavla II., ČBK, Praha, 2006. ISBN neuvedeno.

ROHR, R., MARTOS, J., *Cesta divokého muže*, Cesta, Brno, 2002. ISBN 80-7295-032-0.

.

RŮŽIČKA, F., *Otcem může být jen opravdový muž*, in *Rodinný život* 2(2010), Centrum pro rodinný život, Olomouc, 2010. ISSN 1214-0856.

ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Refugium Velehrad-Roma s.r.o., Velehrad, 2005. ISBN 80-86715-34-5.

von ALLMEN, J. J. (ed.), *Biblický slovník*, Kalich, Praha, 1991. ISBN 8017-180-4.

ZOJA, L., *Soumrak otců*, Prostor, Praha, 2005. ISBN 80-7260-145-8.

Elektronické dokumenty

CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P., Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě In *Sociologické studie* [online]. Praha, Sociologický ústav AV ČR, © 2002 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=251>>.

POSPÍŠIL, C. V., *Opomíjený Otec a zkompromitované otcovství*, in Teologické texty 2(1999) [online]. © 2011 [cit. 10. dubna 2011]. Dostupné na: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1999-2/Buh-Otec-lidi>>.

SMAHEL, R., *Výchova k odpovědnému rodičovství* In *Salesiáni Dona Boska* [online]. © 2011 [cit. 28. března 2011]. Dostupné na: <<http://www.sdb.cz/ke-stazeni/odborne-seminare/>>.

Seznam grafů

Graf č. 1	Věk
Graf č. 2	Vzdělání
Graf č. 3	Délka manželství
Graf č. 4	Počet dětí
Graf č. 5	Účast na mši sv.
Graf č. 6	Přijímání eucharistie
Graf č. 7	Slavení svátosti smíření
Graf č. 8	Duchovní pořady
Graf č. 9	Duchovní literatura
Graf č. 10	Internet
Graf č. 11	Diskuse o víře
Graf č. 12	Duchovní cvičení
Graf č. 13	Společenství
Graf č. 14	Služba ve farnosti
Graf č. 15	Účast na mši sv. - rodina
Graf č. 16	Přehled o svátostném životě dětí
Graf č. 17	Modlitba v rodině
Graf č. 18	Četba duchovní literatury
Graf č. 19	Náboženské pořady
Graf č. 20	Vzdělávání dětí ve víře
Graf č. 21	Dialog o víře
Graf č. 22	Křesťanské aktivity dětí
Graf č. 23	Přehled o aktivitách dětí
Graf č. 24	Účast na akcích
Graf č. 25	Čas věnovaný dětem

Seznam zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
cit.	citace
č.	číslo
ČBK	Česká biskupská konference
čl.	článek
ed.	vydal
kán.	kánon
kán.	kánon
kap.	kapitola
kol.	kolektiv
Kr.	Kristem
n.	následující verš
nakl.	nakladatelství
nakl.	nakladatelství
např.	například
př.	před
resp.	respektive
ř.	řecky
s.r.o.	společnost s ručením omezeným
Sb.	Sbírka
srov.	srovnej
str.	strana
sv.	svatý, svatá
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný

Seznam zkratek použitých biblických knih

1K	První list Korintským
Dt	Pátá Mojžíšova
Ef	Efezským
Est	Ester
Ex	Druhá Mojžíšova
Ga	Galatským
Gn	První Mojžíšova
J	Jan
L	Lukáš
Mk	Marek
Mt	Matouš
Nu	Čtvrtá Mojžíšova
Př	Příslloví
Rt	Rút
Ř	Římanům
Sk	Skutky apoštolské
Tób	Tóbit - Tóbijáš
Zj	Zjevení Janovo
Žd	Židům

Seznam příloh

Příloha I Dotazník

Přílohy

Příloha I

Jmenuji se Pavel Kupčík a jsem studentem 5. ročníku CMTF UP v Olomouci, obor křesťanská výchova. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku, který je součástí mé diplomové práce na téma „Role muže v duchovním životě současné rodiny“. Získané údaje budou zpracovány anonymně a budou využity pro tuto práci. Odpovídejte křížkem do rámečku, je možno zatrhnout i více možností.

Děkuji za pravdivost, ochotu a Váš čas.

Věk: _____ Vzdělání: _____

A Duchovní život

1. Věřím v Boha? ANO NE
2. Jsem pokřtěný? ANO NE
3. Víím, co je to duchovní život? ANO NE
4. Zúčastňuji se mše sv.?
 1x ročně (o Velikonocích)
 pravidelně v neděli a svátky
 i ve všední den
 jen výjimečně několikrát ročně
5. Eucharistii přijímám?
 1x ročně (o Velikonocích)
 pravidelně v neděli a svátky
 i ve všední den
 jen výjimečně několikrát ročně
6. Svátost smíření slavím
 1x za rok
 několikrát do roka
 1x měsíčně
 jinak _____
7. Modlím se? ANO NE
8. Čtu duchovní literaturu?
(Bible, knihy, časopisy, noviny) ANO NE

9. Sleduji duchovní pořady v televizi,
poslouchám v rádiu, nebo na jiných nosičích? ANO NE
10. Navštěvuji internetové stránky s duchovní tematikou? ANO NE
11. Diskutuji o víře? s manželkou s přáteli se spolupracovníky
 s knězem nebo jinou duchovní osobou
12. Zúčastňuji se duchovních cvičení? pravidelně, alespoň jednou ročně
 spíše výjimečně
 ještě jsem nebyl
13. Patřím do nějakého společenství? (spol. rodin, modlitební, řeholní, chlapské ...)
 ANO NE
14. Zapojuji se aktivně do života farnosti? (technická pomoc, lektorská služba, vedení společenství, organizace akcí)
 ANO NE
15. Pokud bych byl požádán a mohl si vybrat, přijal bych službu:
 lektora ministranta akolyty katechety vedení společenství
 zpěváka kostelníka řidiče pro starší farníky pastoračního asistenta
pokud bych si nic nevybral, napiš prosím důvod

B Rodinný život

1. Jsem ženatý vdovec občansky rozvedený
2. Žiji v církevně uzavřeném manželství? ANO NE
3. Jak dlouho? méně než 5 let méně než 10 méně než 20 20 a více let
4. Jsme katolíci? oba jen já jen manželka
5. Kolik máme dětí? _____
6. Napiš věk dětí, které s námi žijí ve společné domácnosti:

7. Jsou naše děti pokřtěné? ANO NE NE VŠECHNY

8. Chodíme na mši svatou převážně?

všichni společně já s dětmi žena s dětmi jen s manželkou každý sám

9. Pokud již naše děti přijímají svátosti (svátost Eucharistie, svátost smíření)

- máme s manželkou o tom přehled a podporujeme je v tom
- více se o to zajímám já
- nevím, je to záležitost mé ženy
- nemáme přehled, necháváme to na svobodě dětí
- jinak _____

10. Scházíme se k modlitbě? společně a pravidelně (máme svůj čas, den, rituál...)

- společně nepravidelně (radostné, bolestné události aj.)
- jen s některými dětmi: mladšími staršími
- jen s manželkou
- s dětmi se modlí jen manželka
- nescházíme se, každý se modlí sám

11. Čteme si doma Bibli nebo nedělní čtení?

- společně s dětmi většinou každý sám většinou žena s dětmi
- většinou já s dětmi společně si nečteme

12. Máme přehled o náboženských pořadech? (v televizi, rádio, internet.....)

- ano, vybíráme si dle zájmu členů rodiny
- ne, tyto pořady nesledujeme

13. Napiš pořad(y), který vás v poslední době zaujal

14. Vzdělávají se naše děti ve víře (výukou v náboženství, v přípravě na svátosti)?

- ANO NE jinak _____

15. Mluvíme doma společně o víře, vysvětlujeme si, diskutujeme, klademe si otázky?

- ano, bývá to pro všechny obohacím
- ano, nechávám slovo především ženě
- ano, vysvětluji já
- ne, víra je individuální záležitost
- ne, necítíme se být dostatečně schopní

16. Zúčastňují se naše děti aktivit v křesťanském prostředí?

- skaut
- schola
- společenství
- ministranti
- jiné _____

17. Podporuji je v tom?

- ano, mám přehled, kde jsou
- ano, ale přehled má manželka
- nezajímá mne to

18. Zúčastňujeme se jako rodina křesťanských akcí?

(poutě, víkendové pobyty, tábory, setkání)

- ano, převážně společně
- ano, alespoň jeden z rodičů
- ne

19. Prožíváme jako rodina církevní rok? Advent, postní doba, vánoce, Velikonoce, svátky....

Máme nějakou pěknou společnou aktivitu? Napiš.

Napadlo mě při vyplňování dotazníku, co ještě patří do duchovního života naší rodiny nebo do mého osobního duchovního života?

C Otec v rodině

1. Napiš nejméně tři vlastnosti, které by otec rodiny měl mít:

2. Svým dětem se snažím věnovat aktivně a pravidelně?

(hra, sport, společná práce, rozhovor, turistika, čtení pohádky..)

každý den více než dvakrát týdně

jen o víkendu několikrát do měsíce jinak _____

3. Co se svými dětmi v tomto čase dělám?

4. Co pěkného „chlapského“ jsem pro své děti vymyslel, zorganizoval a prožil s nimi během posledního roku? (výstup na horu, spaní pod širákem, výlet, závody.....)

5. Při výchově dětí postupuji takto:

ANO

NE

vyžadují od dětí, aby se chovaly rozumně a společensky na úrovni

vyptávám se na názory dětí, na jejich prožitky

svá rozhodnutí vždy dětem zdůvodňuji

stanovím přesně úkoly a o rozhodnutích nediskutuji

vyžadují poslušnost, úctu, tradici a tvrdou práci

vyžadují od dětí málo, více jim dovolím

chci od dětí, aby si hrály a nerušily mne

kontroluji po dětech plnění mých příkazů

za špatně odvedenou práci (nesplněný příkaz) následuje trest

Abstrakt

KUPČÍK, P. *Role muže v duchovním životě současné rodiny*. Olomouc 2011. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra pastorační a spirituální teologie. Vedoucí práce M. Umlauf.

Klíčová slova: muž, otec, otcovství, duchovní život, křesťanská rodina

Práce se zabývá mužskou rolí v duchovním životě současné rodiny. V první části vymezuje pojem rodina a sleduje její vývoj ve Starém a Novém zákoně. Popisuje současnou rodinu a její proměny. Druhá část se zabývá duchovním životem křesťanské rodiny a její účastí na životě církve. Třetí část si všímá pojmu muž, otec, otcovství. Dále popisuje roli otce v rodině, typy otcovských stylů, vztahy mezi otcem a dcerou, otcovství Boží a lidské. Připomíná postavu svatého Josefa. Čtvrtá část je tvořena dotazníkovým šetřením a zpracováním výsledků výzkumu, zaměřeného na otce a jeho podíl na duchovním životě rodiny.

Abstract

KUPČÍK, P. *The role of man in the spiritual life of contemporary family*. Olomouc 2011th Thesis. Palacky University in Olomouc. Cyril and Methodius Theological Faculty. Department of pastoral and spiritual theology. Supervisor M. Umlauf.

Key words: man, father, fatherhood, spiritual life, Christian family

The work deals with the male role in the spiritual life of contemporary family. The first part defines the concept of family and monitors its development in the Old and New Testaments. It describes the current family and its changes. The second part deals with the spiritual life of the Christian family and its participation in the life of the Church. The third part focuses on the concept of man, father, fatherhood. It also describes the role of father in the family, father types of styles, the relationship between father and daughter, fatherhood of God and human. It reminds the character of Saint Joseph. The fourth part consists of a questionnaire and processing of the results of research aimed at father and his share in the spiritual life of the family.